

BESSENYEI

ALMANACH

A BESSENYEI IRODALMI
ÉS MŰVELŐDÉSI
TÁRSASÁG ÉVKÖNYVE

2017

BESSENYEI

ALMANACH

A BESSENYEI IRODALMI ÉS MŰVELŐDÉSI
TÁRSASÁG ÉVKÖNYVE

2017

Kiadja:
A Bessenyei György Irodalmi
és Művelődési Társaság elnöksége

Felelős kiadó
KÜHRNER ÉVA

Szerkesztők
KÜHRNER ÉVA
SALLAI JÓZSEF

Fotók:
ERDÉLYI TAMÁS
és sajtófotók

Műszaki szerkesztő
ERDÉLYI TAMÁS

Korrektor
PÁSZTOR JÓZSEFNÉ

ISSN 1788-7607

Nyomtatták 200 példányban
az IMI-PRINT KFT. NYOMDAÜZEMÉBEN
Felelős vezető NAGY IMRÉNÉ
2018

BESSENYEI GYÖRGY

**BÖLCSÉSZ, KÖLTŐ, FILOZÓFUS, ÍRÓ
A MAGYAR IRODALMI MEGÚJULÁS ELINDÍTÓJA**

A Bessenyei Almanach 2017 szerzői

DR. BÁNSZKI ISTVÁN irodalomtörténész, alapító elnök
BELINSZKY ETELKA tanár
BÍRÓ GÁBOR tanár, gimnáziumigazgató
BODNÁR ISTVÁN újságíró
CZIMBULA IBOLYA költő
CSABAI LÁSZLÓ tanár, író
DR. CSERMELY TIBOR tanár, közíró
DR. DOLINAY TAMÁS főorvos, író
ERDÉLYI TAMÁS gépészmérnök, szerkesztő
DR. EXTERDÉNÉ ZSURKAI ILONA ny. főiskolai adjunktus
KOMISZÁR DÉNES történész
KOVÁTS JUDIT író, szerkesztő
DR. KÜHRNER ÉVA főkönyvtáros, tanár
DR. NAGY BALÁZS tanár
DR. SALLAI JÓZSEF tanár
DR. SIPOS LÁSZLÓ jogász, műemlékvédő
SZABADOS ATTILA gimnáziumi tanuló
SZABÓ JÁZMIN gimnáziumi tanuló
SZENDI-JOÓ INEZ gimnáziumi tanuló
SZILÁGYI LÁSZLÓ tanár
SZÖLLŐSI KRISZTINA gimnáziumi tanuló
VENGRINYÁK JÁNOS költő
ZSÍROS ANTALNÉ ny. tanár

Ajánlás

2017 múlttá lett, és vele egy évet hozzáírhatunk életkorunkhoz. Emléke azonban múlhatatlan, ezért velünk marad, irányít bennünket. Hisszük ezt már csak azért is, mert 2017-tel nemcsak lezártunk, hanem folytattunk is valamit, hogy általa megalapozzuk, kibontsuk az újat, amelyben – reményeink szerint – minden napra jut egy kis jó, egy kis szép, egy kis igaz is.

A Bessenyei Társaság ugyanúgy a sajátjaként tekint 2017-re, amelyben megteremtődtek működésének jogi keretei, de leginkább a minősége. A Társaság tevékenységének a középpontjába ugyanis a Bessenyei György nevével összeköthető dátumok kerültek: Bessenyei György születésének 270., a Bessenyei Kör megalakulásának 120. és a Bessenyei Társaság újjáalakulásának 30. évfordulója.

Az évfordulókat – a Bessenyei György felé fordulás jegyében – ünnepeltük emlékezésekkel, újat felmutató tudományos előadásokkal, koszorúzásokkal, a fiatalok számára kiírt pályázat bemutatásával, a Bessenyei család megtisztelő részvételével. Örömmel tapasztaltuk, hogy e rendezvények megtartását Nyíregyházán, Kisvárdán és Tiszabercelen egyaránt élénk érdeklődés kísérte. Természetesen, amikor e sikerben kiemeljük a Bessenyei Társaság érdemeit, köszönettel nyugtázzuk Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye, Nyíregyháza Megyei Jogú Város és Tiszabercel Község Önkormányzatának, a Tiszaberceli és Paszabi Református Egyházközségnek, a Nyíregyházi Egyetemnek, a Jósa András Múzeumnak, a Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltárának és a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtárnak a támogatását is.

Egy-egy előadással emlékeztünk Szent László királyunkra és a 100 éves nyíregyházi Zrínyi Ilona Gimnáziumra. Az pedig már

hagyományunk része, hogy alkotásaikkal bemutatkoznak rendezvényeinken megyénk és Társaságunk elismerést szerzett írói, költői, kutatói.

A Bessenyei Társaságnak tehát volt mit tennie a karácsonyfa alá 2017-ben. Ennek a sokoldalú, tartalmas, látványos és közösséget erősítő programnak a tükré és az általa keltett emlékek bennünk munkáló elindítója a Bessenyei Almanach 2017, amely így számvetés, üzenet és irányjelzés is egyben, mint általában az almanach.

Mindent egybevetve, hűsz szerző ennél is több írása olvasható e kötetben, amelyek nemcsak elmélyítik az emlékekben való otthonosság érzését, hanem többek is leszünk általuk. A fentiek fényében ajánlom tehát olvasásra az évkönyvet társasági tagjainknak, továbbá – kortól, nemtől, foglalkozástól függetlenül – minden tudásra és élményre vágyó érdeklődőnek!

Sallai József

Emlékezés halottunkra

Dr. Csermely Tíborné Kovács Zsuzsa

A 2017-es jubileumok sorában megemlékeztünk a Bessenyei Társaság újjáalakulásának 30. évfordulójáról. Ez alkalomból készített interjút *dr. Bánszky István* örökös elnökünkkel *dr. Exterdéné Zsurkai Ilona*.

EMLÉKEIMBŐL

„A kedélyeket nemesíteni”

A Bessenyei Társaság történetében 2017 a nagy évfordulók éve volt. „Szabolcs daliája” éppen 270 éve született Tiszabercelen, és a Nyírség intellektuális társasága, a 19. század végére – immár 120 éve – jutott el arra a szintre, hogy létrehozza első irodalmi társaságát és azt a magyar felvilágosodás nagy alakjáról, Bessenyei Györgyről nevezze el. Lelkes, eredményes, szép munkát végeztek. Adassék tisztelet nekik!

Nem ők tehetnek arról, hogy a történelem szigorú volt hozzájuk. Az 1951-es betiltás után csak az 1987-es évben érhattük meg, hogy ismét van, újra van Bessenyei Társaságunk!

Ennek a nagy eseménynek a megálmodója és szervezője interjú-alanyom, aki – kérdéseimre válaszolva – elmerengve az élet gyors múlásán, így emlékezett a számára oly’ fontos – mert aktív – félévszázados múltára. Előre is megköszönve válaszait teszem fel első kérdésemet.

– *Mi volt a meghatározó szándék pályaválasztásában?*

Dr. Bánszky István
(Nyíregyháza, *1929)
irodalmár, bölcsészdoktor

– Életem minden tudatos pillanata, tervezett ténye és megálmodott gondolata lassan kilenc évtized távolából is nézve – szinte egy irányba mutat, kijelöli pályámat.

Az a boldog csoda, hogy egy fiatal, fejlődő kisvárosban, és olyan lelkületű családban születtem, ahol szerették egymást, a házat és a hazát is. Édesanyám már kiskoromban is a Toldit olvasta nekem, s amikor Kossuth-diák lettem, ezt a művet *Belohorszky* tanár úr értelmezte és ragyogtatta föl számomra. Később pedig *Margócsy* tanár úr éreztette meg a tanári munka szépségét. Az önképzőköri munkában való részvétel tovább irányított a bölcsészkar felé. S bár éppen abban a korszakban sajnálatos irányba fordult az „ideológia”, erős lélekkel mégis tanár lettem. Nyíregyháza ez idő tájt főiskolát kapott, szerencsémre éppen Bessenyei nevével.

Íme, az élet így irányított!

– *Közismert Tanár Úr tudományos tevékenysége. Hány műve jelent meg Bessenyei Györgyről, a Társaság eseményeiről, és melyikre emlékszik legszívesebben?*

– Bessenyei egyik fontos műve, az Ágis tragédiája, 1772-ben jelent meg. A Főiskola a mű születésének 200. évfordulóját illő módon ünnepelte meg: új épületében fogadta a magyar felvilágosodás országos közgyűlését. Ez a rendezvény nyilvánvalóan ráirányította a figyelmet Bessenyei jelentőségére, a Bessenyei-kutatás fontosságára, vagyis a „Bessenyei-kultusz” újraélesztésére.

Az élet tehát ismét elém tárta a feladatot. Ekkor – tehát 1972-ben – „megálmodtam”, az 1898-tól 1951-ig, vagyis a lelkes alapításról a lelketlen betiltásig működő, Nyíregyházát szellemileg élesztgető, tudományos, irodalmi és zenei téren egyaránt fejlesztő, folyóiratot, múzeumot és zeneiskolát alapító és működtető Bessenyei Kört, újra életre kell hívni.

Képzelve el, hány éves alkotó és szervező munka kellett ahhoz, hogy 1987-ben bejelenthessem közgyűlésünkön: megalakult a Bessenyei Társaság! (Ugye 15?!)

Nos, erre emlékszem a legszívesebben.

– *Kiket tudott az újraszervezéshez megszólítani?*

– Az újraszervezés igénye és lehetősége 1987 őszén már „benn volt” a magyar fejekben. Érezte ezt akkor már sok tiszta szemléletű, változás-reményű honfitársam. Szép példaként állt előttünk a zempléni irodalombarátaink tette, akik – *dr. Kováts Dániel*

irányításával – 1985-ben újjáalakították a Kazinczy Társaságot. Ez is magyarázza, hogy városunk és megyénk literátorai nemcsak érdeklődtek, de szívesen részt is vettek a mi közös, szép munkánkban.

Számomra feledhetetlen a teltházas alakuló ülés. A nyíregyházi értelmiség legjava – a főiskolai kollégáktól kezdve közéleti barátainkon át a tiszaberceli és kisvárdai vezetőkig, az egykori tagok – mint Belohorszky tanár úr – és az ifjabb tanárnemzedék...!

Milyen örömmel sorolom őket! Amíg élek, emlékezem rájuk!

Még azt is hozzá kell tennem, hogy meghívásomra megérkeztek fővárosi barátaink is – *Bíró Ferenc, Mezei Márta, Weber Antal* egyetemi tanárok, Debrecenből pedig a jeles Bessenyei-kutató, *Némedi Lajos* professzor úr is.

Jelenlétük, előadásaik nyilvánvalóan rangot adtak a Társaság indulásának!

– *Főiskolai docensként 1987-ben a Bessenyei Társaság szervezésében milyen belső indíték vezérelte?*

– Az emlékezetes alakuló gyűlést lelkes társasági munka követte. Lelkes és rendszeres. És persze ambiciózus. Minden félévre hat előadást szerveztünk. Előadóink – szakértő kollégák, ifjú tanárok – örömmel fogadták meghívásunkat, és „nívósan szerepeltek”.

Az első években a Városi Könyvtár szép előadótermében, ahová az igazgató, *Kovács Tibor*, társaságunk elnökségi tagja, majd főtítkára fogadott be minket.

A 90-es évektől kezdve – ez már a „gimnazista-koromban” volt – a Kossuth Gimnázium történelmi hangulatú dísztermében tartottuk rendezvényeinket. Egyre többen lettünk. (És még volt erőnk, kedvünk, „megmászni” az emeletet...)

Hírleveleink, sajtóhíreink, rádiós közleményeink jó hírünket keltették. Egyre több irodalombarát tekintette „eseménynek” előadásainkat. Baráti, társasági és kultúrjelenségnek, ahol tudást és emberséget, kellemes környezetet, jóérzést és műveltséget lehetett megélni, átélni.

Emlékezve a dísztermi hangulatra, titokban úgy éreztem, valóban, ahogy elődeink akarták – „kedélyeket nemesítettünk”.

Nem csoda, vagy talán mégis az ?!

Szép éveink voltak! És *vannak* immár 30 éve!

Úgy tűnik, sokan elfogadták Bessenyei bölcs szavait, miszerint: „A jóra való igyekezetben megszűnni alacsonyság volna!”

– *Mi motiválta Önt a Bessenyei Almanach elindításában? Mit tartalmaz, és hány éve jelenik meg?*

– A Bessenyei Almanach nélkül nem élhet egy irodalmi társaság. Hiszen az elhangzott előadások megörökítésre vártak, és hamarosan kiderült, hogy vannak köztünk költők, esszéírók, sőt kritikai érzékkel megáldott literátorok is. Miért nem publikálhatnának saját kiadványban? Így nemcsak összegezhethetnénk, de ösztönözhetnénk is!

Persze elődeink már erre is példát mutattak. A „letiltás” előtti korszakban ugyanis *Belohorszky Ferenc* már létrehozta a Szabolcsi Szemle című irodalmi-művészeti folyóiratot. Színvonalasan működött. Rangja volt.

Mi is igyekeztünk. És már megünnepeltük a decenniumot is. Ennek örömeire megírtam a „Friss porszemek a Himaláján” című kötetemet. Szinte mindent elmond az Almanachról. Társaságunk tagjai ajándékba kapták a György-napi ünnepségünkön a Megyeháza Bessenyei-termében.

Az Almanach ma is él. Segít emlékezni, és új gondolatokat ébreszteni.

VIVÁT, VIVÁT!

Ps.: Akit a Társaság élete részletesebben érdekel – annak jó hírt mondok: Elnökségünk felkérésére *Kovács Tiborné* ragyogóan megírta „A Bessenyei Társaság 20 éves története (1987–2007)” című, tudományos igényű kötetét. Gazdag, olvasmányos, hiteles és elegáns! (Ugye készül már valaki az újabb 20 év megörökítésére?!)

– *Számos elismerést kapott Tanár Úr az élete során, melyikre emlékszik a legszívesebben?*

– Nyilván Ön is tudja, kedves Ilona, hogy az embert – virágkorában – valóban érik elismerések. Örül nekik, szépen elteszi őket, mindent megköszönve. De bent, a lelkében érzi igazán: mennyi mindent nem végzett még el, mennyi lenne még a tennivaló!

Egy komoly Apáczai-díjtól az Életmű-díjig, mi is történt? Eltelt az életem. De ez csak formai hiba. Van egy érzés, amely megviszta. Bármit tettem: jókedvűen, szívből tettem. S ez az érzés

a legszebb, legmegnyugtatóbb elismerés! Megbékéltet és felemel. Hosszú tanári pályámon is ez a gondolat segített, irányított: „Pour ętre, juste, il faut ętre humain!” (Hogy igazságos légy, emberségesnek kell lenned!)

A „hogyan éljek” nagy kérdésére pedig – még ifjúkoromban – egy versemben adtam meg a választ:

„... *ha tövisekkel is,
de rózsákat termő kert:
imádni az Istent
és szeretni az embert!*”

Erről ma sem tudok többet. De emlékszem minden jóra, minden mosolyra! (– S ezek ma is fénylenek. –)

– *Társaságunk névadójának melyik gondolatát, idézetét küldi Tanár Úr a jelenlegi tagoknak?*

– Nem könnyű a választás! Bessenyei sokszínű volt. Életünk számos területén adott tanácsot, útmutatást, és nyújtott vigaszt és bátorítást. Nem véletlenül neveztük bölcs lírikusnak és filozófus írónak is. Beszélt az ember és társaság kapcsolatáról, a tanult ember legszentebb kötelességéről, a jóra való igyekezet szépségéről, a tanulás és a tudomány fontosságáról, az erkölcsi méltóság örömről... és folytathatnám...

De az Ön kedvéért – és beszélgetésünk lezárásaként – egy gondolatot, érzésem és komolyságom szerint – a legfontosabbat, mégis elküldök barátaimnak, az idősebbeknek és ifjaknak egyaránt, mert ez a felszólítás, kérés mindannyiunknak szól:

„EMELD NEMZETEDET,
EZ LEGYEN TÖRVÉNYED!”

(Nem véletlen tehát, hogy társasági elődeink – *Vietórisz József* professzor-poéta tollával – ebben a szellemben fogalmazták meg a Bessenyei-serlegre vésett ígét: „... *műveltségért, magyarságért / Küzdjön minden nemzedék!*” És ha még emlékszik, én mindig hozzátettem: „MÉG MI IS!”)

Ezért örülök, hogy e kedves hangulatú beszélgetés búcsúmondatát Ön is ebben a szellemben fogalmazta: „Felemelő érzés volt hallani a karácsonyi, évbúcsúztató rendezvényeken, amikor a Bessenyei-serleget kézben tartva, elegánsan figyelmeztetett minket erre a szép intelemre.”

**ELŐADÁSOK
RENDEZVÉNYEK**

*Sipos László*¹

In memoriam Palmyra²

Virtuális utazásra hívom a Bessenyei Irodalmi Társaság tagjait,³ Világörökség-nézőbe, a szépséges Szíriába.

Szíriáról

Szíria – hivatalos nevén: a Szíriai Arab Köztársaság – sajnos fölöt-
tebb gyakran szerepel a háborús híradásokban. Részben az évek
óta tartó polgárháború, részben az Iszlám Állam (ISIS) dzsihadis-
táinak vérengzései és műemlékpusztításai okán.

Területe: 185 180 km²

Lakossága: 20 millió fő

Fővárosa: Damaszkusz

GDP 2003-ban: 3300 USD/fő⁴
(2013-tól már nem adnak meg adatot!)

-
- 1 A szerző jogász, Forster-érmes fotográfus, az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottságának tagja.
 - 2 Az évadnyitó vetítettképes előadás 2017. január 26-án (csütörtökön hangzott el a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár kamaratermében. Az előadást a szerző közel százharminc egész falra kivetített műemlékfotója illusztrálta. Az előadás címe megegyezik a szerző 2016-ban, az ICOMOS támogatásával az Örökségünk Könyvkiadónál – azóta már három kiadásban – megjelent fotóalbumának címével. (Az album angol nyelvű változata „The destroyed World Heritage – In memoriam Palmyra” címmel 2017 áprilisában látott napvilágot.) Ugyancsak In memoriam Palmyra címmel nyílt meg a szerző fotó- illetve fotográfika-kiállítása – az Országos Könyvtári Napok keretében rendezett könyvbemutatóval egybekötve – a Móricz Zsigmond Könyvtárban (Nyíregyházán), majd 2016 decemberében a Sztárai Múzeumban (Mátészalkán) és 2017 áprilisában a Szent Imre Gimnázium aulájában (Nyíregyházán).
 - 3 Immár másodszer történt ez meg. Először „Érték és Mérték – avagy egy fótós-műemlékvédő az értékek nyomában” címmel 2014. február 27. napján (csütörtökön) tartott vetítettképes előadást a szerző a Bessenyei Társaságnak, melyhez egy fotókiállítás is társult. Az ehhez kapcsolódó interjú a 2014-es Bessenyei Almanachban jelent meg (A Bessenyei Irodalmi Társaság Évkönyve, Nyíregyháza 2014. 11–14. p. Színes fotók: 101. p.)
 - 4 A GDP-adatokat – általánosan elfogadottan – minden évben a Nemzetközi Valutaalap (International Monetary Fund, IMF) teszi közzé. Az 1945-ben létrehozott washingtoni székhelyű szervezet jelenleg 189 tagországot számlál. A nemzetközi monetáris rendszer központi intézményét a nemzetközi pénzügyi együttműködés és az árfolyam-stabilitás elősegítése, a gazdasági növekedés fokozása és a magas szintű foglalkoztatás megteremtése céljából alapították, no meg azért, hogy átmeneti pénzügyi segítséget nyújtson a fizetési mérleg-problémákkal küzdő tagországaiknak.

Ez a Földközi-tengertől az Eufráteszig, a 2000 méter fölötti hegyvidékektől a sivatagokig terjedő ország nemcsak természeti szépségekben gazdag, hanem az emberiség történelmének jelentős műemlékeit, kulturális kincseit is kivételes bőségben őrzi. Szíria földjén tízezer éve virágzik a Közel-Kelet egyik legősibb kultúrája. Még hozzá rendkívül sokszínű kultúrája: a világhírű Damaszkuszi Nemzeti Múzeum a Szíria földjén valaha virágzott harminchat (!) civilizáció (kultúra) műkincseit vonultatja föl.

Szíria világörökségi helyszínei

Most pedig ismerkedjünk meg – egy virtuális utazás keretében – Szíria varázslatos világörökségi helyeivel. Az UNESCO⁵ 1972-ben elfogadott Világörökség Egyezményének célja az emberiség kiemelkedő értékkel bíró kulturális és természeti örökségének megőrzése. Az Egyezményhez csatlakozó államok egyebek között kötelezettséget vállalnak arra, hogy a területükön fekvő világörökségi helyszíneket óvják és megőrzik a későbbi generációk számára is. A Világörökség Egyezmény alap gondolata az, hogy a kulturális, illetve természeti örökség bármely elemének elvesztése vagy károsodása a világ összes nemzete számára veszteséget jelent. Ezeket az örökségi helyszíneket az egész emberiség számára meg kell óvni és az elkövetkező nemzedékeknek át kell azokat örökíteni. Az Egyezmény állandó műemlékvédelmi szakértő-intézménye az ICOMOS.⁶

Az együttműködés egyik fontos, de kétségkívül „leglátványosabb” eleme az Egyezmény keretén belül 1978-ban létrehozott, és jelenleg már ezernél is több tételt tartalmazó Világörökség-lista, melyen Szíria hat tétellel szerepel.

5 Az UNESCO – (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization), az Egyesült Nemzetek (ENSZ) Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete. A szervezet létrehozásáról szóló megállapodást 1945. november 16-án fogadták el, alkotmánya 1946. november 4-én lépett hatályba. Az UNESCO székhelye Párizsban van, a szervezetnek jelenleg 195 tagállama és 10 társult állama van. 1993-ban a szerző maga is látogatást tehetett New Yorkban, az ENSZ-palotában, majd külön is felkereshette az UNESCO-irodát.

6 Az ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) pedig az UNESCO műemlékvédelmi világszervezete, a párizsi székhelyű Világörökség Bizottság állandó műemlékvédelmi szakértő intézménye. Ennek a szerző 2008-ban – a Magyar Műemlékvédelemért Forster Gyula-emlékérem kapcsán történt felkérés után – lett tagja, melynek köszönhetően a nemzetközi szervezet igazolványával a turisták elől elzárt műemléki helyszíneket, archeológiai zónákat is meglátogathatta.

Szíria világörökségi helyszínei:

- Damaszkusz ősi városa (kulturális –1979)
- Boszra ősi városa (kulturális –1980)
- Palmyra romjai (kulturális –1980)
- Aleppo ősi városa (kulturális –1988)
- A Crac de Chevaliers és a Szaladin-citadella (kulturális – 2006)
- Észak szíria ókori falvai (kulturális – 2011)

Damaszkusz

A szír főváros lakosainak számát 3,5 millióra becsülhetjük.⁷ A legenda szerint Damaszkusz elődje Sém (Noé fiának) városa volt, melyet legelőször Apum, Api néven emlegettek. Egy egyiptomi papiruszon azonban – 3880 éve! – már Tamaszku-ként szerepelt. A település az Egyiptomot Mezopotámiával összekötő kereskedelmi útvonal mentén fekszik, s egyike a legrégebbi folyamatosan lakott városoknak. A blikkfangos bédekkerek gyakran nevezik „a világ legrégebbi fővárosának”.

Az i. e. 14. században hol Egyiptom, hol Mitanni felügyelete alatt állt, majd hettita, végül mégis asszír fennhatóság alá került. I. e. 38-ban a Római Birodalomhoz csatolták. I. sz. 636-ban az Omajjád Kalifátus fővárosaként az arab világ része lett. A középkorban elsősorban acélra, pengére, kardokra és csipkékre szakosodott, virágzó kézműipar központja volt.

Damaszkuszban hivatalos adatok szerint 125 műemlék maradt fenn! Óvárosát négy és fél kilométer hosszú fal övezi, hatalmas kapukkal. Mesés műemlékei közt a leghíresebb és legjelentősebb az Omajjád-nagymecset, az iszlám világ negyedik legszen-

⁷ De vannak erre vonatkozó adatok az Internet Damaszkusszal foglalkozó web-lapjain 1,7-től 4,5 millióig is. A fontosabb forrásokat ezentúl már nem lábjegyzetben, hanem – gyakorlati okokból – a felhasznált irodalom címszó alatt közöljük.

tebb mecsete. 708-tól hét éven át épült, tizenkétezer ember dolgozott rajta. Teljes területe 155 x 100 méteres. Három minaretje (az északkeleti Jézus nevét viseli!) és hatalmas kupolája (a Sas) messzire tündöklök. Udvarán állva a Korán Paradicsomát, fákat, városokat ábrázoló zöld-arany mozaikok (összesen négyezer négyzetméter!) kápráztattak el. A hatalmas imaterem maga is jó fél hektár, 136 m hosszú, 37 m széles és 20 m magas. Közepén Yahya próféta (a mi Keresztelő Szent Jánosunk) mauzóleuma található, ahol – a hagyomány szerint – a levágott fejét őrzik.

Damaszkusz déli szélén áll, a „Tükör-mecsetnek” is nevezett Saydah Zeinab-mauzóleum.⁸ 700 körül építették, mai képét hatvan éve nyerte el, türkiz csempék fölött csillogó hatalmas kupoláját a közelmúltban aranyozták 330 millió euróért.

Az ódon, 2. századi városkapun át léphettem be a keresztény negyedbe. Elsőként Anániás házához zárandokoltam el. Anániás – a Lukács által megírt első keresztények egyike – itt térítette és keresztelte meg Taurusi Sault, aki azután Pálként a nemzetek apostola lett. Ennek emlékére Anániás házának boltíves pincéjéből kápolnát alakítottak ki, melyet mi, zárandokok is meglátogathatunk. Turista-látványossággá lett Szent Pál ablaka is a Bab Kissan kapun. A legenda szerint ennek emeleti ablakából kosárban bocsátották le a városból menekülni kénytelen Pált.

A keresztény negyeddel nehéz betelni! Itt áll a tekintélyes és titokzatos örmény-templom is.⁹ A római pápát is elismerő melchita (görög katolikus) egyház Szűz Mária elszenderedése-templomában vasárnapi énekes szentmisét hallgathattam. Mintha a Szent Efrém férfikar adott volna koncertet. Mai képét a 18. században kapta, ódon oszlopfoít és Krisztust ábrázoló kupolafreskóját le is fotózhattam.

Aleppo (Haleb)

Szíria másik világvárosa a kétmilliós Aleppo. A legenda szerint a bibliai Ábrahám itt fejte a vörös tehenet, s kínálta tejfel az átutazó vándorokat. Sokan nevét is innen eredeztetik.¹⁰

⁸ Zeinab Ali leánya volt. Mekkából menekülve itt halt meg. Ali (599–661) Mohamed próféta egyik unokatestvéréként és vejeként az iszlám negyedik kalifája volt. (656. június 17-étől haláláig uralkodott. Az iszlám siita irányzatában őt tekintik az első és egyetlen jogos kalifának.)

⁹ A szerző Közél-Kelet örmény emlékeiről írt tanulmánya az Armenia 2008/4. számában jelent meg, majd bekerült a Titkot rejtő városok című tanulmánykötetébe is.

¹⁰ Halaba arámiul azt jelenti, hogy fejni, megfejni.

A város jelképe a citadella. A 40 m magas, széles várárokkaal körülvevett domb tetején emelt erőd elliptikus falai 375 x 273 méteres területet öveznek. Ez a világ legnagyobb citadellája, mely a 12. században ősi hettita romok fölé épült. Kaputornyán, a főkapun, majd az 1210-es évszámot viselő Oroszlános kapun át juthatunk a Citadella belsejébe. Ott azután a palota, valamint egy nagy és egy kis mecset fogad. A 12. századi nagymecset 1212-ben leégett, s két év alatt állították helyre. A vármúzeumba már csak az ICOMOS-igazolvánnyal juthattam be.¹¹ Annak legnagyobb szenzációja a napkorongot két szárnyas istennel ábrázoló bazalttábla, mely az i. e. 9. századból való. (Itt találták!) A citadella pompás palotájának legszebb része a kupolás trónterem. Alapterülete 26 x 50 m, azaz 1300 m². Kevesen tudják, hogy Bem József¹² a szabadságharc bukása után – az iszlám hitet fölveve – török pasa lett¹³, és aleppói kormányzóként innen, a citadellából irányította a város életét. Itt is halt meg életének 57. évében, 1850. december 10-én.

Fiala ezredes Kossuth Lajosnak írt leveléből idézek: „... Mohamedán szokás szerint földelték el egy domboldalon. Mi, internált magyarok, vittük a halottat. Néhány zászlóalj kivonult fegyver nélkül – a sírnál nem lőttek –, vajjon ez itt így szokás-e, nem tudom. A temetés nem volt katonás s a csatákban megöszült veterán több figyelmet érdemelt volna. Törökország fő támaszát vesztette el benne, Aleppo pedig megmentőjét gyászolja benne. (...) Halála után a sejkék hálaadásokat mutattak be Allahnak, amiért őt nekik adta és a mohamedánság szentjévé avatták. Neve az egész Keleten ismertté vált. A sivatagban nem létezik olyan törzs, amelyik nem a legnagyobb tisztelettel emlegetné Murad pasa nevét.”¹⁴

Aleppo káprázatosan gazdag Nemzeti Múzeumát én még megtekinthettem. Az udvarán egy idetelepített sumér sírkamrát és Tell Amar reliefjeit, a bikára hágó harcosokat is videózhattam.

11 Mivel az akkor már nem volt látogatható, a kincseit és műtárgyait csomagolták éppen.

12 József Zachariasz Bem 1794. március 14-én, Tarnóvban született.

13 Muszlim nevén: Murád pasa. Bem és tizenkilenc követője mind muzulmán nevet vettek fel. 1850 kora tavaszán érkeztek meg Aleppóba. E csoport tagjai között volt Kmety vezérőrnagy (Ismail pasa), Stein vezérőrnagy (Ferhad pasa), Guyon vezérőrnagy (Hursid pasa), Zarzycki (Oszmán bej), Woroniecki (Juszuf bej), Grimm (Musztafa bej), Baróthy (Oszman bej), Thoult (Ibrahim bej), Fiala (Omer bej), Hollan (Iszkender bej), Nemegeyi (Omer bej), Albert (Szelim bej), Orosdy (Omer bej), Schinberk (Tahir bej).

14 Idézte Kovács Endre a Bem Józsefről szóló monográfiájában. (Lásd: Irodalomjegyzék)

A következő világhíres attrakció az aleppói szuk, mely nagyobb (volt), mint a damaszkuszi, utcáinak hossza több mint tizenkét kilométer!¹⁵

Ezután az Omajjád-nagymecsetbe látogattam el, mely 715-ben épült. Itt van eltemetve Zakariás, Keresztelő Szent János apja. 1159-ben tűzvész pusztította, de 1190-ben újjáépítették. Ekkor épült 50 m magas, négyszögletes minaretje.¹⁶ Belseje kristálycsillároktól ragyogott.

Bosra

Ez a négyezer éves város i. sz. 106-ban lett Arabia Provincia fővárosa, ekkor kapta a Nea Traiana Bostra nevet. Fénykora hatszáz éven át tartott, még pénzverési joga is volt. Itt épült a Közel-Kelet első bizánci katedrális. Később is a Mekkába vezető zarándokutak fontos állomása maradt.

Bosra ma a Világörökség része, legnagyobb építészeti szenzációja a citadella-színház együttes. A 102 m átmérőjű, 32 üléssoros, tizenötezer ember befogadására alkalmas színházat még a 2. században építették. Az azt körülölelő tizenkét bástyás erődítményt pedig a keresztések idején, a 11–12. században emelték, 1251-ben széles várárokkal övezték. Ennek köszönhetően meglepő épségben maradt meg az ókori színház, mely Szíria (és a Közel-Kelet) legépebben fennmaradt és egyben legnagyobb római kori színháza.

Észak-Szíria ókori falvai

A Szíria északnyugati részén nyolc csoportban elhelyezkedő negyven ókori eredetű falu is a Világörökség része 2011-től. A falvakat az i. sz. 1. és 7. évszázadban alapították, majd a 8. és 10. század között néptelenedtek el. Mindamellet kiemelkedően fontos információforrást jelentenek a késő antik és bizánci életmóddal kapcsolatban.

A világörökségi helyszín szimbóluma és egyben leghíresebb műemléke Oszlopos Simeon kolostora, Qalat Samaan-ban. Simeon (386-459) pontosan ezerhatszáz évvel ezelőtt, harmincegy évesen telepedett itt le, s negyvenkét éven át élte aszkéta éle-

¹⁵ Sajnos, csak volt, mert a szörnyű háború teljesen elpusztította!

¹⁶ A nagymecset is elvesztette már hatalmas minaretjét!

tét. Híres oszlopánál temették el, ólomkoporsóban. Az 5. század végén kolostort emeltek sírja mellé, mely mind a mai napig a bizánci építészet legszebb szíriai példája.

Pompázatos, háromíves kapuzatán át léphetünk be az előcsarnokba: akantuszlevelek és korinthuszi oszlopfők közt. Négy templomhajója keresztirányban csatlakozik a központi oktagonális térhez, ahol valaha Simeon oszlopa állt.

Crac des Chevaliers

A stratégiai fontosságú helyen, 750 méteres magasságban fekvő vár központi részét még az arabok emelték az ezredforduló előtt. Az Akradok néven már ismert várat a keresztések 1099-ben foglalták el, majd építették át. 1141-ben a johannitáké lett. A 13. század első felében készült a gótikus stílusú előcsarnok, a nagymester bordás boltozatokkal lefedett lakosztálya. A mamluk szultán, Az-Zaber Baibars 1271-ben foglalta el.

A várat kettős fal veszi körül, a falakon belül vízvezetékekkel és ciszternákkal. Európai szemem számára a gótikus lovagterem, a „Százhuszméteres terem” és a mecsetté alakított várkápolna volt a legmegragadóbb. A vár bástyáinak tetejéről remek kilátás nyílt a várfalakra, a távoli tájakra, no és a 3000 méterig magasodó libanoni hegyekre, mely a híres libanoni cédrusok hazája.¹⁷

És végül Palmyra...

Palmyra (görögösen: Palmüra) neve datolyapálmát jelent. Damaszkusz és az Eufrátesz között félúton, a Selyem út és a Tömjén út találkozásánál az ókor egyik legfontosabb kereskedelmi és kulturális központja volt. Úgy is mondhatnánk, hogy multikulturális világvárosnak számított, ma pedig a legnagyobb archeológiai emlék-együttes Szíriában.

Elődje már Hammurabi idején is megemlíttetett, a Biblia is szól róla: Salamon városaként említi.¹⁸ Az antik Palmyra is több mint kétezer éves. Maga a városállam i. e. 323-tól számít függetlennek, s hat évszázadon át volt hatalmi tényező.

17 Hivatalos nevén az Isten Cédrusainak Erdeje (Hors Arz er-Ráb) maga is a Világörökség része.

18 Méghozzá ősi nevén: Tadmor-ként „És megépíté Tadmort a pusztában, és minden kincstartó városokat, a melyeket Hamátban épített.” Krónika II. Könyve 8.4.

Az i. sz. 3. század közepén királya, Odaenathus egészen Ktésziphónig¹⁹ űzte a perzsákat. 267-ben azonban meggyilkolták, s felesége, a 32 éves Zenóbia követte a trónon. Ő öt éven át nem talált legyőzőre. Zenóbia királynő meghódította Siria és Asia Minor provinciákat²⁰, hatalmát Egyiptomtól a Boszporuszig terjesztette ki – kiváltva ezzel Róma haragját. Ez lett a veszte: 272-ben Aurelianus, a Pannoniában született katonacsászár²¹ elfoglalta Palmyrát, és bosszútól vezéreltetve 273-ban le is romboltatta.²²

Diocletianus (284–305) később katonai tábort hozott itt létre,²³ az arabok pedig 634 után erőddé alakították.

Palmyra feltárása alig száz éve indult meg, régészeti zónája 1980-ban lett a Világörökség része. Művészettörténeti szempontból építészete és szobrászata világtörténeti jelentőségű. A templom-együttes és az oszlopsoros utcák kialakítása a perzsa hatásokkal összefonódott hellenisztikus és római városépítészet alapul, hatalmas középületeivel és lakónegyedeivel az ókori városépítészet egyik kiemelkedő példája.

Tegyükink egy vetítettképes, virtuális sétát Palmyrában!

A 2. századi diadalkapu mögött kezdődik az oszlopsorokkal övezett főút, a *Cardo Maximus*. Baal isten templomát kötötte össze az úgynevezett Diocletianus-táborral. Több mint egy kilométer hosszú, szobordíszes oszlopsor szegélyezte. A tízméteres oszlopokat korinthuszi oszlopfők koronázták, sok helyütt még az architráv is fennmaradt.

19 Ktésziphón ókori város volt a mai Irak területén, Bagdadtól kb. 35 km-re délre, a mai Szalman Pak város közigazgatási területén.

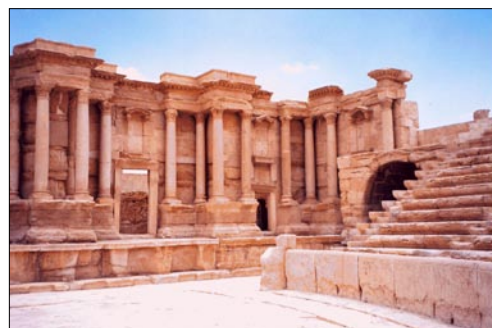
20 Az ókori Szíria és Kis-Ázsia provinciákat.

21 Aurelianus 214-ben a pannoniái Sirmiumban (Száva-szentdemeter) született. 270-ben lett császár, majd 275-ben hunyt el Konstantinápolyban.

22 Az angol Herbert Gustave Schmalz (1856–1935) 1888-ban festett világhírű képén lírai módon ábrázolja Zenobia városára vetett utolsó pillantását.

23 Megjegyzésre érdemes, hogy a híres palmyrai íjászokat Pannonia és Dacia provinciákba is elvezényelték, a limest védendő az ugyancsak íjász származékkal szemben.

Baal hatalmas temploma Palmyra jelképe. Baal a villám, vihar istene, az Univerzum ura, ég és föld teremtménye volt, akit gyakran bika alakjában ábrázoltak. A 205 x 210 méteres, 4,3 hektár (!) alapterületű templom kétezer éve épült. Az 5–6. században keresztény templomként, majd 1925-ig mecsetként használták. A templom külső falainak és oszlopainak egy része áll, szentélyeiben geometriai és mitológiai motívumok maradtak fenn. Látványosak istenségeket ábrázoló domborművei.

épült, s csak 1952-ben ásták ki a homok alól.

A kolonnád felénél áll a Tetrapylon, végében pedig egy meglepően ép, a 3. századból való hatoszlopos sírtemplom, mögötte azonban már Diocletianus légióstabóra kerül el.

Khaled al-Aszad múzeumigazgató²⁴ kalauzolásával juthatunk el a Sírok völgyébe, az építészeti világszenzációnak számító Nekropoliszhoz. Toronysírok, sírházak és aknasírok sorakoznak itt, a különös palmyrai sírépítészet emlékei.

Meglátogathattam – több turistáktól zárt sírkamra mellett – a Jamblichos család hárommeme-

²⁴ A világ hírügynökségei mély megdöbbenéssel számoltak be arról, hogy 2015. augusztus 20-án az iszlám dzsihadisták a tekintélyes múzeumigazgatót meggyilkolták.

letes, portrékkal és kazettás mennyezettel ékes, i. sz. 83-ban épült toronysírhát, majd kinyitották nekem a „Három testvér” 140-ből való festett sírkamráját is. A Palmyra-i halotti domborművekben tobzódó sírok sorát a Yarhay-sír (egy fantasztikus szobordíszes földalatti sírbolt)²⁵ zárta.

Virtuális sétánk végén térjünk meg a szomorú jelenbe! Lássuk, mi történt errefelé az elmúlt években!

Egy kis kronológia

- 2000: Hafez Asszad elnök halála. Kisebbik fia: Bassár el-Asszad veszi át a hatalmat.
- 2011: tüntetések, az arab tavasz. Lemond az Otari-kormány, megalakul a Szabad Szíriai Hadsereg. Az Asszad-rezsimet Oroszország és Kína támogatja, a felkelőket az USA, az Európai Unió és Törökország.
- 2012. április: a Kofi Anan-féle tűzszünet.
- 2015: orosz beavatkozás, megjelenik az Iszlám Állam (ISIS).
- 2015. május: Palmyra elfoglalása. „Ez az egész világ csatája” – jelentik a hírügynökségek.
- 2015. 08. 20: Khaled al-Aszad (a palmyrai múzeumigazgató) lefejezése.
- 2016. 03. 27: visszafoglalták Palmyrát (8 és fél hónapra).
- 2016. 12. 11: ismételten behatoltak az dzsihadista fegyveresek.

A hírügynökségek pedig ezeket jelentették...

2015. 08. 24. Az Iszlám Állam (IÁ) dzsihadista terrorszervezet felrobbantott egy kétezer éves római kori templomot az UNESCO világörökségi listáján szereplő ókori szíriai romvárosban, Palmyrában. A hatalmas detonáció romba döntötte a templomot, és megrongálta – egyes hírek szerint kidöntötte – a mellette lévő római kori oszlopokat is. A Baal-templom volt Palmyra egyik legjelentősebb műemléke.

2015. 10. 05. Már csak felvételeken látni a kétezer éves Palmyra diadalívjét, jelentették szíriai régészek. Az Iszlám Állam nevű terrorszervezet az ókori romváros maradványait szisztematikusan pusztítja, Palmyra teljes megsemmisítése a dzsihadisták célja.

²⁵ A Yahyay sírbolt rekonstrukciója a damaszkuszi múzeum pincében található. Az ICOMOS-igazolványomnak hála, az is kinyitott, sőt az igazgató engedélyével fotókat is készíthettem róla.

Szíria egyik vezető régésze adta hírül, hogy az önmagát Iszlám Államnak nevező terrorszervezet már felrobbantotta a romok jelentős részét, és a leletegyüttes helyszíne 3-4 hónapon belül teljesen eltűnhet. Augusztusi műholdfelvételekkel hasonlítják össze a korábbi műholdas képeket szakértők, és a római időkből származó világörökségi helyszínen hatalmas pusztítás látszik azóta, hogy májusban elfoglalták az Iszlám Állam terroristái.

2017. 01. 20. Jelentésekben közölték, hogy lerombolták a római kori amfiteátrum egy részét és megsemmisítettek a híres római négyeskaput, a Tetrápylont. Az ASOR²⁶ szerint megsérült a római körszínház színpadja mögötti oszlopsor is (megrongálódott). A színházban pedig nyilvános kivégzést is tartottak.

*

Mint ahogy azt a BBC légi felvételei, és a műholdak fotói támasztják: Palmyra – az emberiség egyetemes kulturális öröksége – teljesen elpusztult. Az egyetemes művészettörténet hatalmas könyvéből kitepték az egyik legszebb fejezetet.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Cattaneo, Marco – Trifoni, Jasmina: Az emberiség kincsei – Az UNESCO Világörökség (Pécsi Direkt Kft. Alexandra Kiadója, 2009) • Deringil, Selim: „Törökké lett” magyarok a szabadságharc után (Bukusz, 2011. 144–152. p.) • Fráter Zoltán – Menich Zsuzsa – Nácsa Klára szerk.: Világjárók lexikona (Reader’s Digest, 1998) • Klengel, Horst: Az ókori Szíria története és kultúrája (Gondolat Könyvkiadó, 1977) • Kovács Endre: Bem József (Hadtörténeti Intézet, Budapest, 1954) • Probáld Ferenc – Szegedi Nándor szerk.: A világ fővárosai (Kossuth Könyvkiadó, 1986) • Rozvány György: Szíria, a kultúra bölcsője (Pécsi Direkt Kft. Alexandra Kiadója, 2006) • Sipos László: Örmény egyházi emlékek nyomában a Közel-Keleten (Armenia, 2008/4. 24–25. p.) • Sipos László: Titkot rejtő városok – Műemlékvédelmi, művészet- és kultúrtörténeti írások (Örökségünk Könyvkiadó, 2013.) • Sipos László: Palmyra – végveszélyben (Nyírségi Gondolat, 2015/7–8. 1. és 29. p.) • Sipos László: Titkot rejtő vidékek – Műemlékvédelmi, művészet- és kultúrtörténeti írások (Örökségünk Könyvkiadó, 2015.) • Sipos László: In memoriam Palmyra (Örökségünk Könyvkiadó, 1–2. kiadás: 2006., 3. kiadás: 2007) • Sipos László: The destroyed World Heritage (Örökségünk Könyvkiadó, 2007) • Szegedi Nándor szerk.: A világ országai (Kossuth Könyvkiadó, 1990) • Székely András: Az ókori Kelet művészete (Képzőművészeti Kiadó, Budapest, 1983) • Szent Biblia – Magyar nyelvre fordította Károli Gáspár (Budapest, 1990) • Szentkirályi Zoltán: Az építészet világtörténete, I–II. kötet (Képzőművészet Alap Kiadóvállalata, Budapest, 1983) • az ASOR, az ENSZ, az ICOMOS, az IMF, az UNESCO és Szíria weblapjai • a BBC, a CNN, az MTI hírügynökségi jelentései • a Wikipédia magyar és angol nyelvű vonatkozó cimszavai.

26 Az ASOR (American Schools of Oriental Research) egy amerikai nonprofit szervezet, mely elősegíti a Közel-Kelet régészeti kutatásait.

Csabai László*

Hudák hadnagy megbízatása

Élesen szabdalt fekete rögök. A fény szivárványosan ül meg a közepükön, mint ahogy az aranymosó tálcájának mélyén a spektrum minden színével ragyogtatja a sáraranyat a napsugár.

Nyárliget környékén ritka az ilyen jó, kötött föld. Hudák hadnagynak lelkiismeret-furdalása van, hogy megtagadja, bár a sok elnyesett, kikandikáló gyöker mutatja, nemrég törhették föl a parcellát, szükség lesz még itt a rigol ekére.

A barázdákban apró madarak. Ugrálva keresgélnek gilisztát, pajort. Majd az őszi vetés földbe kerülésekor jön el a nagy lakmározásnak, az egész télre való zsír gyors felszedésének az ideje. (De akkor már meg kell küzdeniük óriás riválisaikkal: a varjakkal és a csókákkal.)

Hudák hadnagy gyermekkorában, még mielőtt béresnek állt, madarat csapdázott. Fillért adtak a szép tollakért a kiöltözve vécserkázni készülő legények, és fél pengőt Perle horgászboltos, aki díszes úszókhhoz, műcsalikhhoz használta fel őket. (A tollától megfosztott madarat pedig felfalta Bozont, a puli.)

* Író, költő. 1969-ben született Nyíregyházán, és egy szegedi meg egy zwickauai megszakítással azóta is itt él. Könyvtárosként dolgozik egy helyi szakközépiskolában. Folyton Szibériába vágyik. A Magvető Kiadónál megjelent művei: *Szindbád, a detektív* (2010), *Szindbád Szibériában* (2013), *Száraz évszak* (2014), *Szindbád*, a forradalmár (2017). Díjai: A Vörös Postakocsi folyóirat nívódíja (2010), Békés Pál-díj (2014).

Hudák már a rendőri fizetéséből próbál megélni, nem fog maradakat. Nem venné a lelkére a halálukat. Elege van a halálból. Amikor ideért a front, látott embereket légnyomástól némán öszszeesni vagy gránáttól szétszakadni. Ő nem akar ölni. Főleg állatot nem. Húst sem szívesen eszik. Nem vegetáriánus, mert olyan Nyárligeten nincs, az olyat csak hírből ismerik és elmeháborodtnak tartják, de ha egy szárnyról letépi fogaival a húst, sokáig forgatja szájában, és ha nem is utálkozva, de öröm nélkül nyeli le. Ennek persze az is az oka, hogy gyermek- és béreskorában kásával meg krumplival kellett beérnie. Büntudata van, hogy ő most húsban részesül, míg elhalt rokonai már soha nem fognak.

A rendőrt Liskányéknál először görhével kínálták meg. Az árpakávéba a saját kockacukrát tette. (Mindig van nála, mert ha nincs ideje enni, pár szem kockacukorral csillapíthatja éhségét.) A háziasszony látta, és nem szabadkozott. Nagy szentség a vendéglátás törvénye, de a háború (a propagandafilmekben hirdetett önfeláldozással szemben) önzővé és fukarrá teszi az embereket.

– Írassák hát be Gyurit! – kezdte Hudák, mikor úgy gondolta, az udvariaskodó szavak és a falatozgatás után eljött a tárgyalás ideje.

– Gyurit? – kérdezte hátradőlve a gazda, Liskány András, mintha lenne még más gyermeke, s mintha nem tudná, miért jött Hudák.

– A tanító azt mondja, van esze Gyurinak. Sokra vihetné. Egszer még büszkék lesznek rá.

– Na, ’szen büszke lehetek én rá itthon is.

– Van már valakinek érettségije a rokonságban? Gyuri érdekét kell nézni!

– Kell... – dűnnyögte Liskány, és pipát vett elő. – Ha már itt tartunk, gimnáziumba innen is bejárhat.

Persze, bejárhat. Ha hajnalban kel. Vissza meg késő délután érne. Míg a városiak a leckét írják, a bokortanyákon lakók a bakancsukat koptatják a makadámúton, aztán meg eláztatják a rossz, sáros homokdűlőkön. Tudja ezt Hudák. Tudta már az elmúlt rendszerben is. Az újban ezért fogadta szívesen a pártmegbízást, hogy segítsen Vitáli (újabban Váci) Mihály tanító (és újabban költő) elvtársnak megszervezni a tanyasi kollégiumot. Idén, vagyis

'49 januárjában, mikor a néphatalom végleg győzedelmeskedett, megkapták hozzá a Kanadába menekült Wirtschafter nagykereskedő villáját. (Épp a gimnáziummal szemben.)

Nem gondolta se Vitáli, se Hudák, hogy a politikai reakció legyőzésénél is keményebb dió lesz a szülőket meggyözni.

– Ha bejárós lesz Gyuri, itthon is besegít legalább – folytatta az apa.

Persze, besegít. Ami tanyán azt jelenti, hogy estig dolgoztatják. Tanulni már csak az ágyban tud, a paplan alá bújva, zseblámpával, hogy a többieket ne zavarja. (Tanyán októbertől ápriliséig egy szobában húzza meg magát a család, pazarlás lenne minden helyiséget befűteni.)

Hudák ökölbe szorított kézzel válaszolt:

– A diáknak az iskola a munkahelye. Az a szép, ha ott megállja a helyét. A nyári szünet, az más, akkor segíthet. És amúgy is akkor van a munka dandárja, akkor...

– Van egy kis novám! – mondta szinte kiáltva a házigazda, mintha ez lenne minden gondra és kérdésre a megoldás. – Ne sértsen meg azzal, hogy elutasít!

A hadnagy nem szívesen iszik alkoholt. A novabort pedig kifejezetten utálja. A rossz lötytyől felmegy a sava, fájni kezdenek karjában az erek, és kiújul az aranyere. De ilyen ingatag helyzetben egy elutasításon is múlhat a dolog.

A felszántott résznek vége. Hudák tengeritarlóhoz ér. A tarló él: pockok csutkamaradványokat rángatnak, madarak kukoricaszemeken veszekednek, ha pedig szalad egyet a szél, lobogni kezdő csuhék jelzik útját.

A parcella bal oldali vége felé álló traktor mintha levélnehezékként tartaná meg a tájat az elrepüléstől. Hudák ismeri ezt a gépet. G-35-ös Hofherr, amit a nép „körmös Hoffernek” hív. A városkörnyék legnagyobb birtokának, az Ungváry-uradalomnak a bérlője szerezte be az elsőt. Véget akart vetni a középkori szintű gazdálkodásnak. A gép bevált. Tényleg sokkal gyorsabban ment vele a szántás. Viszont tíz uradalmi cselédet el kellett bocsátani, nem volt már rájuk szükség, a Hoffer elvégezte a munkájukat. (Mivel új helyre nem tudtak leszerződni a szerencsétlenek, a fagyok be-

álltakor visszaszöktek a cselédszállásra. A majorság népe a saját kommenciójából adott nekik annyit, hogy ne haljanak éhen.)

A Hoffer immár természetesen a téeszé. Ez a legfőbb vagyona, mert a szövetkezetbe csak azok léptek be, akiknek nem sok bevinnivalójuk volt. A kiséföldű, a rosszföldű, az eszköz nélküli szegények. Nekik nem volt mit kockáztatniuk.

A rendőr elindul a traktor felé. Hamarosan kiveszi egy integető ember képét. Ahogy közelebb ér, kiderül, hogy a férfi nem neki integet, hanem szaporán szalonnázik, azért jár a keze. Ez az ember nem idevalósi. Pestről hívhatták a Hoffert vezetni és gondozni. Bőr sofőrsapka van rajta, és olajfoltoktól csillogó szerelőruha. Mögötte két rongycsomó. Nem, nem rongycsomók azok. Hanem két ember. Őket ismeri Hudák. Gyermekkori cimborája, Rosinecz Sanyi az, a feleségével.

Sanyi nagyot nőtt Hudák szemében, amikor a „papok ’46-os agitálásakor” (így hívja a nép, valójában a szlovák egyházak és a szlovák kommunisták együtt szédítették a tír pákságot, ígértek fűt-fát, ha „hazatelepülnek” Csehszlovákiába) úgy állt ki a Nyárligeten maradás mellett, hogy ostorral kergette le a Vargabokorban felállított emelvényről az Áttelepítési Bizottság szónokait.

– Dobri gyeny! – köszön a rendőr Rosinecz Sanyinak.

– Dobri! – jön foghegyről a válasz.

Hudák leül, lehúzza a cipőjét, kirázza belőle a földet, s csak azután veszi alaposabban szemügyre a házaspárt. A férj a traktor jobb, a feleség a bal kereke előtt fekszik. Szoktak a gép árnyékában hűsölni a munkások, de most nincs nyár.

– Mit csináltok ti ott, Sanyi?

– Fekszünk.

– Minek?

– Csak! – mondja ingerülten.

Felesége meg rúg egyet a lábával. A hadnagy az asszonyra néz. Nem lehet több huszonöttnél, de a robot és a gond már szürke kerget vont az arcára. Nyakán és csuklóján megnyúlt a bőr. Szétterülő ruhája vékony testet rejt. A hasa közepe viszont hegyesen kiáll. „Csak nem?”

– Leszálltam enni – kezdi a panaszkodást a traktoros –, erre

ezek idejöttek, és dirigálni kezdtek, hogy fejezzem be itt a munkát. Visszaszóltam nekik. Mire a gép elé feküdtek.

– Igaz ez, Sanyi? – kérdi Hudák aggódalmas hangon.

– És ha igaz?!

– Mi ütött belétek?

– Az, hogy mindenki mívelje csak a sajátját!

– Mi folyik itt, emberek? – kérdi már mérgesen a rendőr. Feláll és lesöpri a nadrágját. A sofőr összecsukja a bicskáját, aztán mégis újra kinyitja, és akkor felel:

– Engem az elnök ide küldött. Azt mondta, ez már a téesz földje.

– Soha! – kiált Rosinecz. – Nem engedem elrabolni!

A rendőrségi pártalapszervezet gyűlésein gyakori téma a mezőgazdaság kollektivizálása, de az előadók mindig hangoztatják az önkéntességet. Persze utalnak arra is: a történelem megkövetelheti, hogy keményebb eszközökhöz is nyúljanak (egyelőre a népnek nem kell erről tudni), és hogy a reakció akadályozhatja az elkerülhetetlen folyamatot. „Sanyi reakciós lenne?”

– ’45-ben kaptuk – kezdi el Rosinecz sötét tekintettel –, mi tisztítottuk meg a bokroktól, évekig csákányoztuk a gyökereket. Most, hogy már hozná a hasznot, elveszik tőlünk.

– Utánanézek a dolognak – nyugtatja Hudák. – Vagy hibáztak az elvtársak, mert ők is csak emberek, vagy félreértettetek valamit. Határozatot kaptatok?

– Kaptunk.

– Itt van?

– Mi a fenéért lenne?

– Elolvasnám... Mi volt benne?

– Hogy a téesznek tagosítania kell, mert a belépők...

– Ó, hát erről van szó! – kiált megkönnyebbülve a hadnagy. – A tagok bevitt földcskéi szanaszét hevernek a határban. Így nem lehet gazdálkodni. Összefüggő birtoktestet kell kialakítani. De ne félj, a törvény garantálja, hogy kapj cserebirtokot. Bemész a téesz vezetéséhez...

– Minek menjek be? Már kijelölték az új parcellámat.

– Mi akkor a baj?

– Hogy az egy sovány szikes! Még az ördögszekér sem terem meg rajta. Ez meg itt a határ legjobb földje lett! Ha itt döglök meg, akkor sem engedem elvenni!

– Állj fel, mert megbetegszel. A feleséged ráadásul terhes.

– Mi köze hozzá?! – kiált most az asszony. – Együtt döglünk meg, ha kell! És dögöljön meg a gyerek is bennem! Hajtson csak át rajtam a traktor!

Hudák ismeri a saját fajtáját, közöttük élt, látta, hogy a tirpákok szerették a nyelvüket, lutheránus hitüket, de mindenképp szerették a földet. Azért képesek voltak megzavarodni. És ha például egy lóképű sváb jányinak egy holdacsikányival több hozománya volt, mint egy nyárligeti tót szépségnek, a tirpák legény átpártolt hozzá. Saját magukat, saját családjukat is megnyomorították, ha kellett. A szalonnából csak az avast ették, mert a jó tanyasi tokaszalonnáért pengőt adtak a városi urak a Búza téri piacon. És a pengőket folyton gyűjteni és éjjel-nappal (még alvás közben is) számolni meg vigyázni kellett, mert sosem lehetett tudni, hol vernek dobra egy parcellát, és akkor abból lehet szerezni két ekefordulónyit. (Ha kell, a takaréknak hitelével, amit majd nemzedékek fognak nyögni.) Az apa nem adta ki fiának az örökséget, sokszor még a házhelyet sem, hanem ő művelte egyben a birtokot, egész addig, míg el nem kaparták. A fia pedig (aki a cselédházban húzta az életét évekig, akinek a felesége a sípolós sparhelt meg az ázó, vert vályogfalak közé szülte kölykeit) gazdává válva azután a saját gyermekein bosszulta meg apja zsugoriságát.

Hudák tehát tudott a birtokragasztgatás gyötrelméről, mégis eufóriával élte meg a '45-ös földosztást. Mert végig arra gondolt, hogy azoknak a tiszt uraknak, vitéz uraknak, nagyságos uraknak veszik el a birtokait, akik a fronton lebüdösparasztolták meg kikötéssel fenyegették a bakákat, de ha szorult a helyzet, rögtön eltűntek a lövészárkok környékéről, hogy aztán a helyzet csillapodásával előjőjenek, és a legénységi állományt bolsevista csürhének titulálva ordibáljanak.

Az édes bosszúállás öröme égett Hudákban, amikor elkezdtek leverni az új birtokhatárokat jelző karókat.

De aztán látta az eke elé magukat befogó embereket (saját apját is), az anyákat, akik krumplihéjból készítettek a családjuknak

ebédet, hogy a disznónak legyen mit adni, és a sóvár-éhes szemekkel húslevesbe való varjakra vadászó gyermekeket. Láta, hogy a nagyobb föld, a nagyobb magángazdaság a gyötrelmet is megnöveli. És a filmhíradókban, amikor a nagy Szovjetunió szövetségi köztársaságairól készült dokumentumfilmeket vetítették, látta a kazahsztáni kolhozok népviseletben, hangszóróval kihangosított rádiószó mellett mosolyogva gyapotot kapáló kolhozparasztjait, a Szibéria végtelen térségein lengedező búzamezőket, a termést játszói könnyedséggel betakarító kombájnokat, és a Dnyeper menti tejgazdaság munkásait, amint a munkaegységeikért kapott pénzben öltönyt, zongorát, motorkerékpárt vásárolnak.

Hudák végképp fölismerte, csak a Párt útja, vagyis a szövetkezetesítés lehet a helyes út.

– És mi lenne – kezdi Hudák, és egészen közel ül le Rosinecz Sanyihoz –, ha vennétek egy nagy levegőt (s mikor mondja, ő is nagy levegőt vesz), és belépnétek a téeszbe?

Sanyi hallgat. A traktorista a bicskáját marokra fogja, mintha döfni készülné vele. Pedig csak a végkifejletet várva dermedt meg. S mintha elnémult volna a környék is. Nem hallani rágcsálómozást, rovarzúgást.

– Minek lépnénk be? A sok ágrólszakadt meg naplopó közé? – szólal meg végre Rosinecz.

– Mért mondod ezt? Nem naplopók. A többségük nem az. Szegények, ez igaz. De hiszen éppen ezért lenne rátok, középparasztokra szükség. A szegények jönnek boldogan, de alig hoznak valamit magukkal. A kulákok... Na, velük majd a Párt... Ti, középparasztok értetek a gazdálkodáshoz, és földetek is van. Ha azt beviszitek, lesz min gazdálkodnia a téesznek.

– Ki az a bolond, aki odaadja a földjét a semmiért?

– Nem semmiért! Az év végi elszámoláskor a beadott föld nagysága arányában terményt kaptok. A munkátokért meg pénzt. És ingyenes orvosi ellátást. Ha meg odaértek, nyugdíjat. A gyerekkel (az asszony hasa felé bökk), a gyerekekkel meg mehettek a Balatonra üdülni. Voltál te már valaha a Balatonnál? Tudod te, milyen jó üdülni? Régen csak az urak csinálták. Te, én láttam egy filmet, egy szovjet dokumentumfilmet, a Dnyeper menti kolhozparasztok év végén zongorát, motorkerékpárt vesznek...

– Filmeknek nem hiszek! A háború alatt mindenféle hazugságot mutattak bennük.

– Sanyi! Hogy mered a fasiszta propagandát egy kalap alá venni a nagy Szovjetunió, a szovjet filmek... – áll föl mérgesen és megbotránkozva Hudák.

– A földemet nem adom! – szakítja félbe Rosinecz keményen.
– Nincs miről tárgyalni!

Hudák öblös, maszatos poharat kapott Liskánynétól. Liskány András abba töltötte a novabort.

A háború alatt rozsból, krumpliból készítették a cefrét, abból meg a pálinkát. Amit még a nagy ivósok sem bírtak tisztán lehajtani. Tettek bele – ha volt – befőttlevet meg cukrot, és az egészet felöntötték teával. (Tea alatt a réten szedett füvekből készült főzetet értik erre felé.) Ezt a poharakat kimoshatatlanul bemaszatoló kotyvalékok is teának nevezték el. Gyorsan hatott, és hamar vakságot, elhülyülést okozott. De itták, mert szesz nélkül minek élni? És mert szokás lett.

A rendőr érezni vélte a gabonából erjesztett méreg bűzét és ízét a borban. Kevés hiányzott, hogy ki ne köpje.

– Hanem van itt még valami a gimnáziummal kapcsolatban – mondta leszegett fejjel a házigaзда.

– A pénz? Az iskoláért nem kell fizetni. A kollégiumért egy keveset, de a legjobbak mentességet kapnak az alól is. Sőt, ösztöndíjat!

– Ejh! És mire nevelik ott a kölyköket?

– Fontos tudományokra.

– És hogy nincs Isten! A Biblia mese! Az embert meg nem teremtették, hanem a majomból lett!

A háború előtt köztudott volt a Szovjetről, hogy ott az istenhitet üldözik. Hudákot ez felháborította. Bár szilárd hite sosem volt, a tanyasi evangélikus elemiben mégis ragadt rá egyfajta vonzalom a vallás dolgai iránt.

Aztán a háború engesztelhetetlen ateistát faragott belőle. Mert azt tapasztalta, hogy aki imádkozik, annak éppúgy a fronton marad a fia, mint annak, aki nem. Amikor pedig a hullatömegeket eltemető papok a haza és a Kormányzó iránti hűségről prédikáltak, Hudák csikorgatta a fogát.

Újabb ez a majomdolog izgatja a bokortanyák népét. Csakis rosszul sülni el az evolúció melletti agitálás. A hadnagy óvatosan fogalmazott:

– Az ilyen rémhíreket a reakció terjeszti. A valóságban hit-tanórára szabadon járhatnak a diákok. A gimnáziumban pedig nem fogják őket istentelenségre nevelni. Sem a kollégiumban. A Párt szava a garancia erre!

– Aha. Hát igen – felelte Liskány András, s ezzel nem mondott sem igent, sem nemet.

Viszont kezdett az ablakon kifelé bámulni, ami azt jelentette, hogy a kedves vendégnek ideje távoznia.

„Ezzel a nappal az ördögnek tartoztam” – gondolja bosszúsan Hudák hadnagy, mikor Rosineczék földjét elhagyva kiér a városba vivő kövesútra. Edzett rendőr és pártmunkás ő, és a pártiskolában fel is készítették az esetleges átmeneti kudarcokra, egymás után két sikertelen meggyőzés mégis sok. De rögtön bátorítani kezdi magát: „Liskányék hátha mégis beadják a derekukat. Csak kellenek magukat. Nyakas emberek a nyárligetiek, különösen a bokortanyákon élők. Hej, ez a mi tirpák fajtánk! És Rosineczék is felállnak egyszer. Estefelé már igazán hűvös van, nem fogja engedni Sanyi, hogy felfázzon az asszony. Addigra meg el is unják a sok kerék előtt fekvést. Mindenesetre beszélnem kell a városi titkárral. Őszintén elmondani, milyen nehézségek vannak. Tudnia kell róluk. Hisz nekünk, a jövő embereinek, nem lehet rejteget-nivalónk egymás előtt. Hm, miért csak neki mondjam el? Inkább felszólalok a következő taggyűlésen. Na, persze, ahhoz jól össze kell szednem a gondolataimat. Mert nem csak panaszkodni kell, hanem megoldást is kínálni! Ha tudnám a biztos megoldást... Ötletek! Azokra van szükség! Hogy legyenek ötleteim! És másoknak is! Közösen eljutunk a megoldáshoz. Egyelőre az a lényeg, hogy világosan megfogalmazzak mindent írásban. Aztán aludni rá egyet...”

Akkora dörrenés, mintha júliusi zivatar készülődne az égből a földre szakadni. Utána hosszú zakatolás. Tehát nem az ég szólalt meg. A körmös Hoffert indították be.

Hudák elmosolyodik, de rögtön utána aggodalom ül ki az arcára. „Felálltak vajon Rosineczék?” Látja maga előtt Sanyit, ahogy

a kerék tövében fekszik, egészen alászorulva, és a keréken az a hatalmas tömeg, és látja a feleségét is, a terhes nőt...

És eszébe jut az a nő, ott a kukucskatanyai ellátó századnál. Aki sőt és tojást hozott a tábori konyhára. Kapott érte egy tányér diós tésztát. A nő megkóstolta, és ízlett neki. „Férfiember is tud főzni. Nem gondoltam volna...” – mondta, és nevetett. Közben itt-ott bomba robbant. Nem sok. És akkor a nő elejtette a tányért. S mintha magát is elejtette volna. Mert levált róla a hasa. Egy repesz felszakította kabátkáját, az alatt a bőrét, és a bőre alatt a méhét. A nő rettenettel nézi, ahogy kicsúszik belőle a magzata. És a repesz a magzatot is felszakította: mukkanás nélkül, félreca-pódó fejjel, beleibe csavarodva esik a földre a kicsi lény.

’44 gyilkos októbere van újra, és Hudák sírva rohan a traktor irányába. Lábára szederág tekeredik, arcába csap a gyalogakác vesszeje, de ő ezt észre sem veszi, csak a felmetszett méhű nőt látja, azt a kukucskatanyai nőt, aki most Rosinecz Sanyi felesége, és még a traktort látja, meg a traktor kerekeire fölspriccelő szennyes vért.

Elvágódik. El is ájul egy másodpercre.

Mikor kinyitja a szemét, csillogó, fekete földet lát.

És látja a pőfékelő körmös Hoffert. Meg a parcella szélén a markos gazdákkal civakodó Rosineczékat.

Újra kiérve a kövesútra rendbe szedi magát a hadnagy. Koszos lett az inge, más baj nincs. Jó, hogy nem voltak tanúi a kétségbeesésének. Elindul a város felé. Egy óra, míg hazaér.

Kellett ez az óra, hogy a fáradtság feloldja a traumát. Már tud higgadtan gondolkodni. Nem reménytelen a Liskány fiú ügye. Csak a nép még nagyon műveletlen. És bizalmatlan. Ezt kell legyőzni. Erről fog beszélni a párttaggyűlésen. Úgy fogja megírni a felszólalását, hogy azt a Nyárligeti Napló is leközzölhesse. A felvilágosítás lesz a lényege. És a meggyőzés. Majd holnap megírja. „Nem holnap: ma! Amikor még minden élmény bennem van.”

Levélpapírt vesz elő, és írni kezd. A mártogatós toll újabb és újabb barázdát szántva karcolja a papírt.

Nagy Balázs

Kallódó koporsószegek, avagy Bessenyei György újratemetéseinek máig tartó hatása*

Bessenyei György a szó szoros értelmében nem volt nyíregyházi, neve mégis olyan mértékben összefonódott a város nevével, hogy méltán érezhetjük sajátunknak, méltán lehetünk büszkék a szellemiségére. Bár gyakran bihari remeteként emlegetik, a tiszaberceli szülőhely és az igen meghatározó gyermekkori évek kapcsán egyszerre hangsúlyozhatjuk a megyéhez való kötődését, és a nyíregyházi sírhelye okán jogot formálhatunk arra is, hogy a megyeszékhelyhez kössük. Berceltől Nyíregyházáig azonban nagyon hosszú út vezetett. És hogy Bessenyei alkotásának címét kölcsönözzem, *Tariménes utazása* igencsak kanyargósra sikeredett. Nemcsak az a szakasz, amelyet Tiszabercel és Pusztakovácsi között, életének két végpontja között megtett, de bizony az az út sem volt egyenes, amelyen Pusztakovácsiból Nyíregyházára érkezett, s itt végső nyughelyet talált.

Most ennek az útnak néhány állomását szeretném bemutatni a teljesség igénye nélkül, hiszen nagyon hosszú az a folyamat, melynek során Nyíregyháza, az egykor identitását kereső város Bessenyeiben „emberére talált”. Bessenyei temetésének és újratemetéseinek kutatásához fontos ösztönzőt jelentett számomra az a 2017 elején bemutatott levéltári lelet, melyről mind a nyomtatott, mind az elektronikus sajtó szenzációs felfedezésként számolt be. Nézzünk meg néhány szalagcímet a február végén, illetve március elején megjelent lapokból: „Debrecenben találták meg Bessenyei György koporsószegeit” (www.dehir.hu); „Bessenyei György ereklyéjére bukkant” (www.boon.hu)¹; „Koporsószeg – vagy

* A Bessenyei Társaság 2017. április 27-i György-napi ünnepségén elhangzott előadás szerkesztett változata.

1 Egy koporsószeg hagyományos értelemben nem tekinthető ereklyének, ereklye szűkebb értelemben valamilyen testrész, tágabb értelemben is a személyhez köthető tárgyi emlék.

valami más” (Kelet-Magyarország) / --- „Bessenyei ujjpercére bukkanhattak” / „Megtalálták Bessenyei György eltűnt koporsóját” (www.elteonline.hu). Mi rejtőzik valójában a hírek mögött? Bihar Vármegye Levéltárának iratai között kutatva *dr. Szálkai Tamás* levéltáros Debrecenben a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Kossuth utcai kutatójában rábukkant Bessenyei György 1940-es exhumálási jegyzőkönyvére, ami önmagában bizonyára nem keltette volna fel a sajtó érdeklődését, de a levéltári irat mellett egy borítékban volt egy koporsószegeg is, amelyet minden bizonnyal az 1940. május 2-i exhumálásakor, Bessenyei Nyíregyházára hozatala előtt emeltek ki a sírból. Megkeresésemre Szálkai Tamás elmondta, hogy valójában két dokumentumról és egy tárgyról – arról a bizonyos koporsószegegről – van szó, amelyek létéről valójában tudtak, még ha ezek évtizedeken keresztül lappangtak is, s a koporsószegeg teljesen feledésbe merült. Az egyik irat az exhumálásra vonatkozó alispáni véghatározat, a másik az exhumálást megörökítő részletes jegyzőkönyv. A dokumentumoknak még 2017 tavaszán a forrás közlésére is sor került az *Új Nézőpont* című lapban, mely a Hajdú-Bihar Megyei és Debreceni Honismereti Egyesület online folyóirata.² A publikációban Szálkai Tamás leírja, hogy a koporsószegeget vélhetően még az exhumáláson jelen lévő *Nadányi Zoltán*, Bihar megye főlevéltárosa helyezte el az archívumban, s 1944-ben ő adta ki az utasítást az archívum legértékesebb részének a kimenekítésére is, és az anyagok rendezését hiába kezdték el a háború után azonnal, a levéltárra nehéz időszak következett, s az irattári rész részletesebb átnézésére csak a rendszerváltozást követően került sor. Ez magyarázza a leletek eddigi rejtőzködését. A dokumentumok tartalma egyébként már korábban is ismert volt, az exhumálási jegyzőkönyvből eleve több példány készült, s tartalmát a *Szabolcsi Szemle* 1940-ben közölte. Érdekességnek inkább a koporsószegeg számít, melyről egy, már említett újságcikk minden valóságálapot nélkülözve azt írta, hogy ujjperc is lehet. Azt gondolom, az ilyesfajta spekuláció jól jellemzi a sajtó bulvárhírekre kiéhezett, mindent az olvasottságnak alárendelő attitűdjét. Bármennyire is régi, illetve porladó egy lelet, a fémszeg és a csontmaradvány közötti különbségtételhez nem kell tudományos kutatónak lenni. Ennek tényét Szálkai Tamás is megerősítette. Mindenesetre egyedül leletről van

² SZÁLKAI Tamás: *Bessenyei György második exhumálásának jegyzőkönyve*. Új Nézőpont, 2017/1. <http://ujnezopont.biharkutatas.hu/wp-content/uploads/2017/04/05-Sz%C3%A1lkai-Tam%C3%A1s.pdf> [2017. 12. 27.]

szó, a levéltári gyűjteményben lévő tárgyak között nincsen másik koporsószeg. Fölöttébb érdekes az is, hogy Bessenyei kapcsán tudomásunk van egy másik koporsószegekről is, amely az említettel ellentétben, az író első exhumálásakor került elő. Bár ez időközben tényleg elkallódott, és meglétét csak írások őrzik, de azok szerint Nyíregyházán is járt, méghozzá a Bessenyei Kör birtokába került.

De ne szaladjunk ennyire előre, elevenítsük fel kicsit ennek a történesnek az előzményeit. Az I. világháború a Bessenyei-hagyományok ápolásában is lezárt egy szakaszt, a 20-as évektől az újjászerveződött Bessenyei Körnek már nem a hagyományok teremtésére, hanem azok folytatására kellett koncentrálnia, s új módszerekkel erősítenie a korábbi törekvéseket. Erre az időszakra esett például a Szabolcs megyei Anarcson született költőnő, *Czóbel Minka* meghívása, aki a Bessenyei Kör tiszteletbeli tagjaként jelentős felajánlást is tett egy Bessenyei-serleg készíttetésére. (Egykori példaadó gesztusáról kevesen tudnak, holott néhány évtizeddel később az ő szellemi hagyatékát is megőrzésre méltónak találta az utókor, és kultuszát hasonlóképpen próbálja megteremteni a régió, mint korábban Bessenyeiét.) A 20-as évekből mindenképpen említést kell tenni a kisvárdai állami gimnázium névfelvételéről, még ha nincs is nyoma, hogy Bessenyei nevének választása helyi kezdeményezés lett volna, akkor is elmondhatjuk, hogy a megye Nyíregyházán kívüli települései is bekapcsolódtak a Bessenyei-hagyományok ápolásába. Érdekes ebben az összefüggésben Paszab nevét is megemlíteni, ahol a Bessenyei család temetkezési helye volt, s ahol Bessenyei szülei ma is nyugsznak.³ 1923-ban itt is sor került Bessenyei-ünnepségre, amelyen többek között egy Bessenyeiről készült portrét is lelepleztek, azonban sajnos, sem a korábban említett serlegről, sem a portréről, sem más jelentősebb Bessenyei-relikviáról nincs biztos tudomásunk. Az ereklyék gyűjtésére irányuló törekvések egyrészt nem hoztak számottevő eredményeket, másrészt a történelmi viharok, a II. világháború sem kedvezett ezek átmentésének.

A másik koporsószeg eredetét kutatva, egy 1924-es történetiség kell visszamennünk, melyről a *Nyírvidék* június 14-i tudósítása számol be *Liptay Jenő értékes Bessenyei-relikviákat adott a Szabolcsvármegyei Bessenyei Körnek* címmel. A lap arról tudósít, hogy Liptay Jenő bihari földbirtokos néhány értékes,

3 CSORBA Sándor: *Bessenyei György világa*. Irodalomtörténeti füzetek. Budapest, Argumentum, 2000. 76.

Bessenyeihez kapcsolódó tárgyat adott át a Szabolcsvármegyei Bessenyei Kör képviselőinek. A leletek egyébként a cikk megjelenésének idején már meghalt berettyóújfalusi Vass Jenőtől, az írás szavaival élve, a Bessenyei-kultusz fanatikus hívétől származtak. Ez a két írásos forrás a *Sárrét* című lapnak két korabeli száma, amelyek beszámolnak a pusztakovácsi sír exhumálásáról, illetve az első Bessenyei-emlékmű leleplezéséről. A másik kapcsolódó tárgyi emlék a már említett, Bessenyei koporsójából származó szeg, amelyet Vass Jenő az exhumálás alkalmával vett magához. A cikk szerint a lapszám megjelenésének idején a relikviák már Nyíregyházán voltak. Egy tizennégy évvel az esemény múltán megjelent *Szabolcsi Szemlében Aradvári Béla* arról is beszámolt, hogy az eredeti temetkezési hely felbontásakor a széthullani készülő tölgyfakoporsóból kiesett hatalmas kovácsolt szegeket be is mutatták a Bessenyei Kör egyik helyi rendezvényén, ám azóta a többi relikviával együtt ezeknek is nyoma veszett.⁴

De hogy hogyan került akár ez utóbbi, akár a 2017-ben Debrecenben megtalált másik koporsószeg a felszínre, s hányszor is hantolták ki Bessenyeit, annak megválaszolásához szót kell ejtenünk Bessenyei újratemetéseiről. Halálának körülményeivel és első temetésével itt terjedelmi korlátok miatt nem foglalkozom. Mindezt, illetve az író Pusztakovácsiban töltött negyedszázados életének személyes ügyeit, közéleti tevékenységét, valamint írói világszemléletének alakulását a 2000-ben megjelent monográfiájában Csorba Sándor igen részletesen ismerteti.⁵

Hadd keressek inkább arra választ, miért volt szükség a kihantolásra, s hányszor történt meg mindez. Bessenyei 1940-es exhumálási jegyzőkönyve szerint már az író halála után jó hetven évvel, 1882-ben is történt egy exhumálás, amit a birtokot szegélyező, s a kúriától csupán néhány száz méterre található Berettyó folyó többszöri áradása tett szükségessé. Ennek során a maradványokat mindössze 30 méterrel helyezték távolabb, viszont ezt a helyet már megjelölték, s a következő évben egy obeliszket is állítottak fölé.⁶ A jegyzőkönyv még élő szemtanúk vallomását is említi. A szintén 1940. májusi *Nyírvidék – Szabolcsi*

4 ARADVÁRI Béla, *Romantikus Bessenyei-keresők*. Szabolcsi Szemle, 1938/1–4. 73–78.

5 CSORBA Sándor, *i. m.* 93–206.

6 *Exhumálási jegyzőkönyv = Bánszki István: Így él köztünk Bessenyei György. A Bessenyei-hagyomány ápolása Szabolcs-Szatmár megyében – tények és dokumentumok tükrében 1884–1986*. Nyíregyháza, Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár, 1986. 114–117.

Hírlap – amely valószínűleg az említett exhumálási jegyzőkönyvet veszi alapul – ugyancsak az 1882. évet, annak is az őszét mondja az első exhumálás idejének. Viszont ennek a lapnak egy 16 évvel korábbi száma (1924. 06. 14.) cikkéből 1883-at olvashatunk ki az első exhumálás dátumára vonatkozóan. Majd három évvel később ugyancsak a *Nyírvidék*-ben (1927. 05. 29.) igen terjedelmes és részletgazdag cikket olvashatunk azzal a címmel, hogy „A Berettyó egyik kanyarulatát átmetszik, hogy Bessenyei sírját megmentse a folyó romboló sodrától”.⁷ Az írás az özvegyén keresztül Vass

Az első újratemetés helyét jelző obeliszk jelenleg

Jenőre hivatkozva, szintén 1883-ban jelöli meg az első exhumálás évét: „Egy öreg magyar, Pelbárt Mihály mutatta meg Vass Jenőnek a hajdani sír helyét, és Vass agitációjára 1883-ban exhumálták a behorpadt sírt, újra eltemették Bessenyei Györgyöt, néhány méterrel távolabb, a Berettyó töltése alá.” Ismét három év múlva, 1930. 05. 24-én a *Magyar Távirati Iroda – a Biharvármegye Régészeti és Történelmi Egylete* információjára hivatkozva – a sír állapotáról ad információt egy napi hírben, amelyben az előzményeket is ismertetve ugyancsak az 1883. évet jelöli meg: „1883-ban Bessenyei György tisztelői hozzáfogtak sírja felkutatásához. Több száz méter területet ástak fel, amíg megtalálták a kiszáradt almafa korhadt tövét, valamint Bessenyei csontjait, házi selyemsapkáit és a kardját. Az a hely, ahol Bessenyei hamvait megtalálták, ma is sírhelye. Onnan sehova nem vitték el a hamvakat, hanem új koporsóba helyezték őket, és visszatették a kiszáradt almafa korhadt töve mellé.”⁸ Amellett viszont, hogy az exhumálás

⁷ Nyírvidék, 1927. máj. 29. 4.

⁸ Napi hírek, 1930. máj. 5., 24. https://library.hungaricana.hu/hu/view/NapiHirek_1930_05_2/?pg=344&layout=s [2016. 11. 10.]

éve itt is 1883, két, az eddigieknek logikailag ellentmondó információt is tartalmaz a hír. Az egyik a nagy terület felásása, és a sír ilyen módon való megkeresése, (Vass Jenő özvegye szerint megmutatták a férjének a sírt, nem kellett keresni), (a helyi hagyományok szerint lilimok vezették nyomra a sírt keresőket, így ebben az esetben sem áll meg a többszáz méternyi terület felásása); a másik pedig a maradványoknak az eredeti helyre történő visszahelyezése, ami erősen megkérdőjelezhető, hiszen az exhumálás fő oka szinte minden híradás szerint a sírnak a folyó áradásától való megmentése, ami még a jelenlegi viszonyokat tekintve is igazolható.⁹ Ilyen módon értelmetlen lett volna ugyanoda, a töltés Berettyó felőli oldalára visszahelyezni a maradványokat.

Mindenesetre több forrás szól amellett, hogy az exhumálás nem 1882-ben, hanem 1883-ban történt. Ami viszont az országos ünnepség apropóján is teljesen bizonyos, a már említett obeliszkszobor felállításának, illetve felavatásának időpontja: 1883. 06. 10. Az obeliszkszobor talapzatán ma is jól látható a dátum, illetve a készítőjének a neve: Veiszlovits A. és fia Nagyváradon (Veiszlovits Adolf – temetkezési vállalkozó). A körülmények pontos ismeretéhez azokra a síravatásra vonatkozó iratokra lenne szükség, amelyeket az 1940. 05. 06-i *Nyírvidék* is említ,¹⁰ de még inkább érdekesek lennének az 1924-ben felbukkanó Bessenyei-relikviák, köztük is az írásos források.

Az újratemetés időpontjára vonatkozóan lehetne még egy támpont, hiszen *Horthy Istvánnak* a Bessenyei Kör történetéről szóló, 1938-ban megjelent írása az 1927. évről a következőket tartalmazza: „A Kör az évadot kirándulással rekesztette be. Liptay Jenő május hónap valamelyik, már nem tudott napján, saját gépkocsiján Bessenyei sírjához vitte el Mikecz Ödönt, Papp Zoltánt és (Aradvári) Téger Bélát. Felkeresték özv. Vass Jenóné berettyóújfalusi lakost, akinek a férje 1883-ban Bessenyei sírját megmentette. Elhozták tőle a *Sárrét* című lap 1883. évi egész kötetét. Ebben olvashatók Bessenyei tetemének kihantolására vonatkozó összes adatok.”¹¹ Ám sajnos a II. világháborút követően már egyik relikviáról sincs információ, így a korábbi exhumálás pontos időpont-

9 Az emlékház gondnoka még az elmúlt évtizedekből is tudott olyan példát mondani, hogy az obeliszkszobor megjelölt, egykori sírhely közelében lévő töltés oldalában összegyűjtött szénát a Berettyó áradása néhány óra alatt elvitte, védekezésre lehetőségük sem maradt. [2016. 10. 27.]

10 *Nyírvidék*, 1940. máj. 6. 6.

11 HORTHY István, *A Bessenyei Kör 40 éves története*, Szabolcsi Szemle, 1938/1–4, 3–64.

ja és részletes körülményei rejtve maradnak. Bár egy közvetett információ, az 1924. június 26-i *Nyírvidék* az említett *Sárrét* című lapra hivatkozva még az 1883-as exhumálási ünnep programját is tudatja. A cikkben említett dátum pedig megegyezik az obeliszen láthatóval, 1883. június 10-vel.¹²

Még izgalmasabb, hogy az említett Horthy-írás a következő mondatot tartalmazza: „Eddig is már 2 ízben kellett áthelyezni a sírt, nehogy a Berettyó hullámai aláomossák azt.”¹³ Eszerint lenne kellett egy második pusztakovácsi exhumálásnak? De akkor mi ennek az időpontja? Sajnos, más forrásokban nem találunk erre vonatkozó információt, de ha mégis eljátszunk a gondolattal, akkor 1883 előtt kellett történnie, nem valószínű ugyanis, hogy az obeliszek felállítása, illetve a sírhely bekerítése és rendbetétele után visszhangtalan maradt volna egy ilyen esemény. A második exhumálás lehetőségének azonban a már hivatkozott MTI-hír is ellentmond, hiszen eszerint a sír 1883-as feltárásánál még mindig a kiszáradt almafa korhadt tövével találtak a csontokat, valamint a Bessenyeihez tartozó említett tárgyakat. S ezt látszik bizonyítani az 1940-es exhumálási jegyzőkönyvnek az a része is, amely a *Sárrét* című hetilap 1883. június 17-i György Aladár-írásra támaszkodva megjegyzi, hogy „az 1882-i exhumálás előtt pontos ásatásokat végeztek az író időközben eltűnt sírjának felkutatására és az azonosság megállapítására, mert attól lehetett tartani, hogy Bessenyei hamvait összetévesztik az ugyancsak a régi Pusztakovácsiban, Bakonszeg határában eltemetett Váradinévi tisztartó maradványaival.”¹⁴ Ezekből a sorokból az következik, hogy ha 1883 előtt már egyszer új sírba helyezték volna a maradványokat, akkor néhány évvel később nem lett volna szükség hosszas ásatást, részletes kutatómunkát végezni a sír megtalálása érdekében.

Ami pedig egy 1883 utáni exhumálás lehetőségét felvillantja, arról így emlékszik a a *Szabolcsi Szemle* vonatkozó része: „1929. április havában Liptay Jenő két és fél hold földet ajándékozott bakonszegi birtokából berettyóújfalusi cserkészeknek azzal, hogy ennek ellenében hantolják ki még egyszer a Bessenyei György hamvait, mert újabb helyén is fenyegeti azt a Berettyó vize és

12 Nyírvidék, 1924. jún. 26., 3.

13 Uo. 62.

14 *Exhumálási jegyzőkönyv* = Bánszki István i. m. 115.

hozzák át a hamvakat erre a területre.”¹⁵ A *Nyírvidék* 1929. 06. 06-i anyaga pedig részletesebben is feldolgozza a témát: „A berettyó-újfalusi cserkészek részére, mint azt már megírta a *Nyírvidék*, Bakonszeg határában, Bessenyei sírja közelében két hold és nyolcszáz négyszögöl telket adományozott Liptay Jenő és felesége *Szilvássy Berta*. A bihari cserkészeknek felajánlott területen üdülőtelepet rendeznek be és Liptay Jenő lelkes magyar szívének vágya teljedne be, ha ide hoznák át Bessenyei György hamvait is. Bessenyei György sírja, mint azt már több ízben megírtuk, a Berettyó folyó partja közelében van a református egyház tulajdonában lévő telken. ... A terv kivitelét megkönnyíti az a körülmény is, hogy Bessenyei sírját amúgy is áthelyezték már eredeti nyugvóhelyéről, arról a helyről, ahol végrendelkezése szerint egy almafa alatt pihent.”¹⁶ Ennek a tervnek a következményeiről azonban a *Nyírvidék*ben később már nem olvashatunk, azért sem, mert nem vált valósággá. A momentum lehetőségét egyébként Bakó Endre is megemlíti a legismertebb Bessenyeiről szóló verset, *A testőr* című költeményt fókuszba állító tanulmányában: „Egy idő múlva felvetődött az ötlet, hogy a sírt áthelyezik a Magyar Cserkészsövetség Biharvármegyei Intézőbizottságának négyezer öles pusztakovácsi parkjába. A területet a cserkészek Liptay Jenő nyíregyházi földbirtokostól kapták, azzal a kikötéssel, hogy oda viszik a költő hamvait, és gondozzák az író sírját. A terv azonban szerencsére dugába dőlt.”¹⁷ Mindent összevetve, elég kicsi tehát egy második pusztakovácsi újratemetés valószínűsége, s a források sem szolgálnak ehhez semmilyen bizonyos információval.

Az 1920-as évek második felétől inkább azok a híradások szaporodtak meg, melyek a sír gondozatlanságáról szóltak. A „lavinát” minden valószínűség szerint *Nadányi Zoltán*, a bakonszegi családi birtokon sokat időző publicista, költő, berettyóújfalui főlevéltáros indította el,¹⁸ majd őt követve, sőt rá hivatkozva többen, országos lapokban is felemelték a hangjukat a sír védelmében.¹⁹ Később saját régi élményeit felelevenítve *Aradvári Béla* is leírta, hogy amikor 1922-ben a Bessenyei Kör tagjaival meglátogatták az akkor már áttelepített sírt, eléggé elhanyagolt állapotban

15 HORTHY István, *i. m.* 45.

16 *Nyírvidék*, 1929. jún. 6. 3.

17 BAKÓ ENDRE: *Nadányi Zoltán Bessenyei Györgyről*. Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, 2011/1. 39–45.

18 Az író halála után a Nadányi család örökölte Bessenyei pusztakovácsi birtokát és házát.

19 BAKÓ Endre *i. m.* 42.

volt.²⁰ A kezdeményezések nem maradtak tettek nélkül, hamarosan nemcsak bizottság jött létre a sír gondozására, de mint arról *Bakó Endre* a hivatkozott írásában beszámol, 1927 tavaszán még Beethoven-hangversenyt is rendeztek Berettyóújfaluban a Bessenyei-sír rendbehozatala érdekében. 1930 májusában az MTI a Biharvármegyei Régészeti és Történelmi Egylet közleményére hivatkozva cáfolja is azokat a provokatív híreszteléseket, melyek szerint a „bihari remetének” az egykori nyugvóhelye „trágyatelep lenne”, háza pedig roskadozna. Mint írják: „A világháborút követő zavaros időkben a sír teljesen el volt hanyagolva, de 1929. év elején *dr. Fráter László* alispánnak, a Biharvármegyei Régészeti és Történelmi Egylet elnökének indítványára rendbehozták.”²¹ Bár Nadányi hangvételét a nyíregyháziak különösen vádaskodónak találták, ahogy Horthy István is megállapítja, előnye is volt a botrány kirobbantásának, mert a Bessenyei Kör ettől kezdve érezte igazán a sír gondozásának felelősségét,²² s továbbgondolva, talán erre az időpontra datálható a maradványok újabb exhumálásának elképzelése, a hamvak Nyíregyházára hozatalának terve.

Botrányt ez idő tájt nemcsak a sír rendezetlensége robbantott ki, hanem annak a szöbeszédnek az elterjedése is, hogy esetleg mégsem Bessenyei maradványai vannak a pusztakovácsi sírban. Amint fentebb utaltam rá, közvetve az 1940-es exhumálási jegyzőkönyv is céloz arra, hogy a sír megtalálása érdekében végzett korábbi ásatások azért is igényeltek különös körültekintést, mert felmerült annak a veszélye, hogy egy ugyancsak arra a részre temetett Váradi vezetéknevű ember hamvait emelik ki a sírból. Horthy a már többször hivatkozott írásában így eleveníti fel 1930 nyarának eseményeit: „1930. július 18-án *dr. Dayka András* volt nagyváradi rendőrkapitány Budapestről a *Nyírvidék* című, helyi laphoz írt levelében kétségbe vonja, hogy a bakonszegi – 1883-ban fényes külsőségek között felavatott – új sírban Bessenyei hamvai nyugodnának, mert a Bessenyei György régi nyugvóhelyére időközben egy Váradi András nevű gazdatiszt hamvait is eltemették és semmi adat nincs rá, hogy a Bessenyei tetemként áthelyezett hamvak nem ennek a Váradi nevű gazdatisztnek hamvai-e, aki éppen olyan testörtemetű volt, mint Bessenyei.

20 ARADVÁRI BÉLA *í. m.* 74.

21 Napi hírek, 1930. máj. 24. https://library.hungaricana.hu/hu/view/NapiHirek_1930_05_2/?pg=344&layout=s [2016. 11. 10.]

22 HORTHY ISTVÁN *í. m.* 43.

Erre a levélre az ezen ügy miatt Nyíregyházán is járt Reszeghy Lajos, a Bihari Régészeti Társulat titkára válaszolt és bebizonyította, hogy a bakonszegi sírban kétségtelenül Bessenyei pihen. Akit érdekel, a *Nyírvidék*ben részletesen elolvashatja.²³ Azaz, sajnos, mégsem tudjuk elolvasni ezt a levélváltást, hiszen a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár gyűjteményéből különös módon a *Nyírvidék* július 18-i lapszámának éppen az az első négy oldala hiányzik, amely az adott szövegeket is tartalmazhatta. Hogy a közvéleményt élénken foglalkoztathatta ez a rejtély, egy két nappal később megjelent írás is bizonyítja. A *Nyírvidék*ben vasárnaponként *Heti krónika* címen kapták meg az olvasók a legutóbbi hét nap történéseinek humoros hangú, verses formájú összefoglalóját. A Bonta álnéven író Walter Géza²⁴ a nyári „uborkaszazon” szenzációi között a Bessenyei-sír körül lábra kelt híreszteléseket is versbe öntötte a július 20-ai számban megjelent írásában: „Érdekes, hogy mostanában / Ássák a kriptákat, / Bessenyei sírja körül / Szintén vita támadt. / Mindenki a maga kedvenc / Eszméjét dajkálja, – / Pedig költőnk azt rendelte, / Hogy jeltelen / Legyen almafája!”²⁵ A kedélyek hamar megnyugodtak, s a tíz évvel későbbi exhumálás még inkább eloszlatta a kétségeket, de nem örökre. 1955-ben Nadányi Gertrúd egy zárójeles megjegyzése kavarta fel az állóvizet. A *testőr* című verset is jegyző, s a 20-as években a sír elhanyagoltságára a figyelmet felhívó Nadányi Zoltán lánya édesapja verseskötetének utószavában idézi meg a régi családi anekdotát, mely szerint Bessenyei maradványait egy kondás csontjaival cserélték ki az 1940-es exhumáláskor. Bár nem tényeket közöl, de mégis a nyíregyháziak szívébe szúr, vagy inkább feltépi a már begyógyult sebet. A válasz sem sokáig várat magára, Katona Béla az *Alföld* hasábjain olyan érvek sorával cáfolja a családi legendát, melyek egyenként is elég erősek a kételyek eloszlatásához.²⁶ Ugyanebben a lapszámában megjelent válaszában Nadányi Gertrúd kéri ugyan Nyíregyháza bocsánatát, de valójában nem foglal állást, azt hangsúlyozza, hogy ő egy családi történetet adott tovább, annak valóság tartalmát soha nem

23 Uo. 47.

24 KATONA BÉLA: *Szabolcs-Szatmár-Bereg irodalmi topográfiaja I. Nyíregyháza*, Jósa András Múzeum, 1994. 83. <http://mek.oszk.hu/07900/07973/07973.pdf> [2016. 11. 10.]

25 *Nyírvidék*, 1930. júl. 20. 10.

26 KATONA BÉLA, *Egy város, amelynek nincs szerencséje a helyi hagyományok ápolásával, avagy Hol van hát Bessenyei sírja?*. *Alföld*, 1956/3. 136–138.

kérdőjelezte meg.²⁷ Leszögezi, hogy bármi is legyen az igazság, a későbbiekben nem célja Bessenyei sírjának a bolygatása.

Ilyen kalandos előzmények után került tehát sor a köztudatban jóval ismertebb 1940-es nyíregyházi újratemetésre, melyről lényegesen több információ van a birtokunkban. A kultuszképződés és a hagyományápolás a jelenlegi, végső nyughely megtalálását követően is folytatódott, mondhatni jelenleg is tart, abban számtalan ikonikus szereplő, intézmény vállalt és vállal részt. Gondoljunk itt a Bessenyei nevet viselő szervezetekre vagy az olyan felfedezésekre, amelyekkel ezt az írást kezdtem. Egy-egy „kallódó koporsószeg” ugyan ma is felkavarhatja az állóvizet, de meg kell állapítanunk, hogy a jövőben az ilyen „szenzációknál”, a névadásnál, a szimbólumoknál és más kultuszképző külsődleges elemeknél fontosabb szerephez kell jutnia a megújulásra képes szellemi és lelki erőnek, ami nélkül Bessenyei sem lett volna képes kultúrát építeni és nemzetet emelni. Ma mindennél idősebb arra keresni a választ, hogyan lehet Bessenyei hitvallásához hűen szolgálni a vidék felemelkedését.

Bakonszeg – az utolsó lakóhely

27 NADÁNYI GERTRÚD: *Kinek van igaza?* Alföld, 1956/3. 139–140.

Dolinay Tamás

Békeház (ahogy én láttam)

1953-ban kezdték el építeni Nyíregyháza közepén a Békeházat. Elsősorban tisztiházként, katonatiszteknek, majd állami és párt-funkcionáriusok részére.

Kiváló helyen épült, a Megyei Tanács épületével szemben, a város szívében, közel a villamoshoz, az áruházakhoz, hivatalokhoz. Ahogy több ütemben épült, úgy kezdték belakni a tisztek, a korifeusok, és lépcsőházanként 1-1 lakás orvosoknak lett fenntartva.

Mi a hatodik lépcsőházban, a Jókai tér felől kaptunk bérlakást, mert már a kórház nem tűrt meg bennünket bentlakóként.

Mostanában, túl a delelőn, kezdenek megrohanni az emlékek. Próbálok megszerezni őket, hátha még a feledés homálya nem takarja be végleg a múltat.

Az első lépcsőházból nem emlékszem olyan lakóra, aki még ma is élne emlékünkben. A második lépcsőházból már neves és emlékezetes volt a lakók között a Csomós család. Felrémlik előttem egy szeplős, copfos leány, aki a 4. számú (ma evangélikus) iskola udvarán nagy beleéléssel szavalt, ma már nem tudom ki nek a versét. Csomós Mari volt, ma Kossuth-díjas híres színésznő, a Radnóti Színház tagja. Egyszer találkoztam vele vagy 10 év múlva az udvaron, a porolók tövében, persze anyámat jött el meglátogatni, aki mindenkit gyámolított. Méltatlanul kevés az a 64 év, ami jutott neki. Marit szeretném újra látni, ha Isten is úgy akarja. A következő lépcsőházban laktak Nyitraiék. Gabi ma jeles képviselője Nyíregyháza nagyjainak, a Carmo autókereskedés tulajdonosa. A katonákat gyakran cserélték, elköltöztek és helyükre újak jöttek. Én pedig egyre inkább kiőregedtem a házból.

* A szerzőnek a Társaság 2017. március 27-én bemutatott Forgácsaim 4. kötetéből.

Az ötödik lépcsőház nevezetes lakója volt dr. Knézy Jenő gégegyógyász szakorvos, akinek a fia a néhai híres sportriporter. Gombfociban több bajnokságot rendezett és nyert, majd Kiskunfélegyházára költöztek. Később egy láda jófajta sört nyertem barátságunk okán. Akkor Jenő a vízilabda válogatott szóvivője volt. Budapesten a Kaltenberg sörözőben tartottak valamilyen megbeszélést, ahol összeakadt a tekintetünk. Kollégáimnak említettem, hogy jól ismerem a híres riportert. Fogadtunk egy láda sörben, hogy meginvitálom az asztalunkhoz. A többiek természetesen nem hitték. Jenő szívesen jött, beszélgettünk, én pedig nyertem egy láda sört. Isten nyugosztalja! Már csak a gyermeki szeretet és büszkeség okán sem hagyhatom ki a következő lépcsőház jelesei közül apámat, aki egy életre mintát adott nekem. Nem szabad elfelejteni, hogy 34 éves korában még első osztályú röplabdázó volt, amellet, hogy kiváló orvos.

Itt lakott az országosan elismert, nagy tudású és tekintélyű dr. Csallány Dezső múzeumigazgató. A kettős honfoglalás nagyhírű kutatója. Dezső bácsi, ez a szerény és barátságos ember bizalmasan mondogatta, hogy 3 évet elvégzett az orvosi egyetemen is Szegeden. Mikor elkezdtem orvosi tanulmányaimat, többször meghívott a Korona kerthelyiségébe sörözni és jóízűeket beszélgetni. Itt már a hatodik szekciónál tartunk és az én soha ki nem heverhető fájdalmaimmal, Kocsis Laci barátomnál, aki sikeresen átvészelte a moszkvai egyetem viszontagságait, hozott orosz feleséget, nekem bimbam-csengőt. Hatalmas fatányérosokat ettünk a Bikában, és méltatlanul elhagyott bennünket, sohasem tudom kiheverni.

Itt lakott egy olimpiai válogatott focista: Siska László, velünk szemben két villámléptű csatár: Kovacsics Gyula és Balogh Sanyi, akik nem óckodtak velünk leállni a poros udvaron focizni.

Később még épült három lépcsőház, jeles lakókkal, csinos feleségekkel, szemrevaló csitrikkel, de őket már egy másik krónikásnak kell megírni.

Hokedli

A hokedli a festett zöld fedőlapjával, vajszínű lábaival a konyhabútor szerves része volt, de mindig különálló helyen az ablak alatt állt, mert a vendég részére volt fenntartva. Anyám karitatív lény volt, olykor 5-6 kosztos is megfordult nálunk. Néha mikor megtértem az iskolából, nehezen találtam helyet magam számára a konyhában. Anyám jól főzött és mindig bőségesen, számítva 1-2 betévedő éhes szájra, akik fennen dicsérték a főztjét. Gyakori vendég volt a tisztelendő úr, egyébként rokon apai ágon. Egyedül élt, nehezen, anyám empátiával követte a sorsát, Ő adott össze bennünket, keresztelte a fiamat. Isten nyugosztalja!

Laci bácsi még az elborzasztó diszkrimináció idején volt barátja anyám első férjének, ő szerencsésen megtért a munkaszolgálatból, és mindig volt miről beszélni, emlékezni. A másik tisztelendő úr protestáns volt és anyám lelki gyámolítója. Tragikus sorsot szánt a családjának egy külföldi házasság, mely jól indult a lányának, de katasztrofálisan ért véget.

Lalit gyermekként istápolta anyám. A Partiumból jött át, nehezen találta a helyét, még asszonyt is szerzett neki anyám, tragikus balesetben hunyt el. Pisti, a mindenes: a kertész, a villanyszerelő, a bejárónő, de mindenekelőtt masszív alkoholista, remegő kezekkel, halk, olykor érthetetlen beszéddel. Haragszom rá, mert meglopta az özvegy apámat.

Piroska néni nagyságos asszonynak szólította anyámat, ő valsalta az ágyneműt, az abroszokat, a törölköt és beszélt, csak beszélt, elrontott életéről, gyerekeiről, nyomorék férjéről.

Gyuszi, a család barátja, a legendás nagy erejű bohém, a női szívek megdobogtatója. Többször hetekre is eltűnt, olykor barátokkal vagy egyedül. Felesége végigbóklásztta a várost, sehol sem találta, de ha a pénze elfogyott, hamarosan hazatalált.

Pakoltunk a garázsban, kellett a hely az unokák biciklijeinek. Hogy, hogy nem, előkerült a hokedli épségben, kicsit festékhiányosan.

Megsimogattam és letakartam egy kendővel.

Csermely Tibor

Szent László emékezete

„Idvez légy kegyes Szent László keráll!”

Most, amikor a jubileumi Szent László-évben emlékezünk a magyarság második szent királyára, Prohászka Ottokár püspöknek az Árpád-házi szentekről írott szavai jutnak eszünkbe, aki az államalapító és egyházszervező *Szent Istvánt* a nemzet pátriárkájának, fiát, *Szent Imrét*, a tiszta ifjút, a nemzet első fiának, *Szent Lászlót* pedig *Az Isten és a nemzet vitézének* nevezi, majd így folytatja:

„A magyar kereszténység eszménye Szent László. Benne virágzott ki jellemző típusú a magyar kereszténység; benne forrt össze a keresztény szentség a nemzeti szellemmel. Addig a kereszténység idegen földbe ültetett fa volt; öntözte azt István könnyeivel, a hithirdetők keresztvízzel, a vértanúk vérükkel; meg is fogamzott, de nem gyökeresedett meg úgy, hogy magába tudta volna szívni a föld sajátos elemeit, s ez elemek szerint szent alakot, életet ölteni.

A kereszténység még nem volt magyar.

Szent László nem tanít; ő nem apostol; de ő küzd, harcol s győz a kereszténységért. A nép hajlamait, harci hagyományait, bátorságát, vitézségét lépteti be az inkább csak tűrő, szenvedő, csöndes megadású kereszténységbe, s ezzel vezeti be az Egyházat a magyar népeletbe. A népnek ugyanis a hős, a dalia, a vitéz harcos tetszik. Az ősi dicsőség pogány egén ott ragyogtak a hősök; a magyar kar, a bátor szív, melytől egy világ reszketett, nem szűnt meg lelkesíteni a népet, s eddig ez mind hiányzott a kereszténységben; az emberek meg voltak ugyan keresztelve, de a nép még nem; mert a nemzet akkor válik kereszténnyé, amikor eszményeit keresztelik meg.”

Szent László 1046-ban *Lengyelországban született*. Az történt ugyanis, hogy amikor *Vászoly*, a trónkövetelő István királyra támadt – amiért megvakíttatással bűnhődött –, István Vászoly öccsének a fiai, *Andrást* és *Bélát* – eltávolítván őket a trónviszályküzdelmektől – Lengyelországba vitette. Ez a Béla herceg feleségül vette *Richiza* lengyel hercegnőt, és az ő házasságukból született László, aki gyermekéveit *lengyel környezetben* éli, lengyelül is beszél. Évek múlva, a trónviszályok elültével István értük küldött, hazahívta a családot, így került Magyarországra – szüleivel együtt – László herceg is. Az ifjú László hamar felcseréli a lengyel szót magyarra, s a lengyel táj emléke után a magyar hon szépségében talál hazára. Édesapja, Béla herceg, a királlyá választott testvérétől, Andrástól *Biharvár* környékén kapott birtokot.

Feljegyezték, hogy az ifjú László már gyermekkorában nagyobb és erősebb volt kortársainál. Édesanyja szerető gondoskodással terelgette fia lelkét a Jóisten felé, nevelését pedig féltő gondnal *Marcell*, a biharvári prépost végzi. Az ifjú herceg szorgalmasan haladt előre az *írástudományokban*, de emellett a *vitézi tornák* iránt is hajlandóságot mutatott. Erős fiú, aki könnyedén emeli fel a nehéz kardot, s a vadászatokon is kitűnik ügyességével és bátorságával. A jobbágysorból származó apródja mindig vele van, aki csak akkor hagyja magára, amikor esténként a sötét tempomba tér be, hogy az örökmécs fényénél imádkozzon.

Egy idő után, lovagi neveltetésének befejezésére visszatér Lengyelországba. Amíg távol van, apja, *Béla herceg* és nagybátyja, *András király* között testvérviszály tört ki. A végzetes összecsapásban András király marad holtan a csatatéren, és így Bélát választják meg az ország uralkodójává.

László ekkor már véglegesen visszatér Lengyelországból hazájába. Ez időben éri az országot az első, keletről jövő *kunok támadása*. A *kerlési csatában* az ifjú László is jelen van, aki egy fejjel magasabb mindenkinél, észreveszi, hogy az egyik kun vitéz elrabolt egy magyar lányt, nyomban üldözőbe veszi a leányrabló harcost, és azt megállásra kényszerítve megmenti a megriadt hajadont.

A hősi cselekedet mellett azonban egy új, eddig szokatlan érzés is megszületik szívében, a szerelem. Marcell prépostnak vallja be a megmentett leány iránt érzett szerelmét. Vívódó lelkét a prépost nyugtatja meg, hogy nyugodtan vegye feleségül

a kerlési leányt, mert a Jóisten áldása lesz rajtuk. Béla király halála után *László fejére kerül István király koronája*. A történelem rendre feljegyzi, hogy trónra lépését követően a szigorú törvények hatására, hathatósan javultak az erkölcsök, erősödött az egyház, a papok egyre több köznépből származó embert tettek kereszténnyé, vasárnaponként megteltek a templomok. Már csak az idősebbek emlegették holdas éjszakákon Vászoly vezért és a fehér ló mondáját, és a sámánok, táltosok unokái is sírba szálltak.

Ez időről így ír Prohászka püspök: *„A régi vitézséget Szent László tüntette föl önmagán; e jellemvonása által szívén ragadta meg a nemzetet; öröme s eszménye László lett; dicshimnusz zeng a legenda róla; alakjába beleszövődik a nemzeti lelkesülés minden nagy gondolata s meleg érzelme.*

A kereszténység ezentúl már nemzeti életté, a keresztény király a nép hőségévé vált. Szent István koronája a hős Szent László fején a keresztény királyságnak s e királyságot megalapító valásnak szimbóluma lett, mely minden más csillagot elborít, mely vízvázasztó magaslatot von Szent László kora óta a pogány s a keresztény Magyarország közé. Ez az a férfiú, ki alatt Magyarország végleg kivívta függetlenségét.”

Mindezek szellemében, uralkodása során mindvégig szívén viseli a vallás és az egyház sorsát, *püspökségeket alapít, monostorokat épített, templomokat emeltet*. A világi jogi szokásokat is megváltoztatta, megszigorította. Szokásban volt ugyanis, hogy a gonosztevők, rablók, gyilkosok bizonyos főúri udvarházakban menekültjogot élveztek, és ez sok visszaélésre adott alkalmat. Ezután csak a templomoknak maradt meg a menedékjoguk. Szigorúan *megbüntette* azokat a bírákat, akik hagyták magukat megvesztegetni, és így az igazságos döntést befolyásolni.

Az egyetemes egyházi ügyekben is hallatja szavát, *VII. Gergely* pápa mellé áll, amikor IV. Henrik német császár magának akarja a püspökök kinevezésének jogát. Ebben a küzdelemben azokkal szövetkezett, akik ez ügyben a pápa jogát ismerték el. IV. Henrik, aki az egykori trónkövetelő Salamonnak az apósa volt, állandóan támadja a magyar királyságot. 1079-ben, uralkodásának második évében, amikor ismét támadást indított, László serege fényes győzelmet aratott felette. Harcba keveredik a görög uralkodóval is egy rokona horvátországi trónkövetelése ügyében.

László egyre jobban felismeri elődjének, *Szent Istvánnak* a nagyságát, érdemeit, és ezért gyakran eljárt Fehérvárra, a szent király kriptájához imádkozni. Voltak azonban olyanok is, akik úgy gondolták, hogy nagyapjának, Vászolynak a megvakíttatása miatt gyűlöletet táplál, de László szívében már régen csodálat és szeretet lakozott. Az egész országban elterjedt annak a híre, hogy István sírjánál csodás gyógyulások történnek; főleg a vakok nyerik vissza látásukat. Zarándokok tömege látogatott ezért Fehérvárra, és elhatározást nyert, hogy *Istvánnak* és fiának, *Imrének* tetemét a sírból kiemelik, hogy szentté avatásuk után ereklyéiket az oltáron tisztelhesék. Az eseményen László király is részt kívánt venni.

A sírt elzáró követ azonban sehogyan sem tudták levenni. Ekkor – a legenda szerint – egy jámbor apáca azt mondta Lászlónak, hogy ne csak a halott ellenségeinek bocsásson meg, hanem az élőknek, így Salamonnak is, aki az életére tört, és ezért László a visegrádi várba záratta. László azonnal követeket küldött Salamon szabadon bocsátására, és ekkor a kriptá súlyos követ könnyűszerrel le tudták emelni.

Időközben meghalt László király felesége, akitől egy kislánya született. Örökös hiányában *újraházasodik*, Rudolf német fejedelem lányát, *Adelhaidot* veszi feleségül. Rövid időn belül – a Jóisten akarata szerint – Adelhaid is meghal, fiú utód nélkül hagyva a királyt, hiszen ebből a házasságból is egy kislány, *Piroska* született. Első kislányát később egy orosz fejedelem vette nőül, Piroska pedig a görög császár felesége lett. Őt az Árpád-házi szentek sorában Szent Piroskaként tiszteljük.

Fiú utóda nem lévén, öccsének, Gézának a fiait, Álmost és Kálmánt szerette és nevelte. Álmost hamarosan a horvát trónra ültette, Kálmán, aki a tudományokat és a könyveket szerette – s akiből, úgy hitték, pap lesz – igencsak vágyódott a trónra. Gyenge, vézna fizikuma is oka lehetett annak, hogy gyűlölettel fordult – az atléta termetű – nagybátyja felé. László szomorúan tapasztalta meg, hogy szemében mindig rideg elutasítást látott, holott hálát és szeretetet érdemelt volna.

A király a *szegények életét* igyekezett megkönnyíteni. Feljegyezték, hogy nagy egyházi ünnepeken utasította az ispánokat, hogy az ünnepi lakomák húsából mindig juttassanak az útszéli koldusoknak.

Egyre gyakrabban kellett védekeznie az újonnan többször is támadó kunokkal szemben, akik főleg akkor támadtak, amikor László az országon kívül volt. Így történt, hogy amikor horvátországi küzdelmei voltak, újból betörték a kun seregek az országba. Lászlónak gyorsfutárral küldenek üzenetet, aki azonnal visszafordul seregével a keletről jövő támadást kivédeni.

Amikor a magyar vitézek, bosszút állva az országban elkövetett gyalázatokért, a már menekülő kunokat halomra gyilkolják, László leállítja ezt a bosszút, és arra gondol, hogy a fogoly és javulást fogadó kunokat letelepíti, és Krisztus hitére téríti. Amikor véglegesen sikerült a kunokkal leszámolni, és ígéretüket vette, hogy többé nem támadnak hazánkra, többet tudott az ország belügyeivel foglalkozni.

Életrajzírói azt is megemlítik, hogy akár törvénykezési, akár egyházi ügyekben akart dönteni, előtte mindig a templomi magányban kért segítséget. Szent István nyomdokain halad, amikor püspökségeket, monostorokat alapított, így a zágrábi püspökséget és a somogyvári apátságot, ahová francia bencéseket telepít le. Nagyvárad, egyházmegyénk elődje így lett püspökségi székhely és vele egydőben a gyulafehérvári is.

A *nép*, a *haza* és az *egyház* sorsának irányítása, gondozása és építése volt életének középpontjában – és az ima. Egész élete csupa imádság volt – olvassuk egy róla szóló írásban. A nép ajkán már életében születtek és felidéződtek azok a *legendák*, csodás történetek, amelyek a szent király környezetében történtek.

Olvassuk most újra Prohászka püspök sorait: *„László király vallásos, buzgó, szent, de ugyanakkor Árpádra s Bulcsura emlékeztet. Életét harcok töltik ki, küzd a német, görög, besenyő, kun ellen, s küzd úgy, ahogy a magyar szerette s a keresztény korban még meg nem érte. Vállal magasabb mindenkinél, s ahol a bárdja lecsap, megriad az ellen. A csatákban ő áll elül, megjelenése a győzelem biztosítója s az Isten kegyelmének záloga. László szent harcos, azért csodák körítik, bárdjában, kardjában természetfölötti erő is megnyilatkozik.”*

Így van ez akkor, amikor üldözőbe veszi a kunokat. Már igen messze került magyarjaitól, teljesen egyedül volt, amikor egy mély sziklahasadék állta útját. Mögötte már közel voltak a most már őt üldöző kunok, László megsarkantyúzta a lovát és átugratta a szakadékot. Azt várta, hogy a kunok is ezt teszik. A sziklahasadék

azonban olyan mély lett és szélessé változott, hogy a kunok nem tudták tovább üldözni, így szorult helyzetéből megmenekült.

Egy másik alkalommal az Alföld végeláthatatlan vidékén lovagolt seregével. A nyári hőségben sehol sem találtak vizet, a lovasok nagyon szenvedtek a szomjúságtól. Egyszer egy sziklához értek, de a víz még annak közelében sem volt. Ekkor László égre emelte szemét, imádkozott, és bárdjával a sziklába csapott, ahonnan azon nyomban *hús víz kezdett csordogálni*, és így vitézei szomjukat olthatták.

Csoda volt az is, hogy amikor a menekülő kunok *ezüst és arany pénzeket* dobáltak el azzal a szándékkal, hogy késleltessék üldözőiket, akik majd a pénzeket szedik össze, László imájára a pénzek értéktelen pitykekövekké változtak – nem volt érdemes felszedni azokat. Emlegetik *Szent László fűvét*, amely meggyógyította a betegeket, László király ugyanis kilövi a nyilát, és ahol az földet ér, ott van a gyógyító fű, Szent László füve.

Szent Lászlót akkor éri a *halál*, amikor Lengyelországba készül, elsimitani egy trónviszályt. Gyermekek- és ifjúkorában annyi kedves emlék kötötte ehhez az országhoz, hogy ezzel a gesztussal is meg akarta köszönni azokat. Egy felső-magyarországi királyi vadászkastélyban kapott agyvérzést akkor, amikor meghallja a tragikus hírt, hogy Könyves Kálmán, az unokaöccse sereggel indult el ellene. László egész életében gyűlölte a trónviszályt és a pártharcokat, mert tudta és tapasztalta, hogy mindig az ország és a szegény nép sínylette meg az átkos pártütéseket.

Halálos ágyához sietett az esztergomi érsek, néhány főúr és püspök. Utolsó, elhaló szava is megbocsátás volt Kálmán iránt. *Végakarataiban* azt kérte, hogy Nagyváradon temessék el, de ezt csak később tudták teljesíteni, először a somogyvári apátság templomában helyezték ideiglenes pihenőre.

Sírjánál számtalan csodát jegyeztek fel. III. Béla királyunk idejében a Római Szentszék két bíborost küldött – akkor már Nagyváradra –, s mivel az ő jelenlétükben is történtek csodák, 1192-ben oltárra emelték, szentté avatták.

Szent László nemcsak legendás hírű nagy lovagkirály, hanem az Árpád-házi szentek égi seregével együtt a magyar nemzet segítségére, napjainkban is keresztény magyarságunk oltalmazója, ezeréves egyházmegyénk védőszentje.

Szilágyi László

A háromszor született iskola

A 100 éves Nyíregyházi Zrínyi Ilona Gimnázium alapítása és államosítása*

Egy képet látok: egy öregember tart a kezében egy csecsemőt. Nézi és csodálja. Egész életében várta – s megszületett. Ott van egy asszony is. Csak 7 évig élt együtt férjével. Özvegy lett, s most ő is látja ezt a kisgyermeket. Mi mindent élhettek át? Mennyi örömben vagy szenvedésben volt eddig részük? Nem tudjuk, de azt igen, hogy most hazaérkeztek, kis részekre hullott életük és világuk darabjai egyszerre összeállnak. A kép bibliai.

Öregember volt az Osztrák–Magyar Monarchia is, amikor iskolánk megszületett. 1917 – a nagy háború fordító éve. IV. Károly császár és király hiába próbálja a béke útját egyengetni. A háború folytatódik, s annyi kételkedővel szemben vannak, akik még hiszik: van mire emlékezni, abból erőt meríteni és lehetséges újjászületni.

A születés és az újjászületés titkait kerestem: hiszen iskolánk háromszor született. Az egyik jogelődünk, az Evangélikus Leánygimnázium 1917-ben. A másik, az Angolkisasszonyok Leánygimnáziuma 1930-ban. Mindkettőt 1948-ban államosították, s egyesülésükkel jött létre 1949-ben a most fennállásának 100. évét ünneplő Nyíregyházi Zrínyi Ilona Gimnázium és Kollégium.

A reformáció 400 éves évfordulójának országos ünnepére készülődve fogalmazódott meg Geduly Henrik püspökben a gondolat: Nyíregyházán iskolát, mégpedig egy leánygimnáziumot kell alapítani! Az akkori középosztály – helyi, megyei és országos szinten is – felkarolta a gondolatot, pedig még akkor is volt olyan po-

* A 2016. november 7-i emlékesten elhangzott megemlékezés szerkesztett változata.

litikai képviselő, aki úgy gondolta: „a házias nő angyal, a művelt nő ördög.” Ítéletekkel és előítéletekkel kellett megküzdenniük. A leánygimnázium alapítása nem egy volt a reformáció 400 éves jubiláris alkotásainak sorában, hanem a Kőszegi Gimnázium alapításával együtt a legfontosabb, jövőbe mutató tett! Az Országos Evangélikus Egyháznak ugyanis addig nem volt leánygimnáziuma, s az egész országban is egy kézen lehetett őket megszámlálni.

De itt meg kell álljunk: az iskola alapítóinak evangelizáló, megújító és hősies mozzanata mellett volt még kettő, amelyek megértetik, hogy még ma is, még mindig ugyanannak a kornak a kihívásaival nézünk szembe.

Az egyik: a kényszerűség. A férfi nélküli élet kényszerűsége. Egyre többen vonultak be katonának, maradtak a harctéren, az értelmiségi pályák munkaerőigénye pedig változatlan maradt. Ahogy *Balla Jenő* akkori polgármester, egyben a nyíregyházi evangélikus egyházközség egyházfelügyelője és az iskolaalapítás pártolója fogalmazott: „a háború miatt napról napra több pálya nyílik meg a leányok előtt, a férjhezmenés lehetősége pedig mindinkább kevesbedik.”¹

A másik: a társadalom egységét őrző és gerincét alkotó középosztálynak a formálódása. Az alapítás idején a gimnázium tanulói az akkori középosztályból kerültek ki. A torlódó társadalom jegyeit magán viselve fele izraelita vallású volt (224-ből 101), a másik fele valamely keresztény felekezethez tartozott.² Később csökkent a számuk, s az Angolkisasszonyok tanulóinak döntő többsége katolikus volt, de – a város és az evangélikus egyház számára is – kimondott alapelv volt 1917-ben az ökumenikus, felekezeteket átfogó szemlélet. A Krúdy Gyula által is megörökített „papok padja” tanúskodott erről a lelkületről. Az iskolák nyitottak voltak a vidék felé is: a tanulók 40-50 %-a az evangélikus, majd a katolikus leánygimnáziumban is vidéki volt.

A középosztály akkori megújulása kapcsán nem felejtkezhetünk el egy harcos és titokzatos csoportról sem. *Dr. Popini Albert* – az iskola első igazgatója – a piarista tanítórendi tanár kilépett a rendből, evangélikus vallásra tért át, és a szabadkőművességhez is csatlakozott. A nyíregyházi Szabolcs páholy alapítója lett. Nem

1 GEDULY HENRIK: *A nyíregyházi ág. h. ev. leányközépfiskola megalapításának története*. In.: *A Nyíregyházi Ág. Hitv. Evang. Leányközépfiskola értesítője az 1917–18., 1918–19. és 1919–20. iskolai évekről*. Közzéteszi Adorján Ferenc Nyíregyháza, 1920. 7. Az alapítás történetének első megírója maga a püspök volt.

2 Evangélikus Leánygimnázium évkönyve, 1923–24. tanév 16. 1933–34. tanév, 59. 1943–44. tanév, 33.

csak ő: tagjai között a város számtalan vezető személyiségét, polgármesterét is megtaláljuk. A felvilágosodás evilági eszmeisége és a reformáció hite különös módon kapcsolódott itt össze.

Ehhez kapcsolódott a nyíregyházi középfokú oktatási palettán 1929–1930-ban a katolikus szellemiség. Az Angolkisasszonyok Egerből jöttek Énekes János prelátnak köszönhetően. A gimnázium létrejöttében *Mater Lengyel Júlia* főnöknő szerzett érdemeket „*mélységes hitével és törhetetlen akaraterejével*”. Már tizenhárom évesen elmondta: „*Fogadok örökre szegénységet, tisztaságot és engedelmisséget.*” Az „*aléltság bús kora*” – írja *Mater Szerviczky Margit* igazgató. Az „*engedjétek hozzám jönni a gyermekeket*” krisztusi tanítás szellemében mégis iskolaalapításban gondolkodtak. „*A legelső és legfőbb feladat magunkban és másokban a lelket tartani. El minden kishitűséggel!*”

A két gimnázium alapításának történetében nem az elválasztó, hanem az összekötő szálakat kerestem a megyei és egri levéltárakban, újságokban, iskolai évkönyvekben. Az egyéves kutatás részletes eredményeit a Szabolcs-szatmár-beregi Szemlében olvasni lehet.³

Összekötő elemet jelentett önmagában az iskolák elhelyezkedése. Az evangélikus gimnázium első otthona az Evangélikus Nagytemplommal szemben, az elemi iskola Alpár Ignác által tervezett szép épületének két tanterme volt, majd a Széchenyi utca végére, utána a Jósa András utcába költöztek. Az Angolkisasszonyok zárdájának leánygimnáziuma a Madách utcában, majd a Széchenyi utcán, végül a Báthory utcában állt. Sokáig emlegették a gimnáziumok térbeli elhelyezkedéseinek szimbolikáját, - természet és ember alkotta világ egységét, a város szép parkjaihoz és egyben a vasúthoz közeli elhelyezkedésüket. A természet nyugalmát a fák árnyat adó susogása, madáracsicsergés, a Népkertnek nevezett park gyógyfürdőjének vize jelentette, az emberi civilizáció és tudás dinamizmusára pedig a vasút hangjai, füttyögése emlékeztette őket.

Összekötötte a gimnáziumokat az evangéliumi indíttatás. *Weiszer Gyula* igazgató szerint egyetlen elv vezette az evangélikus iskolát: „*meg kell becsülni a múlt értékét, amelyből erőt és hitet kell meríteni a jelenre*”.

3 SZILÁGYI LÁSZLÓ: A háromszor született iskola. A 100 éves Nyíregyházi Zrínyi Ilona Gimnázium alapítása és államosítása (I.). In.: Szabolcs-szatmár-beregi Szemle, 2017. 4. 97–105.

Az Angolkisasszonyok pedig így fogalmaztak: „*Intézetünk célja, hogy a ránk bízott lányokat vallásos és hazafias szellemben művelt, finom lelkű, életre való nőkké neveljük*”. Ez a finom lelkűség, műveltség és erkölcsi tartás az intézet minden olyan növendékében élt, aki tanárként az iskolába visszakerülve azt képviselte és tovább is adta.

Az iskolák alapítói, igazgatói, tanárai különböző szellemi irányzatokhoz, ideológiákhoz kapcsolódó, de valamennyien európai műveltségű emberek voltak. A leányok oktatásának-nevelésének fontosságában pedig egyetértettek, ahogy abban is: egy iskola nemcsak a nevelés-oktatás helyszíne, hanem a *kultúra otthona* is. Kultúra szó alatt értve mindent. Mindazt, ahogyan az ember megműveli az egész világot, a kor szellemét és saját lelkét, ahogyan keresi identitását, az élet értelmét és a kapcsolatot a transzcendenssel. Nincs olyan évkönyv, amelyben ne részleteznék oldalakon át a tanárok iskolán kívüli tudományos, irodalmi és közéleti tevékenységét! A város felé nyitottság pedig megmutatkozik a nyilvános színi előadásokban, (szerzői sokszor a gimnázium tanárai) koncertekben, a hadi sírok gondozásában, a háborús években a katonakórházak látogatásában, a karitatív munkában, számtalan ifjúsági, jótékonyági egyesületben, az üzemlátogatásokban, a bujtosi sporttelepen rendezett tornaünnepélyeken egyaránt.

Mindkét iskola magas színvonalon, az országos élvonalban tanította, nevelte a lányokat. A neves Öveges József professzor statisztikai összegzése szerint az országban a Katolikus Tanügyi Főigazgatóság hatáskörébe tartozó, összesen hatvan gimnázium (harminckilenc fiú- és huszonegy leánygimnázium) közül az 1941–42-es tanévben a nyíregyházi Angolkisasszonyok vezettek az érettségi eredményekkel!

A harmincas években már megjelent a „*munkáltató iskola*”, a „*haladó iskola*” fogalma, amelynek célja, a mai követelményeknek is megfelel: „*a tanulót, mint aktív személyt bevonni a tanításba egyéni képességeinek és előismereteinek felhasználásával; önállóságra szoktatni a tanulót, ki lelkiélmény alapján, a közös munka ideje alatt, összes érzékszervei igénybevételével tegye tudatossá az új ismereteket.*” Az evangélikus iskolában tett látogatásakor dr. Bessenyei Lajos tankerületi főigazgató meg kellett állapítsa: a munkáltató iskola megvalósítása terén a debreceni tankerület-

ben ez az iskola vezet, és „*az osztályfoglalkoztatás is teljes virágzásban uralkodik itt.*”⁴

Két hiányuk a kor hiánya is: az egyik a társadalom szegényebb, gazdálkodó, paraszti rétege nem tudta finanszírozni gyermekei gimnáziumi oktatását, s a szigorú számonkérés miatt az evangélikus leánygimnáziumban viszonylag magas (6 % körüli az evangélikusoknál) a bukott tanulók aránya. Pedig ők is finom lelkű és életrevaló gyermekek lehettek... Mindkét iskola szellemiségét a lányok védelme és tisztos életre való felkészítése mozgatta, a zárdai légkörrel együtt.

Az utolsó ballagás képeit mutatom.⁵ 1943-ban a Széchenyi utcán végig ünnepi menetben a lányok: egy város, egy ország büszkeségei.

A végzősök továbbtanulnak, vagy rögtön hivatali pályán folytatják, az Angolkisasszonyoktól lesznek apácák és van, aki férjhez megy. (Ez utóbbit is ugyanúgy megemlítik az évkönyvek, mert az is lehet egy teljes élet nagy pillanata.)

A háború elsöpörte a régi világot. Kezdetben néhányan még reménykedtek egy demokratikus átalakulásban, ahogy Rákos Sándor írta: „*Két terror közt olajág, / botorul azt hittük szabadság, / pedig már újabb despoták / főszerepeit osztogatták.*” Vagy ahogyan Márai Sándor írta abban a sorstörténetben, amelynek első olvasója Tolnay Klári volt (plátói szerelme még Rozália néven a nyíregyházi Angolkisasszonyoknál tanult). „*Az oroszok valóban felszabadulást hoztak egy tarthatatlan és erkölcstelen, tragikus*

4 A Nyíregyházi Ág. Hitv. Evang. Geduly Henrik Leánygimnázium évkönyve az 1935–36. iskolai évről. Közzéteszi: Weiszer Gyula igazgató. Burger Béla könyvnyomdája, Nyíregyháza, 1936. 29–30.

5 A fényképeket Komiszár Dénes történésznek köszönhetjük! Nagymamája, Orosz Ibolya, Kizman Józsefné (1923–1975) hagyatékában maradtak fenn.

helyzetből. De szabadságot nem hoztak, mert az nekik sincs...” (Szabadulás).

A társadalom természetes átalakulása helyett kész forgatókönyvek voltak: milyennek kellene lennie egy tanárnak, diáknak, egy oktatóknak. Az elcsalt „kékcédulás választások” után összeült országgyűlés 1948. június 16-án megszavazta „a nem állami iskolák és nevelő intézmények állami tulajdonba és irányításba vételét” (1948. évi XXXIII. törvény). A két gimnáziumot is államosították. Valójában nem egyszerűen az egyházi iskolák, hanem az egyházak államosítására került sor.

A katolikus egyház, így a nyíregyházi Angolkisasszonyok is tiltakoztak. Az általuk és a szülők által épített iskola épületének államosításáról szóló jegyzőkönyvet nem írták alá. Az evangélikus egyház engedékenyebb volt. Az akkori dokumentum-leletekből kiemelkedik az evangélikus leánygimnázium alapításának 30. éves jubileumi ünnepsége plakátja. 1948-ban vagyunk, két héttel az államosítást kimondó törvény elfogadása előtt. Az ünnepség istentisztelettel kezdődött. A kiállítás címe – „30 éves múlt, 3 éves terv” – jelzi az alkalmazkodást az új korszak feladataihoz. Fellépett az operaház jeles művésze, eljött *Sötér István* író, irodalomtörténész, *Weöres Sándor* költő. Az ünnepi beszédet *Ordass Lajos*, a bányai egyházkerület evangélikus püspöke mondta, aki – *Túróczy Zoltánnal* szemben – mindvégig ragaszkodott az egyház nevelő-oktatási küldetéséhez. Ahhoz, hogy az állam helyett a társadalom, szülők, diákok, az alapítók szellemében tarthassák meg iskoláikat. Csendes tiltakozásuknak nem volt foganatja.

Miért lehetett mégis viszonylag zökkenőmentes az átmenet? Az erőszak előtti meghajlás, a „pócspetri-ügy” kreálta politikai hisztéria, az MKP által mozgatott beszervezések (református és

MEGHÍVÓ.

A NYÍREGYHÁZI EVANGÉLIKUS GEDULY HENRIK LEÁNYGIMNÁZIUM az intézet harmincéves fennállása alkalmából

JUBILÁRIS EMLÉKNAPOT TART
1948. évi május 30-án, vasárnap az alábbi rend szerint:

I. 8 órakor: Istentisztelet.
II. 11 órakor: (a gimnázium osztályteremben) a „30 éves múlt, 3 éves terv” e. kiállítás ünnepélyes megnyitása.
III. 12 órakor: (az intézet tornateremben) Végzett növendékek közösségének alakuló értekezlete.
IV. 20 órakor: (az intézet tornacsarnokában)

ÜNNEPI KULTÜRIST.

Előadást tart:
D. Ordass Lajos, a bányai egyházkerület püspöke.
Közreműködnek:
Műlt Jelen, az Operaház tagja.
Szentfi Erzsébet szong-művésze, a Zeneművészeti Főiskola tanára.
Karolina Gáborffy operaténese.
Sötér István író.
Weöres Sándor költő.
A leánygimnázium növendékeinek népi tánc.

Adományokat az internetes felhívású javára köszönettel elvárunk.
Helyetfoglalás kivánatos (délután 10–12 óra a tanári szobában).

Az emléknapi alkalmából általános értekezlet találkoztól tartunk. Kérjük végzett növendékeinket, értesítsék arról évfolyamtársaikat, ismerőseiket és közöljék címüket az iskola igazgatóságával.

VERECSKAI MŰKÖZMŰVÉSZETI ÉRTESÍTŐ

katolikus „lelkész-elvtársak”)⁶, a Tiszai Egyházkerületben kreált személyi változások, a propaganda hatása („ingyenes és demokratikus oktatás”, „*az leszel, ami akarsz lenni.*”) és a törvényi változások egyértelműsége mellett van egy nagyon lényeges pont.

Az apácáknak el kellett menekülniük, de a két tanári kar lényegében változatlan maradt! Diáksága és tanári kara őrizte és őrzi az alapítók szellemiségét, az értékörzés, az értékkeremtés, a megújulás hitét. 1948-ban az Angolkisasszonyok diáksága és tantestülete teljes egyetértésben választotta Zrínyi Ilonát, a hitét megtartó és az idegen hatalommal szembenálló, hős lelkű asszonyt az államosított iskola névadójaként.

Elégedettek lehetnek az utódok, amikor az alapítók Geduly Henriket méltató jószavait olvassák 1917-ből (kiemelés tőlem – Sz. L.): „*időt és fáradságot nem kímélve mindenütt a legnagyobb szorgalommal közremunkált, hogy ezen iskola alapja biztos talajra építtessék, melyre építve nagy kultúrintézménnyé fog az idővel fejlődni, egyházunk dicsőségére, a Haza és a társadalom javára.*” (Nyíregyházi Evangélikus Egyháztanácsai jegyzőkönyv, 1917)

6 MNL SZSZBML X 1/a. 1. doboz. MKP megyei bizottsági jegyzőkönyv, 1948. május 22. 3–4.

Kováts Judit

Felejtés és megbocsátás Kováts Judit regényeiben

Kováts Judit

Nyíregyházán élő író, szerkesztő, a Feliciter Kiadó vezetője, a Vörös Postakocsi folyóirat munkatársa, korábban történész-levéltáros. A nyíregyházi főiskola történelem–orosz szakán és az ELTE levéltár szakán szerzett diplomát, a Debreceni Egyetem Történettudományi Intézetén egyetemi doktori fokozatot.

A levéltári pályán eltöltött két évtized alatt fő kutatási területei a reformkor és Magyarország I. katonai felvétele (1782–85), mely témából öt északkeleti vármegye (Szabolcs, Szatmár, Bereg, Ung, Ugocsa) anyaga kötetbe szerkesztve jelent meg. Számos tanulmánya, forrásközlése, szakcikke látott napvilágot különféle gyűjteményes kötetekben, szakmai folyóiratokban, évkönyvekben.

Első kitérője a szépirodalom felé levéltári munkájához kapcsolódott, az 1817-es éhínséget egy alternatív tanulmányban dolgozta fel. Ezt követően novellái, elbeszélései, esszéi jelentek meg a Vörös Postakocsi, Szabolcs-szatmár-beregi Szemle, Holmi, Jelenkor, Kalligram, Alföld, Élet és Irodalom folyóiratokban, Megtagadva és Elszakítva c. regényeit a Magvető adta ki.

Megtagadva (regényrészlet) **XIV.**

Az iskolai egyenruhában, matrózblúzban mentem férjhez Illéshez. Nem sajnáltam, hogy nincs menyasszonyi ruhám, mert ha megkíséreljük a lehetetlent, és szerzünk valahonnan egyet, illetlennek tartottam volna felvenni. A templomban sem hirdet-

tek nemhogy háromszor, egyszer sem bennünket, hiszen a papok még nem tértek vissza. Este hatkor, a községházán, a bíró előtt esküdtünk.

Az első éjszakán Illés megkímélt. Soha nem volt később sem durva, erőszakos meg végképp nem. Lassú mozdulatokkal csinálta, nem sietett, mint az oroszok, bár én jobb szerettem volna, ha gyorsabb, mert akkor hamarabb túlesek rajta. Az érintésére évek múltán már nem rándultam össze, de sosem kívántam, mindig száraz maradtam. Tiszteltem, becsültem, ha azonban rajtam volt, taszított. Nem sok öröme telt bennem, pedig szeretett, biztos, hogy szeretett.

A háborúról soha nem beszéltünk, és arról sem, ami velem történt. Én hallgattam, és nem bántam, hogy ő nem kérdez.

Mindannyian szégyelltük az erőszakot, ha nem tehattünk róla, akkor is szégyelltük. A testünk előbb-utóbb meggyógyult, felejteni azonban nemigen tudtunk. Magunkat kínozva egyre csak kutattunk az emlékeink között; tettünk-e olyan mozdulatot, esetleg az arcunkból, a szemünkéből olvashattak-e ki valamit, amiért éppen miránk mutattak a géppisztollyal? A legálságosabbak a sajátjaink voltak. Azok, akik megúszták, és magukban azt gondolták, háborúban mindig ilyenek a katonák, úgyhogy valamelyest mi is hibásak vagyunk, amiért nem tudtunk még jobban elbújni előlük, és ellenállni nekik.

Ha mindennek ellenére mégis képesek lettünk volna beszélni a velünk történetekről, akkor is jobban tettük, ha hallgatunk, mert a békében a megszállóinkból hős felszabadítók lettek, a hősök pedig nem gyilkolnak, rabolnak és erőszakolnak.

A hallgatás kitöltötte csaknem az egész évszázadot. A kommunizmussal olyan rémuralom köszöntött ránk, mint amilyen a Horthy-rendszerben sem volt soha. Mindenki figyelt mindenkit – és jelentett –, még azt is tudták rólunk, ha másképp vettük a levegőt, ezért is jobban tettük hát, ha hallgatunk.

Egy emberöltő elteltével aztán, amikor a megszállóink hazamentek, és bátran elmondhattunk volna bármit, nem volt kinek elmondani. Minden olyan régen történt, hogy nem érdekelt senkit, és mi is alig maradtunk már.

Illés megtartotta a szavát; elvégezhettem a képzőt, és tanítónó lettem. Csak papíron azonban, mert az Amerikában összeszedett holdjai miatt egészen '53-ig nem kaptam állást, osztályidegennek számítottam vele együtt.

Nem tudom, mikor kezdett elromlani az életünk. Talán akkor, amikor végképp kilátástalanná vált a jövő, mert Illés harsonzórú cimboráival az amerikaiakat várta, a rendszer megdöntésén munkálkodott, és kárt okozott a népgazdaságnak – legalábbis az államhatalom szerint –, amiért hol lecsukták, hol kényszermunkára ítélték, és elvitték Sajóbáonyba, a bányába. Éveket töltöttünk egymástól távol, de amikor együtt voltunk, akkor sem egyeztünk. Soha nem ütött meg, és hangos szó sem hallatszott ki tőlünk, csendben civakodtunk. Egyre kevesebbet beszélünk, az utolsó években már csak a legszükségesebbekre szorítkoztunk. Mindketten éltük a magunk külön életét.

Talán, ha gyermekünk születik, igazi házaspár lett volna belőlünk, a remény azonban hamar szertefoszlott. Pedig végigjártam az összes orvost, akit csak lehetett, jó hírű klinikai nőgyógyászokkal az élen, de a kuruzslókat sem szégyelltem.

Valamilyik orosz fertőzött meg, bár az is lehet, hogy többen ragasztották rám a gonorrhéát. Akkor fogalmam sem volt róla, hogy ez a neve, csak annyit tudtam, hogy beteg vagyok. Először viszketni kezdtem lent, utána égett és csípett mindenem, majd kis csomókat fedeztem fel magamon. A bugyim állandóan ragacsos volt, és a járás, de még az ülés is nehezemre esett. Annyira szégyelltem azonban magam, hogy anyáknak is csak a Tisza után mertem szólni. Orvosunk még mindig nem volt, úgyhogy nagymamára szorultam. Amikor szégyenlősen elhadartam neki a bajomat, először csak hümmögött, látszott rajta, hogy tanácstalan. Másnap mégis a kezembe nyomott egy tégely kenőcsöt azzal, hogy kigondolt számomra valamit. Zavart motyogásából annyit értettem csupán, hogy „kasvirág, kikerics” –, de inkább nem faggattam. Kenegettem magam szorgalmasan, minden eredmény nélkül, amit viszont nem mertem megmondani neki. Legény doktor utalt be a kórházba, miután visszajött. Injekcióztak, gyógyszeretek, nagy nehezen ki is gyógyítottak, de meddő maradtam.

Az is lehet, ha '56-ban nem hiúsul meg a disszidálásunk, más-képp alakul az életünk. Soha annyit nem beszélünk egymás-

sal, mint azokban a napokban. Hiába soroltam azonban újból és újból az érveimet – semmi nem köt ide bennünket, az enyéim vagy meghaltak, vagy eltűntek, Laci öcsém már elment, a Szabad Európán keresztül üzente meg, hogy sikerült neki, vagyonunk nincs, mert mindent elvettek tőlünk –, Illés egyfolytában azt hajtogatta, hogy ő egyszer már megtapasztalta, milyen idegenben, ahol senki az ember. Annak idején, Amerikában is csak azért bírta ki, mert tudta, hazajön egyszer. Túl sokáig huzakodtunk, mire beadta végre a derekát, és Sopronba érkeztünk, ismét lezárták a határt, a Fertő-tó mocsaras, nádas csapásain pedig már én sem mertem vállalni a szökést.

Andrásról azt hiszem, a bácsikám sejtett valamit, ő valószínűleg nem. Már csak azért sem, mert az ötvenet is betöltötte, amikor elkezdett féltékenykedni. A faggatózása eleinte ártalmatlannak tűnt, később furcsálltam, majd halálra idegesített az unalomig ismételt kérdéseivel: merre jártam, kikkel találkoztam, mennyi időt töltöttem velük? Számon tartotta a barátnőimet, az ismerőseimet, a kollégáimat, az iskolai feladataimat, ellenőrizte minden percemet. Azt sem tudta, kire féltékeny, de ha váratlanul bent kellett maradni az iskolában, késett a busz, elidőztem a boltban, sokáig tartott a hivatali ügyintézés, vagy egyszerűen csak nem volt már kedvem válaszolni a kérdéseire, újabb bizonyítékkal szolgáltam a gyanújára. Ő maga is szenvedett a rögeszméjétől, de bárhogy fogadkozott, képtelen volt szabadulni tőle. Ráadásul, ahogy teltek az évek, egyre öregebbnek érezte magát mellettem, hiába mondtam azonban neki, hogy az évek mit sem számítanak, az igazán öreg én vagyok, mert már tizenkilenc évesen az lettem, nem tudtam megnyugtani.

Az öngyilkosság kegyetlen módját választotta, sósavat ivott. Két napon át szenvedett, nem bírt meghalni. Végig mellette voltam, törölgettem a bűzös habot a szájáról, vizesruháztam a homlokát, fogtam a kezét, de azon kívül, hogy „nemsokára megkönnyebbülsz”, képtelen voltam mást mondani.

Hallgattam, pedig beszélnem kellett volna az életemnek arról a részéről, ahonnan kizártam őt, beszélnem kellett volna az érzéseimről, amelyek belém tokosodtak, ki kellett volna mondanom, hogy ha nem is lángoló testi-lelki szerelemmel, de szerettem, ha nem szültem gyermeket, nem nyújtottam örömet neki az ágyban, akkor is szerettem.

Tudtam, hogy elérkezett az utolsó pillanat, amikor még javíthatok a múlton, és örökké hibáztatni fogom magam, ha hagyom úgy elmenni, hogy nem beszélek. De hogy mondhattam volna meg neki, hogy amikor hozzámentem, elárultam mindkettőnket, mert az elveszettségem és a világhoz való igazodás mondatta velem az igent? Hogy oszthattam volna meg vele a vívódásomat, hogy a mai napig nem tudom, ki is voltam én akkoriban, ha soha nem kérdezett? Hogy mondhattam volna meg, hogy aki az oroszok alatt feküdt, aki sűrölte magáról a mocskot a bádogteknőben, aki a Tiszán a nyári konyha szalmáján a fogát csikorgatta és rémálmok gyötörték, akit agitáltak az öregek, hogy menjen hozzá a nála több mint húsz évvel idősebb férfihoz, és aki akkor elgyávult, az nem én voltam? Annak a fiatal lánynak semmi köze nem volt az érettségiző, a képzőbe vágyó, az Andrásra nevető és az Andrásra váró Somlyói Annához, az egy idegen volt. A halálos ágyon hogy tehettem volna rá mindennek a terhét, ha addig soha nem beszéltünk a múltról?

Nem sokkal Illés után váratlanul meghalt anyánk. Minden előzmény nélkül egyszer csak összeesett az udvaron, és nem tért többé magához. Egy hétig feküdt öntudatlanul, az orvosok azt mondták, agylágyulás. Anyánk végtelenül zárkózott volt, nemigen láttuk se sírni, se nevetni. Bármilyen erősnek mutatta azonban magát, a nem várt, s végül halva született gyermeket és apánk korai halálát képtelen volt feldolgozni.

A református temetőbe, a német katona mögötti sorba, apánk és Illés mellé temettük őt is. Attól fogva, amikor kimentem a temetőbe mindig tettem virágot Johann Munzert sírjára, és gyomláltam, gereblyéztem az övét is. Egy fél évszázadon át. Ha nem láttam volna sebesülten, ha nem lettem volna ott a temetésén, akkor is kihűzgálok a dudvát a sírjáról, és viszek rá virágot. Semmi nem volt az nekem, mégis, amikor Piri ötven év múltán előállt azal, hogy én már eleget gondoztam, ezentúl ő fogja, ráhagytam.

Néhány év múltán meghalt a sógorom. Majd' sóbálvánnyá váltam, amikor a temetésen megláttam a sírját, mert a német katonáénak a helyén tátongott a gödör. A szertartás után elővettem a húgomat: hogy tehetette? Ha ötven év telt is el azóta, ha a fejfáról az írás régesrég lekopott már, és ketten-hárman ha vagyunk, akik tudjuk, ki fekszik ott, akkor is, hogy tehetette? Temetkezhetett volna száz másik helyre, miért pont ez kellett neki? Elintézett annyival, hogy most már semmi közöm hozzá. Három év múlva meghalt ő is.

Kétezerben, egy augusztusi napon érkeztek. A mikrobusznak német rendszáma volt. Négyen szálltak ki belőle, fiatal emberek voltak, úgy tudom, a Német Hadisír Szövetségtől. Német katonasírokat kerestek. A nagy temetőben lévő könnyen megtalálták, mert a bejáratnál, a jobb oldali parcella középső sorában, a legszélén van.

Az exhumált katonák földi maradványai jószerével csak különböző kar-, láb- és medencecsontokból álltak. A csontokon kívül egy sisak, egy bakancs és egy ezüst karkötő került elő csupán. A karkötőbe három név volt gravírozva: Hans Adam Wilhelm.

Tudtak Johann Munzertről. Tudták a nevét, mert be van jegyezve a református egyház anyakönyvébe, bárki megnézheti a parókián most is. A sírját azonban nem találták. Idős embereket kérdezgettek, de az az egy, aki rajtam kívül tudta az igazságot, nem mondta el nekik. Mert hogyan mondhatta volna el, hogy átellenben, a református temetőben – ahová most már nem temetkezik szinte senki – áll egy síremlék, rajta a húgom és a sógorom neve, és ott, alattuk megtalálható, ami Johann Munzertből ötvenhat év után maradt. Engem nem kerestek, nem kérdeztek.

Budaörsre vitték, és három sírba újratemették őket. A fejfákra ismeretlen német katonát írtak, egy kivétellel. Mivel Johann Munzertet a református temetőben nem találták, feltételezték, hogy '44-ben át lett temetve a többiekhez, a közös sírba. Az egyetlen személyes tárgyat, az ezüst karkötőt neki tulajdonították, a bele gravírozott keresztnevekkel azonban nem tudván mit kezdeni, a nevét Johannról Hans Adam Wilhelm Munzertre cserélték.

Hogy ki nyugszik Hans Adam Wilhelm Munzert neve alatt a budaörsi német katonai temetőben, soha nem tudhatja meg senki. Az igazi Johann Munzert azonban ma is itt van a mi református temetőnkben, a húgom és a sógorom alatt, és én el sem tudom mondani, mekkora teherként nehezedik rám, hogy miközben van neve és sírja annak az embernek, velem együtt el lesz temetve örökre.

Az igazságot már csak én tudom, a többiek mind elmentek. Soha nem akartam emlékezni. Egész életemben próbáltam elfelejteni mindazt, ami történt. Hiába, nem szabadulhatok.

„Megtagadva” (Magvető, 2012)

Az oral history elkötelezett művelőjeként hosszú éveken át készített interjúkat idős emberekkel a 20. század nagy traumáiról, a közel 100 órás anyag egyik fontos forrása lett „Megtagadva” c. regényének, melynek témája a második világháború, narrátora pedig a 84 éves Somlyói Anna, aki ’44-ben érettségi előtt álló diáklányként élte át az eseményeket. Az írás az ő kettőtörtéletén keresztül mutatja meg a háborút úgy, ahogy a levéltári forrásokból és történelemkönyvekből sohasem ismerhető meg. Somlyói Anna fiktív személy, azonban minden, amit elmond, megtörtént, igaz esemény.

A Megtagadva kötetet nevezhetjük traumaregénynek, amennyiben a hétköznapi embert állítja középpontba, amint akarva-akaratlanul a történelem szereplőjévé, jobban mondva elszenvédőjévé válik, és semmi befolyása a sorsára. Traumaregény abból a szempontból is, hogy bemutatja a háború pusztítását egy fiatal nő testében, lelkében, identitásában, a hallgatás és tagadás többsikű ábrázolásával pedig arra keresi a választ, miért nem vagyunk képesek szembenézni a múltunkkal.

„Elszakítva” (Magvető, 2015)

A regény témája: a felvidéki magyar kisebbségi sors a kollektív bűnösség tükrében.

Ki a magyar? Hol a haza? Menni vagy maradni? Ezekkel a kérdésekkel kell szembenéznie két felvidéki birtokos család, az Engelhartok és a Wildnerek két nemzedékének 1944 és 1953 között. Egy olyan évtizedben, amelyben az impériumváltás, a teljes jogfosztottság sújtja a kisebbségi sorsban élőket, akikre a kommunista hatalomátvétel élesedő osztályharca miatt sem Csehszlovákiában, sem Magyarországon nem vár más, csak nélkülözés és alávetettség. Ebben az évekig tartó, nyomorúságos és feszült helyzetben lesz szerelmes a regény két főhőse, akik a határ két oldalán elszakítva keresik a boldogság útját.

Megtagadva című regényéhez hasonlóan az *Elszakítva* hősei szintén hétköznapi emberek, akik alulnézetből szemlélik és kirekesztve szenvedik el a régi rend lerombolását, egy „új világ” nyitányát.

A Bessenyei-pályázat

A 2017. november 17-i Bessenyei Emlékülésen hirdettük ki az augusztus végén a középiskolások számára meghirdetett Bessenyei-pályázat eredményeit.

A Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság által kiírt pályázat célja az volt, hogy mondják el a mai fiatalok, mit jelentenek számukra megyénk szülöttének, a 270 éve született Bessenyei Györgynek gondolatai.

A 2017. október 10-e beadási határidőig 7 pályamű érkezett a megye minden szegletéből. Nagy örömmel töltött el bennünket, hogy a pályázat megmozgatta a középiskolásokat, hiszen megyénk öt középiskolájából érkeztek alkotások, és a nyíregyháziak mellett egy-egy kisvárdai és mátészalkai diák is versenybe szállt. Jó volt látni a beérkezett pályaművek műfaji sokszínűségét, a pályázók kreativitását. A hagyományos elbeszélésen, esszén kívül a diákok küldtek be verset, előadás prezentációt és filmet is. Sok jó ötlettel, egyéni megvalósítással találkoztunk, és meglepő, hogy a fiatalok mennyire aktuálisnak látják a két és fél évszázados Bessenyei gondolatokat. A pályázók valamennyien könyvjutalomban és díjazásban részesültek.

Írásban megfogalmazott pályaművek kategóriája

Szabados Attila, a kisvárdai Bessenyei György Gimnázium tanulója, *Holmi mozgás* című esszéje kiemelkedő pályamű. Megmutatja, hogy a mély filozófiai kérdésekkel hogyan „bánik el” egy tizenéves fiatal. Külön érdeme a választékos szóhasználat. Nem gyakran találkozni ilyen széles ismereteket és kitűnő logikát feltételező filozófiai okfejtéssel. Írásműve megjelenik a Bessenyei Almanach 2017 kötetben.

Szabó Jázmin, a nyíregyházi Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium tanulója *Egy nap a Tiszánál* című pályaműve verselemzéssel és összehasonlítással egybekötött, személyes vallomás. Igazi gyermeki alkotás, mely megmutatja, hogyan fede-

zi föl egy mai diák Bessenyei verseit... A pályamű megjelenik a Bessenyei Almanach 2017 kötetben.

Szendi-Jóó Inez, a mátészalkai Esze Tamás Gimnázium tanulója, *Lázálom* című verse megjelenik a Bessenyei Almanach 2017 kötetben. A pályázó a haldokló Bessenyei vízióján keresztül mutatja be napjaink Magyarországnak erkölcsi romlottságát. Alapötlete a mély gondolatiság; a strófák szerkezete, a vers felépítése, ritmusa, összhangja megborzongató. Érdekes formai megoldású, ügyesen megírt vers.

Szöllősi Krisztina, a nyíregyházi Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium tanulója *Hangos gondolat* című versével a haza erkölcsi viszonyait jelenítette meg. Figyelemre méltó egyszerű versformájú, de gondolatgazdag alkotás. A vers megjelenik a Bessenyei Almanach 2017 kötetben.

Vizuálisan megfogalmazott pályaművek kategóriája

Kategóriájában figyelemre méltó a Vasvári Pál Gimnázium Momentán diákújságjának szerkesztősége által készített *Időjárás* című film. A pályázók által készített film Bessenyei György munkásságának kevésbé ismert részét, a tájverset hozza testközelbe, teszi maivá. Ötletes a vizuális élmény összekapcsolása a versmondással, zenei aláfestés mellett. A megvalósítás fiatalos. A Momentán szerkesztőség filmjét bemutathatja a Bessenyei Társaság 2018 áprilisában megrendezendő György-napi ülésén, a Megyeháza Bessenyei Termében.

Deák Richárd, az Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium tanulója *Bessenyei György aktualitása a mindennapokban* című előadás prezentációt nyújtott be.

Az ügyes, ötletes, a klasszikus retorika szabályait követő előadás stílusa és hangneme kiváló. Jutalma, hogy alkotója bemutatathatja a Bessenyei Társaság 2018 áprilisában megrendezendő György-napi ülésén, a Megyeháza Bessenyei Termében.

Tóth Szilvia, a nyíregyházi Krúdy Gyula Gimnázium tanulója *Hít sokféle van...* címmel előadás prezentációt nyújtott be. A pályázó a modern technika eszköztárát használva bizonyítja Bessenyei gondolatainak aktualitását egy tizenéves szemüvegén keresztül. Az egységes, jól felépített prezentációt készítője bemutatathatja a Bessenyei Társaság 2018 áprilisában megrendezendő György-napi ülésén, a Megyeháza Bessenyei Termében.

Szabados Attila

Holmi mozgás

1

Általában fel sem figyelek rá. –

Az emberek sétálnak, futnak vagy éppen cigánykerékkal haladnak az utcán, és ugyanilyen mindennapinak számít egy madár röppályájának vagy egy villamos vonalmenetének a látványa. És hiába nem érzem hihetetlen *gyorsaságát*, de tudom, hogy ez a glóbusz sem csak úgy lebeg az űrben, hanem mozog, azaz forog, akárcsak a londoni óriáskerék. A szeretet pedig nem csak van és kész, és nem csak azt várja, hogy valaki jó alaposan megráncigálja, kihúzza vagy cselekvésre bírja a szívek egyik sarkából.

Mégsem figyelek ezekre... vagy maximum néhány másodpercig tudok összpontosítani – például a repkedő pacsirtára –, mivel annyira megszoktam ezt: mozgás. Pedig mennyivel iskolázottabb lenne a figyelmem, ha már a jól ismert pacsirtát is úgy vizslatnám, mintha akkor látnám először: ahogy elrugaszkodik a földtől, majd néhányszor megpördülve, dalolászva szállna tovább egyik lucfenyőről a másikra. És mi érdekes van a villamosban? Magába szívja az utasok tömkelegét és szakaszosan indul tovább minden órában, ugyanott megállva és ugyanoda érkezve vissza.

A mozdulatlanság egészen más és jóval egyszerűbb, mivel minden mozdulatlanban megvan a közös némaság. Annál inkább érdekel, hogy miért forog, pörög, pattog, kúszik, mászik, kúszik-mászik, vagy éppen csak üldögél az a bizonyos minden; mivel Bessenyei György szerint *minden mozog* és „egy sincsen szüntelen való mozgás nélkül.”¹

Ezek szerint a semmi is mozog. Ezek szerint mozog az ég és mozog a föld, mozog a madár és mozog a béka; mozog a fekete és mozog a fehér; mozog a csend és mozog a szüntelen ricsaj: a pihenni nem tudó kék és zajos nagyvilág.

1 BESSENYEI GYÖRGY: *Mozgás, A holmi*, 1779.

Bessenyei azt írja, hogy a tetteink vagy jók, vagy rosszak,² és nincsen arany középút, legalábbis ebben a kérdésben. Tehát a felvilágosodás egyik legnagyobb magyar gondolkodója beskatulyázná az *egészet*? Bevallom, én is mindent beskatulyázok, sőt, ezt bizonyítani is tudom, mivel, szerintem, valami vagy mozog, vagy nem. Egy fagyos jégtömbre vagy egy sivatagi homokkvarc-képződményre sem mondom: „Hű, micsoda gyorsaság!”

Ha egyszerűen megállapítjuk, hogy a lepke mozog, akkor senki sem kezdi el vitatni a kijelentés igazságát: az éppen leszálló vagy a magasban cikázó rovar szárnycsapásokkal halad. Ezt minden látó ember vizuális ingerként érzékeli, azaz látja.

A szék a nappaliban mozog. (Sem szellemek, sem más paranormális erők nem *mozognak* a lakásban.) Nem biztos, hogy a zártosztályra küldenének, mivel valószínűleg szerető édesanyánk serény kezei ragadták meg a bútordarabot, így pakolva át a túloldalra. A szék mozgott. Közvetve, de mozgott.

A Mount Everest is mozog, mivel a világ legmagasabb hegyége „sincsen szüntelen való mozgás nélkül”. Ha ezt kiáltoznám az utcán, valamennyi járókelő furcsán nézne. (Mintha én nem fintorognék hasonló helyzetben, például egy vezércikk olvasása közben figyelve fel a fentiekre.)

Valószínűleg Bessenyei sem gondolta, hogy a hegy lábakat elveszt és kontinenseket szel át. De miért írja, hogyha leveszek egy könyvet a polcra, akkor mozog, amit pedig lehetetlen elsőre nem úgy érteni, ahogy.

2

A tudós szellem mondanivalóját akkor érthetjük meg igazán, ha félrerakjuk azt a magatartást, amellyel eddig a mozgó és nem mozgó dolgokat szemléltük. Habár egy festményt sem a hátoldalán kezdünk el szemlélni, de tegyük fel, hogy a műtárgyat már alaposan megnéztük a vászon felőli oldalról. Például amit fizikaórán számon kértek az út és az idő kapcsolatáról, vagy amit Einstein karcolt táblára „m” és „c” betűkkel az energiáról, azt most tegyük félre.

Nem lesz nehéz, mivel korábban is megvoltak bonyolult képletek és egyenletek nélkül: a 18. századi felvilágosult elme például a víz, a tűz, a föld és a levegő négyesére vezeti vissza egész elméletét: mivel ezen elemek hatással vannak egymásra, köztük kap-

2 Uo.

csolat van, amiből egyenesen következik, hogy változtató erejük is van (de csak együtt).

Ha televíziót nézek, akkor a *Trónok harca* című sorozatot indítom el. Újabb elmélet: a szerző azt mondja (a történet szerint), hogy mindannyian egy óriás szemében élünk, és ezért kék például az ég, mivel az óriás szeme is kék színű. Fikció, fantasztikum, egy kreatív agy bolondos vagy éppen meghökkentő szüleménye, mégis valamennyi tinédzser és fiatal élvezettel nézi és hallgatja. Vajon miért?

Máris kapcsolatot találtam aközött, amit mi, fiatalok nézünk és aközött, amit Bessenyei állít: „a természet magába egy test”.³ Bessenyei kétszázötven évvel ezelőtt megjósolta, amit 2011-ben a BBC csatorna filmvászonra vitt; legalábbis egy nagyon kicsit. Ha Ő megtehetette, mi miért ne tehetnénk meg? A bátor és merész gondolatok felállítása nemcsak szórakoztat, hanem gondolkodásra is késztet.

Ha test, akkor mozog. Ilyen egyszerű. Vagy mégsem?

Van egy halmaz. Egy végtelen halmaz. Ebben a halmazban kisebb halmazt alkot a Föld (előtte a Galaxis, a Naprendszer stb.), Európa, Magyarország, Tiszabercel, a házak, bennük a könyvek és így tovább.

Vagyunk mi, az emberek. Egyéneként mi is test vagyunk, biológiai értelemben. A testünk mozog: felkel, szalad, sétál. A testet pedig sejtek építik fel, melyek közül emeljük most ki a vörösvérsejteket: tudományos tény, hogy a vörösvérsejtek mozognak, méghozzá igen gyorsan.

Összemosva a két állítást, figyelmünk mégiscsak átkerülhet a képnek a fal belseje felőli, rejtett részére: a testünk a nagy halmaz, a sejt benne egy kisebb halmaz. A sejt mozog, így a test is mozog. Azonban egyik sem lenne a másik nélkül, ami pedig nincs, az nem mozog. (Legalábbis eddig így volt.) Azaz a két halmaz, amely kölcsönösen része egymásnak, hatással van egymásra, ebből következően együtt változtató erejük van, a változás pedig maga a mozgás.

Például a Bessenyei írásából kiemelt rothadást és oszlást: amint a faág elszárad és lehullik, vagy a sebzett gímszarvas teteje semmivé lesz, úgy minden olyan folyamat, amely az élet végével kapcsolatos, a mozgással is kapcsolatban áll.

3 Uo.

3

A *mindenbe* az érzelmek is beletartoznak, amelyek, a logikát követve, ugyancsak mozognak, mivel változtató erejük van. Ez pedig tudott.

Az érzelmek is részei egy halmaznak: a léleknek, egy belső, rejtett térnek; a festmény hátsó, fal felőli oldalának. Ha megbán-tanak, azonnal kevesebbnek, gyengébbnek, fakóbbnak érzem magamat; pedig ellenkező esetben bele sem gondolok a következménybe (legalábbis nem azonnal). Nem mondanám, hogy ez közvetlenül az empátia vagy a megbánás hiányát mutatja, hanem azt, hogy még mindig nem látjuk a festmény hátoldalát. Egyet tudunk csak, mégpedig a kimondott szót, amelynek, úgy tartják, súlya van. Megmérni mégsem tudja senki, így jogos az a felvetés, hogy nem csak attól függ az érzelmi következmény, akitől a kimondott gondolat származik, hiszen azokat egyik lélekből a másikba irányította, amit pedig nem ismer teljesen.

Tehát nemcsak, hogy az érzelmeknek van változtató erejük (ha úgy tetszik, mozgásuk, ami még mindig furcsán hangzik), hanem a szónak is, legyen az írott vagy íratlan. Birtokában vagyunk a szónak, és birtokában vagyunk a saját érzelmeinknek is. Birtokában lehetünk a könyvekből olvasott szónak, és megismerhetjük társaink érzéseit, kimeríthetetlenül azonban egyiket sem vagyunk képesek a magunkévá tenni. Mások vagyunk.

Ha teljesen egyformák lennénk kívülről és belülről, testileg és lelkileg; minden ember ugyanúgy gondolkodna, és ugyanabban a falanszterben élnénk meg minden kiszabott órát, csak akkor lenne igaz a fenti állítás tagadása.

Ez pedig elég ahhoz, hogy sem a pszichológusunk, sem a tanáraink, sem a szüleink, a testvéreink vagy a barátaink sem tudják megoldani és teljesen átérezni a bennünk forgolódo aggodalmakat, az emberi kapcsolataink okozta következményeket. Lehetünk idegenek, ismerősök vagy közeli barátok, családtagok, az a bizonyos kimeríthetetlen megismerés sohasem teljesül, és hiszem, hogy ez előidézhet nem csak haragot, sértődést, válást, viszályt, háborút és erőszakot, hanem békét, megbocsátást, egyenlőséget és szeretetet, ha tudjuk a megoldást: senkit sem ismerhetek meg teljesen, de önmagammal a végletekig megismerkedhetek. Tiszta sor; világos: ha igyekszem mindenkit a lehető legjobban megis-

merni, ha megválogatok minden szót és megpróbálom végigjárni a következmény útját, akkor képes leszek mozgásba hozni a termékeny és építő gondolatokat.

4

Így, miután elismertük a mozgás mindenre kiterjedő igazságát, tudomásul vehetjük, hogy a mozgás nemcsak kapcsolatok összessége, hanem végtelen és ki nem merülő forrása annak, hogy mindent jobbra és szebbé tegyünk, de lehetőség az újrakezdés és a folytatás gazdagságának megszerzésére is. Mivel a mozgás a mindent mindennel összekötő kapcsolat; egy sor megoldatlan egyenlet, ami lehet, hogy éppen a Notre Dame, a megértés vagy egy csésze kávé formájában mutatja a végeredményt.

Ha Bessenyei mindehhez most csak ennyit tenne hozzá: „Nem teljesen így gondoltam, de ebből a szempontból is közelíthetünk.” – máris megérte a fáradságot. Mint ahogy sokáig azt gondolták, hogy Thomas Mann beszél a korról, aztán kiderült, hogy Kafka...⁴

Félreértés ne essék, ez nem csak egy odavetett: „nézőpont kérdése”, hanem egy tömör és biztató, egyszerű és határozott „igen” annak az elfogadására, hogy a tej nem mindig fehér, vagy, hogy létezhet négyszögletű kerekkerdő.

Az állandó mozgás tényének elfogadása annyi, mint tudomásul venni, hogy a dolgok minden szempontból történő szemügyre vétele után sem elégedhetünk meg teljesen a keresésben, és nem állapodhatunk meg egyetlen igazságnál.

5

Végezetül, ha egyszer eljutok Nepálba, akkor megérkezve, magam fogok megbizonyosodni arról, hogy hogyan mozog a Mount Everest a maga mozdulatlan monumentalitásával.

4 Beszélgetés Pilinszky Jánossal, 1978. <https://www.youtube.com/watch?v=Xka8jpMXYiw&t=2648s> (utolsó letöltés ideje: 2017. 09. 28.)

Szendi-Joó Inez

Bessenyei: Lázálmok

Bessenyei György tartalmas élete végén egy betegség következtében hunyt el. Utolsó óráiban lázas képzelgései támadtak: elméje a mai Magyarországra repítette őt, ahol betekintést nyerhetett a jelenkori állapotokba...

1.

Hűvös volt aznap az éjszaka,
mikor Udvardy doktor átlépte küszöböm,
És behozta a halál szelét.
Rám nézett és már sejtette, amit én:
A vég senkit nem kerülhet el.

2.

Oh, mily forró a pokol tüze
mely elemészt jót s rosszat
mert az igazság más neki
és más neked, meg nekem.
De nem lehet olyan forró,
mint lelkem pusztító betegsége -
a halál előszele rám fújja a pokol parazsát.
Elmém markoló álmok elragadják
s ahol a határ van álom és való közt
ott táncolok én.

3.

Kosz és por lepne el mindent, ahol állok
Ha az embertömeg nem kavarná fel azt
és a mocskok nem keveredne az emberi méltósággal.
Körülöttem mindenki lökdösődik...
rohannak valamerre,
felpattannak egy vasbádogra, mely kirobog az
idegenbe.
Aki itt maradt, szomorúan néz maga elé,
száját szitok hagyja el –
de nem magyarul.
Magyar földön, magyar szót nem hallani
de kik ezek az idegenek?
És miért háborítják hazámat?
A büszke népet, mely fejét felveti
és ilyen szörnyűségben kezet nyújtana
ellenségnek, barátnak?
Ezek nem magyarok, még csak emberek sem.
Emberséget akarok!
Magyar földön, magyar honban
Magyar népet akarok!

4.

A rideg földre hulló eső sem oly fájdalmas
mint az édes, kedves Anna szemének könnyei
ahogy kicsiny orcáját foltozzák.
Halálhírem mardossa gyöngye lelkét-
távol leszek tőle,
s talán ő az, akiért egyedül fáj.

5.

Kövezett, szép utcák,
macskaköves járdák,
rajtuk száz meg száz ember suhan
de nem veszik észre
hitvány silányságukat.
Csinos, díszes ruhákban fel-felülnek a vasszekérre
díszítgetik magukat,
de a belsőjük rohad.
Pogányság és hitetlenség,
tényleg ez Magyarország?!
Bűntől komor légben hasít a szó,
mely szép, szent nyelvem gyalázása,
káromkodnak, szitkozódnak,
az Istent nem becsülik
csak becsmérlik
hamisságban a boldogságot remélik.
Őseim, vakuljatok!
Ne lássátok, mivé lett
nagy Nemzetünk kései sarja
Hitszegők,
és pogányok,
és élősködők.

6.

Rossz halál, csúf halál
betegségben meghalni.
De szép, ha van melletted valaki
aki szorítja kezéd,
s te utolsó erőddel megszorítod az övét,
majd a gyertya lángja kialszik.
(Elfújta a halál)

7.

Csak nézz körül e szép tájon
dombok szabdalta rónaság,
kultúra, nagy kincs
másutt ritkaság.
Hírere járnak a magyar földnek évszázadok óta!
De ti
magyarok
mind megvetitek.
Letekintek rád, drága országom,
te egyetlenem!
Érted küzdöttem,
szenvedtem.
S mi lett most?
A szenny, s az alkohol mocska,
a bűz szétárad, genny és füst
nem látszik, de Magyarország romokban.
Ezért?! Ezért éltem eddig?!
Hogy a nemzetek büszkeség helyett
Lenézzék tetteink?!
Fáj, mit tesztek, magyarok,
roncsoljátok a hazát,
s ha ez az ország jövője,
én inkább választom a halált.

Szabó Jázmin

Egy nap a Tiszánál

Szombat reggel 6 óra van. Igaz, hogy a nyáron szerintem még sosem keltem fel ilyen hamar, de ma nem tudtam aludni. A lelkem nagyon fáradt és kimerült. Azt hiszem, szükségem van egy kis aktív pihenésre. Tehát a szokásos reggeli teendőimet végzem el...fél óra alatt elkészülök, megreggelizek, és már indulok is a számomra legtökéletesebb társhoz, az én folyómhoz, a Tiszához. Az út nevetségesen közel van, csupán a kert végébe kell elmen-nem, onnan már a folyóparton vagyok.

Amint meglátom a hatalmas fűzfát, egyből az árnyékába te-lepszem. Fél hét után jár az idő, de már hét ágra süt a nap. A már szinte családtagomként tisztelt fűz nyújt menedéket a tűző sugarak elől. Ahogy lerakom a pokrócom, amit az egész napos merengésre magammal hoztam, hirtelen eszembe jutnak ked-venc költőim, Petőfi Sándor szavai. „Nyári napnak alkonyúla-tánál/Megállék a kanyargó Tiszánál...” Felálltam, és a parthoz sétáltam. Megálltam a kanyargó Tiszánál... pont, mint Ő. Igaz, vele ellentétben én a nyári nap felkelésénél álltam meg, és nem Szatmárcseke irányából jöttem, ahonnan „a kis Túr siet beléje”, hanem Magyarország legkeletibb településének, Tiszabecsnek va-gyok lakója. A Tisza vize itt lép be hazánk területére, pont ezért még nagyon parttalan és olyannyira szelíd, szinte egy helyben áll, ahogyan a nap sugarai egy aranyfényű tükröt alkotva verődnek vissza rajta. Ezek azok a pillanatok, amikor „Testi szemeimet / Behunyom, és lelkem szemeivel nézek.”

Hoztam magammal egy verses gyűjteményt, amit még nagy-apám adott nekem a múlt héten. „Ha hazahoztad, meséld el milyen következtetésre jutottál” – adta ki az utasítást legidősebb rokonom. Bessenyei György válogatott versei. Áll a megszokott könyvveknél

kicsit kisebb méretű kötet borítóján a cím, amiből látható, hogy egy új költővel akar engem nagyapám megismertetni. Miért nem tudja elfogadni, hogy nekem Petőfi a kedvenc költőm, akinek lázadása olyan mértékű, mint amilyen az enyém sose lesz, és olyan nagy dolgokra jutott, amilyenre én sose fogok életemben? A papa mindig próbálkozik valami újjal megismertetni, de általában sikertelenül. Ha én Petőfiben találtam meg a boldogságomat, miért kell mindig új embereken és új verseken törni a fejem? Az irodalomóra is teljesen más, amióta hetedik osztályban befejeztük Petőfi életének és műveinek tanulását. Édes nagyapám előhozakodott már Balassi Bálinttal, Ady Endrével, Kölcseyvel, de senkinek az élete és munkássága nem vonz annyira, mint Petőfi Sándoré.

De ha már itt ülök a parton, és a kezembe akadt ez a mű, miért ne kezdhethék vele valamit? Hiszen a kivétel erősíti a szabályt! Normál esetben (tehát amikor otthon ülök a szobámban Petőfi verseket olvasva vagy novellákat írogatva, esetleg néha tanulni is szoktam) eszem ágában sem lenne egy költő verseit elolvasni azelőtt, hogy az egész életével ne lennék tisztában. Hiszen csak így érthetők meg valaki bajai, bánatai, amit vers formában kinyilatkoztat. Most viszont nincs mit tenni, neki kell látnom Bessenyeit olvasni anélkül, hogy egyáltalán tudnám, ki ez az ember, mikor élt egyáltalán, és mit köszönhet neki az utókor.

A kötetben általam először elolvasott vers címe: Szerelem. A szerelem nálam egy olyan érzés, ami mindennél előrébb való. Szerelem nélkül alig létezik valami. Ezáltal tanulunk meg szeretni, gyűlölni, megérezni a földi halandó élet mennyországát és legmélyebb poklát egyaránt. A vers így kezdődik: *„Minden érzésünknek anyja a szerelem,/ Ez olly nagy oltalom, melly nagy veszedelem.”*

Érdekes. Szóval nem csak Petőfi gondolja úgy, hogy a szerelem nem csak a rózsaszín köd, a boldogság és a szabadság, hanem néha maga a pokol. Ki ez a Bessenyei, hogy ilyen hozzám hasonló érzései vannak? És vajon hogyan viszonyulna Petőfi Szabadság, szerelem című költeményéhez? Neki mi lenne a két fő mottó, az életcél a földi létben? Magyarságtudat? Vagy a lázadás? Esetleg éppen a Szabadság, szerelem. Nem tudhatom. De ez most nagyon kíváncsivá tett.

Lapozok kicsit ebben a könyvben. Pár oldal múlva egy rövidke epigrammán akad meg a szemem. A címe: Házasság. Csupán

két sor az egész mű. *Pénn és szeretet kell a jó házassághoz, / Különb ha e' nincs, mindég gyötrelmet hoz.*

Pénn, szeretet. Bessenyei szerint tehát ezek kelleneek egy jó és stabil, örökkévaló, csak a halál által elválasztható együttéléshez. És mi kell ma egy jó házassághoz? Létezik még ma ez a szó, hogy házasság? Persze, ez bizonyos, de... a házasság az én érzéseim szerint sokszor nem szerelemből kötődik sajnos, eléggé kezdünk visszatérni a középkorhoz, az érdekházassághoz, s amit Petöfi emleget keserűen „A férj hazajő betegen...” című művében. A beteg férjen a feleség nem biztos, hogy segíteni akar, hanem inkább megszabadulni tőle. *„Azért rohan érte, mint a szél, / Oly gyorsan azért keresi föl... / Jól tudja: az orvos gyakran öl.”*

Vajon egy korban élt a két ember? Kezdem azt hinni, hogy nem igazán. Petöfi romantikus kori költő volt, talán egy kicsit többet adott hozzá az érzéseihöz, mint azok valójában voltak. De ezért olyan gyönyörű, és én pont ezért szeretem. Hiszen én is sok mindent eltűzök. Bessenyei viszont első látásra nem ilyen. Ő inkább realista, csak az igazságról ír, talán klasszicizmus, de inkább azt hiszem felvilágosodás kori költő lehetett. Milyen érdekes, hogy a két ember ugyanarról a témáról ír! Mintha összebeszéltek volna az irodalomtörténeti korokat is áthidalva.

Ez után a vers után olvasok még párat, ahogy sorban jönnek a könyvben, szembe is jön velem egy ismerős cím. Barátság. Nézzük, mit tart Bessenyei a barátokról és a barátságról. *„Ha feltaláltatik köztünk a barátság, / E földön egészen egy kicsiny mennyország.”*

Ezek szerint Bessenyei még sohasem csalódott a barátaiban. Igaz, feltételes módban ír erről az értékről, ami nélkül egyikünk sem élhet, de Petöfi keserű tapasztalatai egészen riasztó képben jelennek meg lelki szemeim előtt. *„Azt tapogatták, míg öleltek: / Hol van legfájóbb része e kebelnek? / Hogy gyűlkukat majd oda-döffjék... / És odadöfték!”*

Sajnos, már én is csalódtam így a barátaimban. Mindenesetre tetszik Bessenyei hozzáállása. Sokkal józanabban gondolkodhatott, nem lehetek olyan elvárásai, mint a lánglelkű poétának. De ezt is csak találgatom.

Ahogy a rövidke verset olvasgatom és próbálok rájönni a titkára, kihullik egy kissé megsárgult papír a nagyapám kézírásával: *72. oldal. Higgy nekem, ez tetszeni fog.*

Természetes szerintem, hogy nagyon hajtott a kíváncsiság, tehát a 72. oldalra lapoztam. Az oldalon az előzőeknél jóval nagyobb terjedelmű költemény volt látható, melynek címe: A Tiszának reggeli gyönyörűsége. Mivel most még csak fél nyolc tájékán van az idő, a reggellel való azonosulás tökéletes. Először csak a címet olvasom és gondolom át tartalmát. Ne szaladjunk egyből annyira előre. Bevallom, a Tisza mellé a gyönyörűség fogalom használatáért jár egy pont Bessenyeinek!

Sokkal jobban állok hozzá most ehhez a költőhöz, mint fél órával ezelőtt. Azt hiszem, nagyon érző lélek lehetett. És ha már ő is gyönyörűséget talált a Tiszában, mint én, és mint Petőfi is, rossz ember nem lehetett. A hétköznapi életben nem vagyok jó társasági lény, inkább az a magamba húzódós fajta. Nekem szinte egyetlen társam a Tisza, ezért is töltöm napom jelentős részét ezen a helyen. Van olyan, hogy napkeltétől napnyugtáig itt vagyok, hiszen annyira gyönyörű ez a folyópart és a mellette elterülő erdő! Mind tele van élettel. Esküszöm, hogy többet vagyok már itt, mint otthon. Szeretném én is megélni egyszer azt, amit Bessenyei: *„A Tiszának partján virradok meg egyszer, / Hol ifjú éltében jártam sokezerszer, / Mosolyogni kezd az hajnal világunkra, / Világosságot nyújt zsibbasztó álmunkra.”*

A Tisza adja a fényt az életemben. Ez a nyári reggelen teljesen üres kis folyószakasz. S ahogy a mai napon is, mindig idemenekülök, ha valami problémám akad. Akár hiszi az ember, akár nem, a Tiszával meg lehet beszélni a problémánkat. És a folyó meg is hallgatja, meg is tartja ezeket a titkokat egy életre... Ahogy olvasom a sorokat, úgy érzem, Bessenyeivel rokonlelkek vagyunk. Mennyiszer jöttem le ide a partra életem során! *„A nyugodt természet kel s kifújja magát, / Vergődik álmából; újra kezd dolgozt.”*

A folyó is olyan, mint amilyen én vagyok. Alapjában békés, de néha amikor valami nagyon felkavarja a lelkét, zavart, majd lassan elcsendesedő és a problémát magától elengedő személy. A tiszabecsi partszakasz már olyannyira hozzám nőtt, hogyha nem tudok aludni, iskola előtt is kijövök. Csak beleállok a bokáig érő sekély vízbe és hagyom, hogy a finoman hullámozó víz simogassa a lábamat, lemossa rólam a feszültséget, majd elvigye az árral. *„Az éjjeli ködök gőzölni kezdnek, / Hegyeknek tövibe s völgyekbe rejteznek. / Innen eresztgetik felfelé párájuk, / S a reggellel eként közlik még homályok. (...) Még az erdők s hegyek homályba nyugodtak, / Hol napunk világát várván csak hallgattak”*

Milyen lehet a Tisza éjszaka? Sosem aludtam még itt. Tudom, kicsit hihetetlen, de sajnós ez az igazság. Viszont a versben említett gőzölgést ismerem. Mintha valami új készülne itt minden nap. Mintha a Tisza titkolózna minden reggel, vagy éppen szégyenlős lenne megmutatni szépségét. Hajnalban minden homályos. Mintha egy hatalmas fátyolos objektíven keresztül néznénk a tájat. *„Az álmos természet végtére megindul, / Élő fiaival munkájára mozdul”*

Talán nem is annyira különbözik a természet az emberektől, mint hinnénk. A természet is elfárad és kimerül estére. De éppen, mint mi, minden reggel újrakezd, s ahogy a halandó földi emberek elindulnak munkába, a természet is elkezd dolgozni velünk együtt.

Mint ahogy Petőfi Az alföld című versében megismerteti velünk a természet elemeit: a növényeket, különböző állatokat, és az ott élő emberek életmódját, az egyes foglalkozásokat, úgy mi is tisztában leszünk a Bessenyei korában a Tisza partján élő emberekkel: *„Jajdúlnak a kopók, hangzik a kürt messze, / Bögnek az élő fák, faldosott a fejsze. / Az halász hajója harsog a vizeken”*

A vadászok kürtjének, favágók fejszecsattogásának, a halász-hajó vizen való siklásának hangját Bessenyei is felidézi, mint Petőfi a csikósok kurjantását, ostorok pattogását. *„S a csikósok kurjantása hallik / S pattogása hangos ostoroknak.”*

A Tiszáról szóló verset tovább olvasva felfigyelek egy részre. *„E víznél kétfelől szörnyű jegenyefák / Nöttek, melyek csaknem a felleget tartják. / Iszapos gyökerök mélyen ereszkedett, / Boglyas oldalakon kérgek repedezett.”*

Mintha csak az én vízparti fáimról olvastam volna. Lombkoronájuk magasra nő, s a víz sekély részébe már-már beleérnek. Felnézek az égre. Alkonyodik. Rózsaszín vattapamacs felhők fedik be az eget, s úsznak a Tisza víztükrén csakúgy, mint fent az égen. Gyorsan kell olvasnom, ha az egész művet be akarom fejezni. *„A páros gerlicék szárnyok csattogtatva, / Repdesnek feleltek magokat mulatva.”* (...) *A Tisza egy részin széles rétek vannak, / Honnan kiáltások hallik a darvaknak. (...) Sok hattyúk is nyúlnak a Tisza felett el, / Kik repülvén, tűnnek szép süvöltésekkel.”*

A Tisza maga a mindenség. Hallja a darvak éles hangját, látja a szárnyaló hattyúkat, s érzi a turbékoló gerlepár boldogságát.

És mindennek részese. Ahogy Bessenyei is. *„Szüntelen neveltem gyönyörűségemet, / Részegítvén vele érzékenységemet. (...) Ilyen az hely, ahol életre születtem, / S a nagy természetnek férfi tagja lettem.”*

Az utolsó sorokat már hunyorogva olvasom homályban. Beesteledett. A vers kezdetével ellentétben, most a Hold és a csillagok hajtották el előlem az éltető napfényt.

Bessenyei itt született a Tisza menti települések valamelyikében. A Tisza tanította meg élni, és Petőfivel egyetemben tiszteli Magyarországot mélyebben fekvő bölcsőjét. Ahogy Bessenyei, úgy én is itt nőttem fel. Itt tettem meg első lépéseimet, itt indultam el az utamon. S remélem, ezt az utat itt is fejezhetem be, és beteljesítem Petőfi álmát, ami neki sajnos nem adatott meg: *„Itt ringatták bölcsőm, itt születtem. / Itt borúljon rám a szemfödél, itt / Domborodjék a sir is fölöttem.”*

Álmosságomnak utat engedve lefekszem a fűbe. Behunynom szemeimet. Lelki szemeimmel gondolom át a mai napom. Ma valami olyat éltem át, amelyet még soha. És úgy látszik, a nagypapám tényleg ismer. Tényleg tudta, mi fog nekem tetszeni. Lehet, máskor is hallgatnom kéne rá?

Mi történt velem? Hiszen a versolvasási szabályaim jelentős részét megszegtem. Elkezdtem olvasni egy költő verseit úgy, hogy nem is tudtam róla semmit. És így is mondhatom: teljesen megismertem az illetőt. Ennek tetejébe az is elég érdekes, hogy konkrétan az egész magyar irodalomról alkotott szemléletemet újra kell építeni. Rá kellett döbbernem, hogy Petőfi előtt is létezett költészet, ráadásul nem is rossz. Hogy előtte is írtak már a szerelemről, barátságról vagy a házasságról (sőt biztosan rengeteg más gyönyörű életérzésről is, amiket mohón átugrottam a nagypapa szerint kedvencnek ítéendő vers miatt), csak épp nem olyan romantikus érzelemmel teli módon, mint Petőfi.

Rádöbbenek arra, hogy Bessenyei ugyanúgy figyel minden apró részletre, ugyanolyan szeretettel beszél szűkebb hazájáról, mint Petőfi Sándor. Ahogy testi szemeinket becsukjuk, megjelennek lelki szemeink és belső hallásunk előtt a magasba szárnyaló, csivitelő madarak, a szél fúvásától susogó erdők s a ragyogó nap.

A hasonlatok, metaforák, hangutánzó és hangfestő szavak Bessenyei költészetében is ugyanazt a szerepet töltik be, mint

Petőfi verseiben: képessé tesznek átérezni azt a szépséget és harmóniát, amit a természet nyújt minden embernek, s amit kialakít a természetben gyönyörködő ember lelkében. Lelkemmél tudok már csak gyönyörködni. Testi szemeimet kinyitni nem tudom. Pedig milyen szépek a csillagok... mozdítanék testhelyzetemen, de tagjaim már nem engedelmessé válnak. A testem mozdulatlan. Lassan kezdem elveszíteni a tudatomat. Összeviesszük beszélek magamban, a végén már egyre nehezebben tudom kényszeríteni magam, hogy maradjak ébren. Pont addig tart ez az állapot, amíg át nem billenek valami csodálatos lebegésbe, amikor végleg elveszítem azt a bizonyos fonalat...

Szemeim, mint valami egyre nagyobb látókörrel rendelkező objektívet nyitom ki. A madarak már csiripelnek, s a Nap már a szemembe világít. Újabb csatát vívott meg a Holddal és a csillagokkal, mint ahogy mindennap megvívják ezt a csatát, s az állás mindig döntetlen.

Világosság... A folyó tetején lebegő pára..., kék báránnyelűk..., az aranytükör, amit a Nap sugara áraszt a Tiszára.

És most kezd tudatosulni bennem: teljesült. Beteljesült az álmom! „A Tiszának partján virradtam meg egyszer, hol ifjú életben jártam sokezerszer...” S be kell látnom, hogy ez tényleg gyönyörű... sőt. Ez több mint gyönyörű. Ez az érzés szavakkal leírhatatlan.

Szőllősi Krisztina

2017. NOVEMBER

Hangos gondolat

Színes szikra, tündöklő csillag,
 Kinyílt bimbó, édes illat.
 Láthatatlan fegyver, súlyos lánc,
 Elfeledett otthon, lángokba borult fák.

Gazdag mező, mámoros bor,
 Épülő világ, fejlődő kor.
 Megromlott lelkek, kocsonyás elme,
 Elkényeztetett nyáj, vakon vonuló sereg.

„Emeld nemzeted! Ez legyen törvényed.”
 Gondolatod nemes s helyes, bölcs, egyben kegyes.
 Változás még sincs, szavadat az idő koptatta.
 Léted csupán apró szikra volt eme zűgő folyamiban.

Kicsiny fény, mégis tiszta és becses.
 Hanyatló nép nem érdemli figyelmedet!
 Értékeljük az értéktelent, s eldobjuk, mi valós,
 Vágyunk a jóra, és játsszuk a 'mindenhatót'.

Te láttad a jövőt, élted a múltat,
 Gondolatod célt, irányt mutat.
 Szemünk mohón kutatja az értelmet!
 Sajnos, téged már senki nem kérdezhet...

BEMUTATKOZNAK A TÁRSASÁG ÍRÓI, KÖLTŐI

Bodnár István

Kölcsey nyomában, Pozsonyban

Kedves meghívásnak eleget téve Pozsonyba látogattunk el. Szép tájakon át gyönyörű út vezet odáig. Pozsony. Szlovákul Bratislava. A Duna gyöngyszemének is nevezhetjük. A nagy folyó partjain terül el, a Kis-Kárpátok déli nyúlványának erdői a város határáig húzódnak. Itt építették fel azt az épületet 1825 táján, amelyet először neveztek magyar nyelven is országháznak. Itt szólalt fel először az országgyűlésben nemzete nyelvén *gróf Széchenyi István*, és nem utolsósorban itt születtek meg a Magyar Királyság további sorsát meghatározó reformok, amelyek arra utaltak, hogy nagykorúsodik és önállósodni akar a magyarság. Hamarosan, 1830 táján lesz három esztendőre Szatmár megye követe a pozsonyi diétán *Kölcsey Ferenc*, a nagy költő, a magyar Himnusz szerzője, s ahogy *Benedek István* írja Kölcsey és a pozsonyi diéta című tanulmányában: „Wesselényivel együtt az ellenzék vezére lett, a jobbágyok felszabadításának apostola. Szatmár megye félszemű követének pátosz nélkül elhangzó szónoklatait feszült figyelemmel leste az ország. Ezek a beszédek hozták a világ tudomására, hogy a csekei kúria magányában óriás rejtezett mostanig. Kossuth, Deák az ő nyomdokain haladnak, lánglelkű szózataiért lelkesülnek...” Ám az első reformországgyűlés négy évig, 1836-ig tartott, s már Kölcsey nélkül ért véget. Vármegyéjét megrettentette merészsége, visszahívták, nézeteinek megtagadására akarták rábeszélni. Kölcsey inkább lemondott követi posztjáról, megyei főjegyzői tisztét azonban megtartotta.

Idézzünk néhány mondatot *Jókai Mór* írásából, milyen is lehetett az élet Pozsonyban az említett időben: „És ha egy tíz órai vegyes ülés előtt megállanánk az országház ajtajában, szívünk repesne örömeiben, látva e derék, délceg, daliás hazafiakat, kik egymás után érkeznek pompás fogataikon, kócsagos kalpagokkal,

prémes, sinóros ősmagyar mentékben, kacagányokban; türkizzel kirakott kardok markolatát szorítva, gyönyörű pörge bajuszokkal vagy körül meghagyott tuhutumi szakállal, és megismernők bennök egyenkint majd a mi párizsi ismerősünket, Kárpáthy Bélát, Fennimort, Liviust és a többi ősmagyar főurakat, s ezen szívünk örömét alig korlátolná egyéb, mint annak tudata, hogy ez ősmagyar főurak nagy része, midőn e három szót kell a teremben elmondania: »Én az indítvány ellen (vagy mellett) szavazok«, s alig bír megküzdeni az akadályokkal, hosszabb beszédet pedig csak latinul tud elmondani.»

De lépünk a múltból a jelenbe... Az óvárosban sétálgatva élménydús történelmi utazásban lehet részünk. A festői belváros ódon utcái talán egy kicsit kuszák, rövidek, ám ebben rejlik az igazi bájuk. A teljesség igénye nélkül említsünk meg néhány magával ragadó építészeti remeket. Az Óvárosháza a főtér legszebb épülete. A stílusok sokasága szemet gyönyörködtető egészet alkot. A közeli Szent Márton Dóm Pozsony legjelentősebb építészeti remeke, amely az 1300-as évek elején készült. Neogótikus tornya közel száz méter magas. Tetején hatalmas aranyozott királyi korona csillog, annak emlékére, hogy 1563–1830 között itt koronázták a magyar királyokat, királynékat. Feljegyezték, hogy a beiktatások rendkívül látványosak voltak. A 11 király és 8 királyné nevét a szentélyben márványtábla őrzi. Hosszasan sorolhatnánk aztán a palotákat, templomokat, kápolnákat. Igyekszünk is minél többet felkeresni közülük. Említsük meg a Grassalkovich-palotát, a város egyik „legrepresentatívabb” épületét, amely jóval nagyobb, mint Grassalkovich Antal gödöllői kastélya. A palotába ugyan nem engedik be a látogatókat, de nyitott a hatalmas park, Pozsony legmutatósbab kertje, ahol feltétlenül sétálunk egyet.

S ha már Pozsonyban vagyunk, érdemes ellátogatni a közeli Dévénybe, a csodálatos Duna-parti városrészbe, ahol útítársunk is akadt. Adyval szavalgattuk az „új időknek új dalait”. Ámuldoztunk. Milyen közel van ide Bécs! Valamikor Pozsonyból villamosjárat is közlekedett arrafelé, s ma a modern kerékpárúton akár két-három óra alatt eljuthatunk Ausztria fővárosába. Ám szívesebben hajókáznánk egyet a Dunán Pozsonyból Bécsbe.

Azt hiszem, igencsak irigyelne minket Kölcsey. Ó három-négy nap alatt jutott Csekéről Pozsonyba. Mi három óra alatt jutottunk el Budapestre...

Csermely Tibor

A hivatás

1.

Emlék-redőnyünk rései között
bevillannak a fénylő ifjú-képek,
még diákos-karcsún tervezgetve
az őszi séták közt rólunk mesélnek.

Újabb villanás: szépreményű órák
suttogják szíveink vágyteli dalát,
s a megtaláltalak bizonyosságának
reményteli bódult mámorát.

S amint kitárul emlék-ablakunk
a gyermekarcú katedra-felelőség
varázslatos új élményeivel
egy életre béklyóz a hivatás-hűség.

Verssorok regélnek hű *János vitézről*
s együtt csodáljuk *Toldi* tetteit,
az áldást kérő *Himnusz*t és a *rendületlen*
főparancsnak kökemény rímeit.

2.

A szabadság dalnokának *eskü* szavait
harsogtuk mi is, ha szavalt a diák,
Dobótól bátor hűséget tanultak,
a *Baradlaiaktól* önfeláldozást.

Megrendített mindig *Bánk bán* bús
keserve, s a *Tragédiának* sok veretes
sora, hol küzdelemre s bizakodásra
szólít az Úrnak felhangzó bölcs parancs-szava.

A *néhai báránka* sajgató fájdalma,
Hét *krajcárt* kereső betegült anya,
Értől az *óceánig* futó énekes Vazul,
s a gyilkos háborúról *rabköltőnk* szava.

És kísér tovább langy *Tiszai csöndben*
az égi parancs, a *Jónás*-hivatás,
az *Édes Anna* bús tragédiája
s a *Lélektől-lélekig* sürgető varázs.

3.

A *százhuszat verő szív* kelet-fényeivel
egy jobb világért sürgetett a harcra
s ember-arcért aggódó *obulus*
viszi a *szerelmet át a túlsó partra*.

A lágerélmény rémisztő borzalmát
a *Harmadnap*...oldhatja egyedül,
s „elbitangolt hitű” világunkban
a költő harcol *Fegyvertelenül*.

Hazát szeretni, anyanyelvet óvni
– mert rondítanak gonosz-cudarul –
hitet megtartó elragadtatásban
beszélni szépen, hűen magyarul.

Most alkonyul, s a redőny újra zárva,
de bent maradt néhány siker-varázs,
a nagy kérdésre már tudom a választ:
amit megéltünk, az a HIVATÁS.

Íráskényszer

Ajkam nyitom ma is a szóra,
a szépre, igazra és a jóra,
de ma nem szól a dallam altja,
a hiány-akkordot mindenki hallja.

Egy életen célt szólt az ének,
párban dolgozni volt jó Véled,
mára maradt az uniszonó,
elhalt zenéből csak egypár szó.

Lángoló vágyból hűség-parázs,
fel-felvillanó emlék-parázs
halkuló hangú orgonaszó,
magány keservét felpanaszló.

Ha ébred a fény, a kék azúr,
a dalnok már nem trubadúr,
mert ráeszmélt: minden a múlté
éneke bánatos koboldé

De a nem-hallgatni kényszere
élete egyetlen ékszere,
nem veszhet el emésztő-kárban.
Ezt most tinéktek magyarázzam?

Czimbula Ibolya

A szeretet-lángok születése

Gyermekkorom karácsonyi varázsa évenként ismétlődően legtöbbször úgy indult, hogy kora délután, attól függően, hogy mit kínált az időjárás: seperhettük a havat, hógolyóztunk, hőembert építettünk, szánkóztunk vagy sikánkóztunk éppen – vagyis cipőtálpunkat koptatva nekifutásból csúszkáltunk a jégen. Nem is rémlik, hogy akkoriban lett volna egyáltalán fekete karácsonyunk.

Mindenkori társaságunk a Petőfi utcai hasonló korú gyerekek csapatából állt. Nagy egyetértésben és önfeledten voltunk képesek téli időben is játszani akár órákon át, miközben segítettük, játékunkba bevontuk a kisebb testvéreket is. Ezen a délutánon nem korlátoztak bennünket az idővel, sőt biztatást is kaptunk – addig maradhatunk el, amíg ránk nem borul a sötétség. Amikor kipirulva és a futástól zihálva korgó gyomrunk és az este hazavitt bennünket, az ablakból félhomály szűrődött, csupán a petróleumlámpa lecsavart lélekfénye hunyorgott álmatagon. Ettől és kutyánk halk vakkantásától üdvözölve kissé lenyugodtunk. A nagyszülők építette ház pitvarán át, a csendességtől megilletődve beléptünk a lakókonyhába. Édesapánk, miután felmérte, hogy épségben vagyunk, kezdeményezte édesanyánknak a valamivel több fényt és a gyertyagyújtást. A titok leple alatt feldíszített karácsonyfa ágainak végére rögzített csavart testű, törékenyen karcsú, fehér ünnepi csodák különösen magukra vonták formai méltóságukkal a figyelmet, és jelezték az ünnep megérkezését.

Ám a meglepetés többnyire valamiféle csalódottsággal vegyesen maradt meg bennem, mert megérkezésünket az angyalok mindannyiszor megneszelték, és épp tovatűntek sürgős feladatuk miatt. Így soha nem láthattuk szárnyaikon körözni, repkedni őket. Pedig rendszerint végiglátogatták az utcákat, házakat, hogy

a gyerekes családokhoz karácsonyfát vigyenek. Bekukucskáltak a házak ablakán, és megnyugodtak attól, ha azt észlelték, hogy a felnőttek szívébe – akik adakozó kedvükben a legszegényebbeknek a délután folyamán kalácsot osztogattak – valóban beköltözött a szeretet. Ha pedig a karácsonyfán már égtek a gyertyák, örömben bőséges áldást szórtak a ház népére. A fa körül mindig édesanyánk tüsténkedett, miközben édesapánk, aki a mi családukban az egyetlen férfiember volt, a kiszolgált katonaládáján ült – amely akkor már új funkciót kapott a tűzhely mellett. Kellemes, gondolkodásra alkalmas hely volt az, miközben a macskákat félretolva szükséges időtöltésképp kukoricát morzsolgatott az apró állatok másnapi etetéséhez. Most azonban pipára gyújtott, és annak kupakját lehajtva, kedvteléssel szemlélte, figyelte a történéseket. Gyermekként kíváncsisággal, átszellemült arccal néztük, ahogyan lángja pattant a gyufának, és a gyertyán piciny vörös, majd sárga lángocskák kaptak egyenként életre. Csodáltuk amint térdepelésben, vagy épp lábujjhegyre ágaskodva megvilágították a konzum szaloncukor rojtos ruháján csillogó sztaniolpapírt. Fényt vetettek az előző évi szaloncukor sztanioljába becsomagolt ezüst diókra, a kifényesített apróbb piros almákra, tűpettyel dekorált kerek, szögletes, ovális kekszekre, az árvalányhajszerű hófehéren aláomló angyalhajra. Az angyalok speciálisan „szőke” haja, hosszú, egyenes szálaival csodálatos áttetsző sejtelmességet varázsolt a gyanta illatú feketefenyőre. A fa csúcsát pedig sárga szalmaszálból készített gyönyörűség, a betlehemi csillag koronázta.

A puritán egyszerűséghez, szürke hétköznapisághoz szokott szemünk csak ámult és bámult, csodálta a különös fényjáték szépségét, no és a finomságokat. Ez a gyertyagyújtogató időtartam, a lángok tánca volt az igazi csodavárás, gyermeki fantáziánk fényességes tündérmeséje. Az ünnepet tisztelte a fa pompája, a bennünk megszülető, különösen izgalmas és a bibliai részleteket felfedező belső öröm gyönyörűsége.

Természetesen az éppen megfelelő pillanatban megszólalt bennünk is a lélekharang szüleink szoprán és felzendülő bariton énekhangjára. Mi, kislányok elkezdtük velük halkán csilingelni a Mennyből az angyalt – aki lejött, azaz megszületett hozzánk – és egyéb szép vallásos, karácsonyi énekeket. A dalok szövegéből szinte láttuk megjelenni a pásztorokat, akik örvendeztek a kis-

dednek. A háromkirályok, a napkeleti bölcsek: Gáspár, Menyhért, Boldizsár, számunkra ismeretlen és soha nem látott különleges furcsaságokat: aranyat, tömjént, mirhát vittek az újszülött szentes Jézuskának ajándékba. A születés helyére, a jászolhoz pedig a fényességes betlehem csillag vezette el őket. A kisdéd – ahogyan azt a jövendölés már előre jelezte – nem volt más, mint az emberek megváltója, Krisztus Urunk. Leheletünk erejétől a megszületettek naiv örömeivel a gyertyalángok vidám táncukat járták a szép zöld fenyőn, és ragyogó mosolyukkal, meghatottságukban, a testükön végigcsorgó örömkönnycseppjeik folyamatól szertelen lobogással mámoros hangulatot, melegséget árasztottak.

Ilyen volt az a csodálatos karácsonyi érintés, amelytől szebbet elképzelni sem tudtunk, talán nem is akartunk akkoriban. Az ajándék mindenkinek a szívében rejtőzött, ez pedig nem volt más, mint a feltétel nélküli összetartozás érzése, az önzetlen szeretet.

A szerény vacsoránk valamilyen tartalmasabb, hússal gazdagított levesből állt, kemencében sült, tejjel leforrázott babájka, cukros mákkal meghintve. Desszertként értéket jelentő szép almát kaptunk, melynek lehámozott héját a tűzhely plattjára tettük, hogy illatával kellemes érzést árásszon a szempillánkra ereszkedő álmhoz. Lefekvéskor a Flóraszappan-illatú, frissen mosott ágyneműt is őrzi még emlékezetem.

Reformátusként, az ünnepnapokon a templomba menés szentesége sem maradhatott el. Ezekre a napokra az emberekből mint ha az egész faluban előbújt volna a jóság és türelem. Legtöbbször apánk regulázós hajlama is szelídebbre fordult az ünnepekre. Szilveszter estéjén, ami akkoriban még a karácsony holdudvarába tartozó ünnep volt, apánk mindig Petőfi-verseket olvasott fel nekünk, tekintettel a költő születésnapjára, akinek nagy-nagy tisztelője, tolmácsolója volt. Függetlenül az óramutatótól – az újév köszöntésére – csillagszórót gyűjtöttünk, amit apánk készített el az év közben összegyűjtött fűrészreszelékből. Amennyiben jókedvét megőriztük, árnyjátékkal mulattatott bennünket, amelyhez drága édesanyánk rögtönözte a mesés történetet. Lefekvés előtt szüleink egy pohár saját termésű vörösborral koccintottak, és olyan meglegedett formán, a szokásos időben hálaadással térünk nyugovóra.

Amikor emberien tiszta karácsonyra és újesztendő-köszöntésre gondolok, az ilyen volt: csendes, természetközeli, emberlép-

tékű, valódi érzelmetlenül bensőséges. Az évekkkel, a megélt küzdelmeinkkel mindez visszafordíthatatlanul tovalebegett...

Ám ebből nem az következik, hogy az unokáink öröme ne lenne teljes értékű és fenséges. Mi is bőségesen hozzájárultunk a más időkhez, körülményekhez és szokásrendekhez, amiben ma ők szocializálódnak: bővelkednek a javakban, a lehetőségekben, miközben sajnálkozunk, hogy hihetetlenül száguldvá élnek.

Vigyázzon rájuk és óvja őket – a mi csendesség igényünket is megértő szeretet-láng, a magasságos vagy közöttünk létező Teremtőerő!

Nyíregyháza, 2015

Vengrinyák János

Megállítani az időt

Kulcslyukba zárt vágyak,
jőjj, boldogító csikorgás!
Künn már libbennek az árnyak...
vagy csalóka látomás?

A szív tükörképet állít,
s olykor bele is nézünk...
tettünk-e, mely sokat számít,
vagy száz sebből vérzünk?

Elhagytam a régi kulcsom,
mellyel nyitnám a szíved...
valahol, egy régi úton
megyek és megkeresem.

Tükörképpé szelidül az élet –
az éjszakák, a nappalok,
hiába meddő kísérlet,
olyan egyformák a napok...

A régi utakat járva
csak emlékeket találok,
mint don Qixote de la Mancha,
szellemekkel csatázok.

– Ragadjuk meg a tükröt,
és bátran törjük darabokra!
Talán megállíthatjuk az időt,
s nem peregne a homokóra...

**A TÁRSASÁG TAGJAINAK
IRODALMI-KÖZÉLETI JELENLÉTE**

Kührner Éva

Bessenyei és a mai ifjúság*

Amikor megkaptam a felkérést, hogy tartsak előadást a Bessenyei Gimnázium Bessenyei Emléknapján, bizony elgondolkodtam azon, hogy mit mondhatnék a ma élő fiataloknak egy 270 éve született költő-gondolkodóról. Mit idézhetnék Bessenyei életművéből, ami hiteles és érvényes ma is, és nyomot hagy a ma élő fiatalokban. Pedig nem kell mást tennünk, mint képzeletünk szárnyán utazni egy kicsit térben és időben és végiggondolni: Milyen világ volt 270 éve? Milyen volt az a vidék, ahova Bessenyei György a világra érkezett? Melyek azok az impulzusok, amelyek hatottak rá, hogy megfogalmazza azokat a gondolatokat, amelyek még számunkra is mondhatnak valamit.

Az ország alig szabadult meg a 150 éves sanyarú török uralomtól. Túl vagyunk az 1699-es karlócai-békén, de máris újabb harcos időszak következett, a Rákóczi szabadságharc. Ez a hosszú időn át tartó háborúskodás iszonyú károkat okozott anyagiakban és emberéletben egyaránt, amit betetőzött még a pestis pusztítása. Az ország területének jelentős része elnéptelenedett. Volt az Alföldnek olyan szeglete, ahol mindössze egy ember élt négyzetkilométerenként. A hatalmas határú Nyíregyháza bel- és külterületei 1750 körül mindössze 118 családnak (kb. 590 lélek) adtak otthont.¹ Nem volt munkáskéz, mely megművelhette volna a birtokokat és megtermelhette volna a betevő falatot. Veszélyben volt a birodalom élelmszerellátása. Nem csoda, hogy a földbirtokosok, de az uralkodó is nagyszabású betelepítésekbe kezdett. Így települt újjá Nyíregyháza is 1753-ban tirpák lakosokkal. Nem tudni Tiszabercelt mennyire

* 2017. február 24-én a Kisvárdai Bessenyei György Gimnázium és Kollégium által rendezett Bessenyei Emléknapon elhangzott előadás szerkesztett változata.

1 MEZŐ ANDRÁS: *Mohácstól az újjátelepítésig*. In: Nyíregyháza története. Szerk.: Cservényák László és Mező András, Nyíregyháza, 1989. 53 o.

érintették hátrányosan a zűrzavaros, nehéz évek, de feltételezhető a történelmi párhuzam azzal a különbséggel, hogy itt jelentős számú kis- és középnemesség élt, akiknek a körülményei és életvitele nem sokban különbözhetett a földművelő rétegetől.

De milyen is lehetett ez a rétközi falu, amikor a kis Bessenyei fiú megszületett? Egy 21. századi diák számára ez nehezen képzelhető el. A magyarországi vidéki, de még a városi települések képe is nagyon sivár volt akkoriban. A földrajzi viszonyok miatt a folyók menti települések – mint amilyen Bercel is volt – környéke vizes, mocsaras volt. Az esős évszakban a környék sártengerré változott, nyáron porfelleg fedte a vidéket. Ásott kutakból ivott ember és állat egyaránt. Nádfedeles, sokszor földbe vájt viskókban laktak népes családok az alapvető, ma már természetes higiéniai feltételek nélkül. A falvak urainak lakhelyei is szegényesnek tűnhetnek mai szemmel, nemesi kúriának – mint azt a tiszaberceli Bessenyei-ház példája is mutatja – alig nevezhetők.

Ebben a közegben élt 8 éves koráig a kisfiú. Bessenyei Zsigmond, az elszegényedő, sokgyermekes családfő helyesen ismerte fel, hogy fiai számára a társadalmi felemelkedés útja csak a tanulás lehet. Bizonyára nagy dolog volt, amikor a Bodrog-parti Athén kollégiumába került, hogy elsajátítsa a latinos műveltség, a tudományok alapjait. 13 évesen elhagyta Patakot, majd néhány éves berceli téblábolás után ezt a jó kiállású ifjút delegálta a megye Mária Terézia nemesi testőrségébe.

És milyen érdekes! Három Bessenyei fiú is kapcsolatba került a testőrséggel. Volt ebben valami tudatosság apjuk részéről, vagy csak a körülményeket használta ki ügyesen fiai érdekében? Nem tudhatjuk. Bár feltételezhető, hogy a megyei pozíciókat is betöltő Zsigmond úr tudatosan választott, hiszen a papi pálya mellett a katonaság volt az elérhető egy elszegényedő, de jobb sors után áhítozó család fiai számára. A testőrségbe azonban bekerülni sem volt könnyű. Szükségeltetett hozzá legalább 180 cm magasság, testi erő, lovaglótudás, kardforgató készség. Ráadásul a testőrségben töltött idő alatt tilos volt a dohányzás, kicsapongó életvitel. Bessenyei György mindezen feltételeknek megfelelt.

Az 1760-ban felállított nemesi testőrséggel Mária Terézia a Habsburgokhoz lojalis, művelt nemesi gárdát akart létrehozni, amely összekötő kapcsot jelentett az udvar és a magyar alattvalók között. Az uralkodónő nagyon fontosnak tartotta a fiatalok

oktatását, nevelését, mely nemcsak a katonai képzettség megszerzéséből állt, hanem elsajátították az udvari etikett szabályait, nyelveket tanultak, külföldre utazhattak és fejlesztették általános műveltségüket is. A királynő segítette önművelődésüket azzal is, hogy lehetővé tette számukra a királyi könyvtár használatát. Itt ismerhette meg Bessenyei a klasszikusok mellett a felvilágosodás eszméit Voltaire és Rousseau művein keresztül. Önművelődésük terepe volt a bécsi társasági élet is, hol láthattak korabeli színpadi műveket, hallhatták a legújabb divatos zenéket. Ekkor volt az udvar kedvelt, a korszak divatos zeneszerzője Mozart és Haydn. Nem bizonyítható, de lehetséges, hogy Bessenyei találkozott e két géniusz zenéjével is. Legnagyobb nyeresége a Bécsben töltött éveknek az volt, hogy Bessenyei György mérhetetlen mennyiségű ismeretet szívhatott magába, megismerhette az európai kultúrát. Ugyanakkor itt ébredt rá a magyar vidék elmaradottságára. Már ekkor megfogalmazódtak első gondolatai arról, hogy mit lehetne tenni e szerencsétlen sorsú nemzet felemelésére.

Bessenyei életében törést hozott a királynő halála. Végül 1882-ben, 35 éves korában, közel két évtizednyi bécsi élet után visszatért szülőföldjére. Mi motiválta döntését? Szabad elhatározásból határozott így, vagy kényszerűségből? Ma már nehéz lenne ezt megmondani. Azt viszont elképzelhetjük, milyen erő kellett elhagyni a birodalom fővárosát, Európa egyik korabeli világvárosát, a kultúra fellegvárát, és visszatérni a kis szabolcsi porfészekbe, ahol a birtok zűrös ügyei fogadták. Ekkor szembesülhetett igazán környezetével, a rokonai rosszindulatával. Nem is maradt Bercelen csak 4 évig, áttelepült másik birtokára, Bakonszegre. Az élet megtörte. A vígjáték helyett már leginkább filozófiai műveket írt, ha néha tollat ragadt.

Számos követője és híve lett Bécsben és itthon egyaránt. Mágnesként vonzotta a fiatal és idősebb magyar írókat és költőket a testőröktől a papokig. Szervezte az irodalmi életet, könyveket adott ki, támogatta Kazinczy nyelvújító törekvéseit. Eközben papírra vetett ma is érvényes gondolatokat; az igazi polgári nemzet megerősödése, a korszerű műveltség megteremtése, a magyar irodalmi élet fellendítése, anyanyelvünk ápolása és a tudományok művelése, mintha ma megfogalmazott gondolatok és óhajok lennének. Nem beszélve arról, hogy úgy volt magyar, hogy egyúttal európai is volt.

Bessenyei tehát örökérvényű gondolatokat fogalmazott meg, de az ő sorsa is tanulsággal szolgálhat a ma ifjúsága számára. Élete példa arra, hogy egyszerű körülmények közül is ki lehet emelkedni, nagy dolgokat lehet elérni, de ehhez nagy kitartás és szorgalom kell. Ki kell tudni használni lehetőségeinket. Ne tékozzoljunk el fiatal, legproduktívabb éveinket, tanuljunk, és még többet tanuljunk! Iskolában és azon kívül! Szakmát és nyelvet, szerezzünk műveltséget! Csak így, megalapozott és sokrétű tudással lehetünk sikeresek, és így tudunk legjobban alkalmazkodni a gyorsan változó világhoz. A szellem csiszolása mellett ápoljuk testünket, fejlesszük egészségünket és viselkedéskultúránkat. Különösen a mai világban fontos a testőrköltő példája, hogy a külföldön szerzett tudást, tapasztalatokat nemzetünk érdekében itthon kell kamatoztatni. Fontos az idegen nyelvek tudása, de ne felejtkezzünk el az anyanyelvünk ápolásáról sem.

Kisvárdai m. kir. áll. főgimnázium.

Bíró Gábor

Bessenyei modernsége

„Végre jött, s jött előkészületlenül, váratlanul, szinte egyszerre, a fordulat. Nem egy esemény, nem a nemzetben kötelező valamelyes mozgalom, nem a népet szerető királyné által ... hanem jött egy ember által, ki nem főrendi születésű, nem magas állású, nem gazdag és hatalmas, hanem fiatal, lelkes és tisztán látó a dísztelen önfeledést, s lángoló a nemzeti műveltség emelkedéséért: ez villanyozta fel az öntudatlan nemzedéket: BESSENYEI GYÖRGY.”

Tisztelt Ünneplő Közösség!

Úgy vélem, hogy *Toldy Ferenc* irodalomtörténész sorait emlékszedem mottójául választani különösen időszerű – a testőrköltő születésének kettőszázhetvenedik esztendejében. Nemcsak azért, mert Bessenyei fellépése korszakhatárnak, a modernség, a felvilágosodás kezdetének tekinthető Magyarországon Toldy szerint, hanem azért is, mert idén ünnepeljük Arany János születésének 200. évfordulóját is, így ezzel lényegében a magyar nyelvet többszörösen ünnepeljük, két olyan személy alakjában, akik a saját korukban igazi újítónak számítottak.

Bessenyei irodalmi és nyelvművelő munkásságát három röpiratához lehet kötni, melyek lényegében tartalmazzák a magyar felvilágosodás programját. E művek korszakalkotó újszerűsége, egyben nagyszerűsége abban rejlik, hogy nem marad meg a problémák és célok általános szintjén, hanem megragadja a célok eléréséhez szükséges tennivalók lényegét.

* 2017. május 7-én a nyíregyházi Bessenyei-szobor koszorúzásakor elhangzott előadás szerkesztett változata.

Mi ez, ha nem modernség?

Bessenyei György tevékenységének – mai szemmel nézve – talán legnagyobb ereje, gondolatainak maradandósága a *tudatos*ságban rejlik.

Elválasztható-e a lélek akarata attól, ami az ember múltjába, őseibe van kódolva?

Amikor Bessenyei György Bécsbe került, bátyjai: Boldizsár és Sándor már testőrök voltak. A család ifjai gyermekkorukban sokat hallhattak törekvésekről, sérelmekről és sikerekről, ősökről, és ezek a hallott történetek nagyban befolyásolták gondolkodását, akaratát, a család nevének fennmaradásáért érzett felelősséget. És ugyanígy: a magyar nyelvért, annak fennmaradásáért is komoly felelősséget érezhetett Bessenyei György: amit elkezdett, annak lett eredménye a magyar nemzeti nyelvvé nyilvánítása; a mai nyelv állapotát vizsgálók sem feledkezhetnek meg a testőríró komoly tevékenységéről. Életében a zajos Bécs és az elhagyatott Pusztakovácsi közötti ellentét feloldása, annak feldolgozása, hogy műveit két példányban kell másolni bihari remeteként, hogy azok egyáltalán fennmaradjanak: nemes lélekre, akaratra, megbecsülendő tudatosságra vallanak.

A logikai menet a legfelsőbb céltől az eszközökig ez: a közboldogság eléréséhez az egyik legfőbb eszköz a tudomány, a tudományt elterjeszteni csak anyanyelven lehet, azonban a nyelvet fejleszteni szükséges. Legjelesebben a *Magyarság* című röpiratában foglalja össze gondolatait, de mint ismeretes, a *Magyar nézőben* megfogalmazott nézőpont is újszerűnek számított: a színházi előadások fontosságára, a színházi néző művelődési lehetőségére utal benne; a *Jámbor szándékként* emlegetett röpirat pedig a tudományszervezésről, egy tudós társaság felállításának már messze nem csak az elvéről szól. Mit gondolna Bessenyei a mai nyelvi változásokról: a lájkolásról, az ímélről, a naponta születő új szavakról, legyenek azok diáknyelvi vagy szlengszavak? Szinte biztosan állíthatjuk: üdvözlőné, mert értette, hogy a nyelv éppen a változása által képes fennmaradni, olyan változás által, aminek az alapja éppen az állandóság, magának a nyelvnek az erős megléte.

Ma is megirigyelhetnénk Bessenyei előrehaladott gondolkodását!

Valami olyan elindításában volt első, ami nélkül nem beszélénk ezt a gyönyörű nyelvet, nem így beszélénk, talán értékét sem lennénk képesek látni, felfogni: Bessenyei, Kazinczy, Csokonai, Berzsenyi, Kölcsey és társaik nélkül ma nem volna nemcsak magyar irodalom, nem volna szó, nyelv, mai magyar beszéd sem.

Ahogy Vietórisz József emlékezett meg róla: „*Tied az úttörés minden árnya fénye: / Szabolcs daliája, Bihar remetéje.*”

Tisztelt Megjelentek!

Ne felejtjük persze el, hogy május 9-én Nyíregyháza első közteri alkotásának létrejöttét is ünnepeljük. Száztizennyolc éve annak, hogy a neves bíráló bizottság, melynek soraiban *Lotz Károly, Benczúr Gyula, Fadrusz János, Stróbl Alajos* és *Lechner Ödön* is megtalálható volt, *Kallós Ede* alkotását tartották a legméltóbbnak arra, hogy a közadakozás révén felállításra kerüljön. A szobor Bessenyei György alakjának megidézésével szellemi örökségének ápolására, gondolatainak továbbvitelére emlékeztet minket.

Ilyen cél vezérelte a Kisvárdai Bessenyei György Gimnázium közösségét is, amikor szobrot állított a névadónak az épület előtti parkban, melyre a tanulók az iskolába történő bekerüléskor, illetve az elhagyáskor koszorút helyeznek el. Valamennyi tanulónk meglátogatja a tiszaberceli és pusztakovácsi (ma bakonszegi) házat, a nyíregyházi temetőben található sírját. Ezúttal is megköszönöm a Bessenyei Társaságnak, hogy a költő tiszteletére szervezett napunkon jelenlétével, tudományos értékű előadásokkal emelte ilyen irányú tevékenységünk sikerértékét.

Tisztelt Emlékezők!

A Besiből jöttünk, hoztuk a nyelvörzésnek szándékát, az emlékek fontosságának tudatát, az összetartozni akarás szándékát, és úgy megyünk vissza, hogy érezzük, ez a közösség, amely megemlékezik Bessenyei Györgyről, érti is szavait: „*Vezessétek... elméinket a szép tudományok és bölcsességek / fényes napjára, hadd lássuk meg ott: / Micsoda az ember!*”

Csermely Tibor

Ez is te voltál!*

A sóstói strandon Tibi unokámmal két úszás között üldögélünk az árnyékban pihengetve. Mesélj valamit, nagypapa! Nem ért váratlanul a kérdés, egyébként is emlékező hangulatban voltam. Tudod mit? Most rólad mesélek, gyermekkorod két igaz történetét mondom el most neked.

Emlékszel-e arra, hogy nyiladozó értelmű első emlékei a debreceni lakásokhoz kötődnek? Berettyóújfaluból nemrégén költöztetek a Timár utca 25. szám alá, amikor édesapádat Újfaluból áthelyezték Debrecenbe. Szép, régi típusú polgári házban kaptatok két szoba összkomfortos otthont. A nagy szobák nagy ablakain sütött be reggelente a napfény. A szobákat elválasztó ajtók kétszárnyúak, hároméves mivoltodhoz képest óriásiak voltak. Amikor beléptél a szobába és megláttad a kétszárnyú ajtót – Jé, nagymama, nagykapu! – felkiáltással adtál hangot csodálkozásodnak. Minden bizonnyal az újfalusi kis, egyszárnyú ajtók után, az ottani udvari kerítés bejáratának kapujához hasonlónak tartva a hozzád képest óriási szobaajtót.

* 2017 tavaszán a Mosolyvirág Nagycsaládosok Debreceni Egyesülete pályázatot írt ki *Életmesék* címmel. A pályázaton Kárpát-medencei életmeséket, azaz igazi családi történetek megírását várták.

A pályázatra csaknem 200 írás érkezett, és ezek közül 182 visszaemékezés jelent meg az *Életmesék 2017* című kötetben. A zsűri tagjai *Vagyas Zsuzsanna* magyar-ének szakos tanár, *dr. Haraszti László* művésztanár és *Kricsfalusi Istvánné Ibolya* népművelő könyvtáros voltak. A kötetet fővédnökként *dr. Kövér László*, az Országgyűlés elnöke jegyzi. Az 500 oldalas könyv bemutatója és a díjátadó ünnepség június 9-én volt a Parlament vadásztermében. *Csermely Tibor* pályázati írását ebből vettük át.

Debrecenhez, vagyis ehhez a lakásunkhoz még egy „kedves epizód” is fűződik. A házinéni fia, aki katonatiszt volt, otthon tartotta a tiszti extra ruháját. Amikor csak tehetted, mindig átmentél a kis belső folyosón a „ruhatárba”, megcsodálni a katonaruhát. A fogasra akasztott zubbony alatt szépen egymás mellett, katonásan állt a két csizma is. Milyen jó lenne egy ilyen nekem is, gondoltad, és úgy, cipőstől beleléptél a csizmába. A baj akkor kezdődött, amikor – miután felfedezték csizmás produkciód – le akarták húzni rólad. Sehogyan sem sikerült. Óriási pánik tört ki, mert a jól befűzött, kemény talpú cipőd olyan módon akadt el a csizma feje és szára között, hogy sehogyan sem engedte ki a lábadat. Hosszas küzdelem után, végül sikerült lefejtetni rólad a hadnagy úr tiszti csizmáját. Az igencsak korholó szózuhatagot – a saját félelmedből megkönnyebbülve viselted el.

A másik történeted két év múlva Beregszászon riasztotta meg a családot. Beregszászon, ahol a lakásokat volt, két része volt az épületnek. Az utcai fronton ti laktatok, bent, az udvari részen pedig a házigazdáék. Egy szép tavaszi délelőtt Pekárék nagylányának udvarlója érkezett a családhoz. Jókedvű, vidám csevegés és poharazgatás közben fényképeket készítettek, főleg a fiatalokról, különböző helyzetekben, álló és ülő, egyedüli és páros képek készültek. Te az udvaron tartózkodtál az idő alatt, és láttad, hogy az ifjú menyasszonyjelölt félfenékkal felült az udvar közepén lévő kút kávjára, miközben a vedér láncába kapaszkodott. Ez volt az a helyzet, ami neked különösen megtetszett. Néhány nap múlva egyedül voltál az udvaron, és kezdtél eljátszani azzal a gondolattal, hogy most téged is fényképezhetnének. Felvetted a látott különböző pózokat, és mindeközben felkucorogtál a kút kávjára. Szüleid a konyha ablakából rémülten nézték a produkciód. Rád szólni nem mertek, nehogy megriadj, és beleessél a nyitott kútba. Édesapád a hátad mögül közelített meg, és lekapott a kút kávjáról. Benn, a szobában, hogy nagyobb nyomatéka legyen a figyelmeztetésnek és rosszállásnak, a nádpálca látványos nyomokat hagyott tested azon részén, amivel a kút kávján ültél.

Most, évek múltán, jót mosolyogtunk, de bennem a vidám történet mellett az elkerült tragédia iránti hála is mocorgott.

Erdélyi Tamás

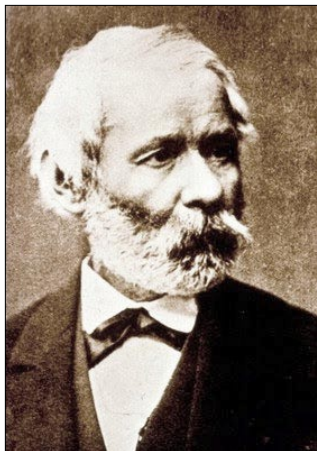
Arany János 200 – Emlékév

Egy emlékévet nem lehet „befejezni”! Arany Jánosét különösen nem. Hiszen ő és életműve fontos örökségünk. Ebben az évben sokat foglalkoztunk vele. Felkerestük emlékházait, sokan tisztelgettünk emlékei előtt Nagyszalontán, a Csonka Toronyban, szülőházánál, több társasági taggal, és itthon is. Közösségeinkben és sokan otthon, a napi munka után elpihenve forgattuk verses köteteit, drámafordításait. Versmondó bemutatókon, találkozókon szavaltuk, vagy csak hallgattuk élvezettel, elmélyülten költeményeit.

A Nyugdíjasok Országos Szövetsége – mint minden évben – meghirdette vers- és prózamondó vetélkedőjét. Ezeken sok százan vettünk részt a klubfoglalkozásokon, a válogató fordulókön át az országos döntőig, természetesen Arany János verseivel. A helyi, megyei és regionális vetélkedők zsűrijében a Társaság tagjai is közreműködtek: *Csermely Tibor* és *Tóth László*.

A Szövetség januári felhívásában azt közölte: „A költőtől most olyan verseket kérünk elsősorban, amelyek nem hangzottak el sokszor. Úgy tisztelgünk nagysága előtt, hogy feltárjuk az ismeretlenebbeket is.” Kevesen fogadták meg a kérést, a népes országos döntőben alig hallottunk kevésbé ismert verseket, s nem is a zsűri és az értő közönség által kiválasztott legjobb versmondóktól. Igaz, a jól ismert balladákat hatásosabban lehet megszólaltatni, mint ezeket az ismeretlenebbeket.

Nos, hadd mutassam be azt a költeményt, amelynek elmondására az országos döntőben vállalkoztam... A versre *Keresztury Dezső* tanár úr hívta fel a figyelmemet egy előadásában, együtt említve Arany János egyik legnépszerűbb balladájával, *A walesi bárdokkal* (1875). Ma úgy mondanánk, politikai tiltakozás mind-

kettő a kor válságos eseményei, a költő által kilátástalannak ítélt helyzete ellen. Arany az értelmiségi hozzáállásról, felelősségről vall bennük. De amíg a ballada ezt egy történelmi példabeszédben mondja el – ahogy azt már az „általánosban” tanították –, *A régi panasz* versében a vívódás, a múlt és a jövő átélt és sejtett kínjai feletti borongás, a tettek súlya és a tehetetlenség érzése egészen más „költői” formában jelenik meg.

A vers „megfejtése”, meggyőző előadása mind a versmondó, mind a hallgató számára nehéz. Egyszeri olvasásra, hallásra alig lehet sikeres. Röviden, a bevezető két versszakban a költőt kérdezik: mi köze a bűnös, véres múlthoz, s mi végre támaszt reménységet a jövőben? Ezt idézőjelek között, amelyet nem könnyű érzékeltetni? A továbbiakban a költő fogalmazza meg érzéseit, melyek kínzóak, hiszen érzékeli a sebeket, az árvaságot, de nincs módja tenni ellenük. Aztán szemléletes képekben mutatja be reménységét a változásban (a kiegyezés?!) és a csalódást. Ezt az érzését a teljes összeomlás reménytelenségéig fokozza.

Az ötsoros versszakok beillenek Arany költészetének formavilágába az A, B, C, C, B rímképletükkel. Ez kedvelt forma a versmondók körében, hiszen igen ritmusos. A költeményben sok az „aktív szókincsünk” körén kívül eső szó. Egy idős amatőr versmondó számára ezek megtanulása általában nehéz, nem támaszkodhat diákori élményeire, hiszen ezt a versét az iskolában nem tanították. A megértetés szándékát pedig a helyes hangsúlyozás megtalálása mellett például az is nehezíti, hogy a lényeges fogalmakat hordozó szavakat a versszakok végére helyezte a költő (öntöződ, kebele, árvaság, lelki vád, hazát, rohadni el).

Mégsem bánom, hogy vállalkoztam elmondására. Ami különösen megragadott, az a 140 éves vers átsütő időszerűsége. Ezt a költeményt ma is el kell olvasni, el kell mondani, meg kell hallgatni. A mai értelmiségi számára tanulságos akkor is, ha korunk más sérelmeket, veszélyeket, „árvaságot” rejt. A költő e versében, ha bár megoldást nem nyújt, fontos gondolatokat fogalmaz meg a társadalmi felelősséggel bíró mai emberek számára is.

A régi panasz

„Eh! mi gondod a jövőre?
Eh! a múlttal mi közöd?
Könnyel a múlt sirja dombját
S a reménynek száraz lombját
Hasztalan mit öntözöd?
Századoknak bűne, átka
Mind csak téged terhel-e?
Nem talán még sokkal érzőbb,
Nem talán még sokkal vérzőbb
Honfitársid kebele?...”
Oh, tudom; de bánatomban
Meg nem enyhít társaság;
Mint születlen több gyerekre
Osztatlan száll s mindegyikre
Az egész nagy árvaság.
Sőt azáltal súlyosb részem,
Hogy míg a tett melege
Más sebét enyhőbbé teszi:
Ő, szegény, csak kínját érzi -
A lant méla gyermeke.

Hogy reméltünk! s mint csalódánk!
És *magunkban* mekkorát!...
Hisz csak egy *pontot* kerestünk:
Megtalálva, onnan estünk;
Így bukásunk lelki vád.
Mennyi seprő a pezségésben,
S mily kevés bor!... Volt elég,
Kit nagy honszerelme vonzott
Megragadni minden koncot,
Nehogy más elkapja még.
Mennyi szájhős! mennyi láрма!
S egyre súlyedt a naszád;
Nem elég csak emlegetni:
Tudni is kell jól szeretni,
Tudni bölcsen, a hazát.
Vagy nekünk már így is, úgy is
Minden módon veszni kell?
Egy világ hogy ránk omoljon?
Kül-erőszak elsodorjon?...
Vagy *itt-benn* rohadni el?

1877. júl. 26.

A BESSENYEI TÁRSASÁG 2017. ÉVI PROGRAMJA

- Január 26. In memorim Palmyra – diavetítéses előadás
Előadó: SIPOS LÁSZLÓ
- Február 23. A hosszú 19. századot lezáró háborús lelkesedés
Előadó: TAKÁCS PÉTER
- Március 30. Nyárliget felé versben és prózában
Vendégünk: CSABAI LÁSZLÓ
- Április 27. György-napi ünnepség a Megyeházán
Előadó: NAGY BALÁZS
- Május 25. Forgácsaim 4.
DOLINAY TAMÁS kötetének bemutatója
- Június 29. Szent László emlékezete
Előadó: CSERMELY TIBOR
- Szeptember 28. A háromszor született iskola: a 100 éves Nyíregyházi
Zrínyi Ilona Gimnázium alapítása és államosítása
Előadó: SZILÁGYI LÁSZLÓ
- Október 26. Felejtés és megbocsátás
Beszélgetés KOVÁTS JUDIT szerzővel
Megtagadva és Elszakítva című regényeiről
- November 17. Bessenyei Társaság emlékülése a Megyeházán
- December 14. Karácsonyi társas összejövetel
Bemutatkoznak a Társaság írói, költői

Kührner Éva

Beszámoló a Bessenyei Társaság 2016. II. félévi és 2017. évi tevékenységéről.

A Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság életében a 2016. év második féléve változást hozott. A szeptember 29-i közgyűlés elfogadta az alapszabály módosítását és megválasztotta az új, ötfős vezetőséget, melynek tagjai: *dr. Kührner Éva* (el-

nők), *Belinszky Etelka*, *Komiszár Dénes*, *Kovács Tiborné* és *Zsíros Antalné*. A változásokat, többszöri nekifutás után, 2017. elején átvezették a cégbíróságon is.

A 2016. év második feléről

2016-ban a Társaságnak 64 tagja (59 tagdíjat befizető tagja + 5 alapító tag) volt.

A szeptemberi közgyűlést követően 2016 végén három összejövetelt tartottunk. Október 27-én *dr. Sonnevend Péter* főiskolai tanár, könyvtárigazgató beszélt a Belohorszky család nyíregyházi korszakáról. November 24-én *dr. Galambos Sándor* főlevéltáros emlékezett meg az 1956-os forradalomról, „1956 a nyíregyházi bokortanyákban” című előadásával.

December 15-én megtartottuk hagyományos karácsonyi társas összejövetelünket, mely előtt az egyik alapító tagunk *dr. Csermely Tibor* Szent Mártonról írt kötetének bemutatásával köszöntötte a jubileumi évet.

A 2017. évről

Társaságunk taglétszáma 2017-ben 80 főre (74 tagdíj fizető + 6 alapító) emelkedett. Nagy örömünkre szolgált, hogy tagjaink sorában köszönhetjük több új belépő között a Bessenyei család tagjait is. Szomorúan emlékezünk körünkől örökre eltávozott tagjainkra. Ez évben *dr. Csermely Tibornét* kísértük utolsó útjára.

Nyíregyháza Megyei Jogú Város Közgyűlésének döntése nyomán Inczedy György Életmű-díj elismerésben részesült tagtársunk *Bartha Dénes* iskolaalapító, nyugalmazott igazgató. A díjhoz gratulálunk, sok örömet és jó egészséget kívánunk neki.

A Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság 2017-ben a szokott munkarendje szerint tartott összejöveteleit, minden hónap utolsó csütörtökjén. Örömmel tapasztaljuk, hogy programjainkat egyre többen látogatják. Ez évben a rendezvényenkénti átlagos résztvevő szám 49 fő volt. Kiemelkedett a novemberi emlékülés több mint 100 fős közönségével.

Az év tíz programjának több mint fele irodalmi tematikájú volt. Bemutatkoztak helyi írók, költők (*Csabai László*, *Kovács Judit*, *Dolinay Tamás*, *Bodnár István*, *Czimbula Ibolya*, *Csermely Tibor* és *Vengrinyák József*), és több rendezvényünk központjában Bessenyei György állt. Programjaink között sor került helytörténeti, az első világháború centenáriuma és Szent Lászlóra emlé-

kező előadásra és képzeletben megnézhattuk Palmyra romjait is. (Az év programját lásd a 9. oldalon!)

A megszokott csütörtöki alkalmakon kívül voltak rendhagyó időpontban és helyszínen tartott programok is tagjaink számára. Január 30-án a miskolci Éltesítő Erő Irodalmi Kör az „Október Tűz virága” címmel tartott előadást az 1956-os forradalom 60. évfordulójára emlékezve szervezésünkben, a Jósa András Múzeum előadótermében. Részt vettünk a Kölcsey-szobor hagyományos Megyeháza előtti koszorúzásán a Magyar Kultúra Napja alkalmából.

Február 24-én egy kisebb küldöttséggel vettünk részt a Kisvárdai Bessenyei Gimnázium Bessenyei Emléknapján, ahol az elnök előadást tartott „Bessenyei és a mai ifjúság” címmel (104).

Szeptember 25-én a Megyei Levéltár Kutatói Kerekasztal című rendezvényén ünnepélyes keretek között írtuk alá a Levéltár és a Társaság közötti együttműködési megállapodást, majd a hallgatóság előadás keretében bepillantást nyerhetett a Bessenyei Társaság múltjába. December 15-én az Értékes Esték vendége volt Társaságunk.

A Bessenyei-hagyományok ápolását szobrának koszorúzása, a György napi rendezvény és a novemberben megrendezett Bessenyei emlékünnepség jelentette. A György napi megemlékezést a zeneiskola tanárainak kis műsora nyitotta meg a Megyeháza Bessenyei termében, majd *dr. Nagy Balázs* főiskolai adjunktus tartott előadást a költő újratemetéseiről.

A 2017-es év legnagyobb eseménye a Bessenyei György születésének 270. évfordulója, a Bessenyei Kör megalakításának 120. és újjáalakulásának 30. évfordulója alkalmából rendezett Bessenyei Emlékünnepség volt. Az emlékülésen előadások hangzottak el az újabb Bessenyei kutatásokról neves előadók tolmácsolásában. *Dr. Takács Péter* főiskolai tanár Bessenyei életútját vázolta fel „Az elméjét Európára, a szívét a magyarságra nyitó királyi testőr” című előadásában. *Dr. Hegedüs Béla* irodalomtörténész, az MTA Irodalomtörténeti Intézetének kutatója „Bessenyei György az anyanyelvről” címmel adott elő. *Dr. Szálkai Tamás* a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár munkatársa „A táblabíróságtól a koporsószőrig” címmel mutatta be Bessenyei György bihari éveit a levéltári források tükrében. A tudományos ülésen megismerhettük *Komiszár*

Dénes helytörténész legújabb, a Bessenyei/Bessenyeey családra vonatkozó kutatásait is.

A tudományos ülés helyszínén egy kamarakiállítást is megtekinthettek a vendégek a Bessenyeey család és a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár eddig nem látott kincseiből. Az ünnepségen adtuk át a középiskolások számára meghirdetett Bessenyei pályázat díjait is. Az ülést követően délután 15 órától a Magyar Honvédség Diszjegységének tiszteletadása mellett koszorúztuk meg Bessenyei György szobrát.

Az ünnepi eseményen részt vettek a Bessenyeey család ma élő tagjai, akik nemcsak Bessenyei György szobrát koszorúzták meg, hanem másnap fejet hajtottak nagy elődjük sírjánál is. A Bessenyeey család tagjai ellátogattak a Nyíregyházi Egyetemre, valamint Tiszabercelre és Paszabra is.

Gazdálkodás

A Társaság pénzügyeit továbbra is *Treczkóné Brilla Mónika* könyvelő bonyolítja. Elkészítette a 2017. évi pénzügyi beszámolóját. Működésünket a tagdíjak és esetleges adományok, pályázatok fedezik. A Bessenyei Emlékülésre 100 000 forint támogatást kaptunk a Megyei Közgyűléstől. Működésünket segítették természetbeni hozzájárulások is, melyeket elsősorban ajándékozásra, vendéglátásra fordítottunk.

Kiadásaink között két nagyobb tétel szerepelt; az Almanach kiadása és az Emlékülés. Ezenkívül kisebb beszerzések, postaköltség és több koszorú vásárlása terhelte költségvetésünket. A Bessenyei Almanach nyomdaköltségét határidőre kiegyenlítettük, a Bessenyei emlékülés pályázati elszámolását még a határidő előtt megtettük.

Köszönetünket fejezzük ki Tiszabercel és Paszab községek polgármestereinek és *Zsíros Antalné Ilikének*, akik a Bessenyei emlékűnnepséghez kapcsolódó kiadásainkhoz jelentős mértékben hozzájárultak. Külön köszönet az adományozóknak, a szerkesztőknek és minden tagunknak, akik önkéntes munkájukkal segítettek működésünket, programjaink sikeres megvalósulását!

HÍRCSOKOR

Bessenyei-emléknap Kisvárdán

2017. február 24-én a Bessenyei Társaság képviseletében négyen vettünk részt a Kisvárdai Bessenyei György Gimnázium és Kollégium fennállásának 105., névadónk születésének 270. évfordulója alkalmából rendezett ünnepségen.

A hivatalos rendezvény előtt megcsodáltuk a gimnázium felújított épületét, *Bíró Gábor* igazgató a jelenlegi nagyszabású sportberuházásokkal is megismertetett bennünket. Az impozáns épületben, jól felszerelt szaktantermekben folyó eredményes szakmai munkáról, az elért eredményekről és a Bessenyei-kultusz ápolásáról a 270 éves szellemiség, 105 éves pillérek című előadásából kaptunk tájékoztatást.

Társaságunk elnöke, *dr. Kührner Éva* a gimnázium jelenlévő tanulóinak adott útravaló tanácsokat Bessenyei ma is érvényes gondolatainak felidézésével.

A Bessenyeivel kapcsolatos kutatások eredményeiből ismerhettünk meg érdekességeket *dr. Nagy Balázs* főiskolai adjunktus „Almafától a Morgóig” – avagy Mi történt Bessenyei Györggyel halálát követően című előadásából.

Az ünnepségen megtapasztalhattuk a gimnáziumban folyó színvonalas művészeti nevelést is. Közreműködött az iskola egyes kara *Oláh Enikő* tanárnő vezetésével, valamint *Sinka Ádám* és *Szabados Attila*.

Belinszky Etelka

A Kisvárdai Bessenyei György Gimnázium és Kollégium szeretettel meghívja Önt az intézmény fennállásának 105., a névadó születésének 270. évfordulója tiszteletére rendezendő eseményre.

BESSENYEI EMLÉKNAP
2017. február 24. péntek 10 óra

Program:

- ◆ 270 éves szellemiség, 105 éves pillérek.
Bíró Gábor, a Bessenyei György Gimnázium igazgatója köszöntője
- ◆ Bessenyei és a mai Ifjúság
Dr. Kührner Éva, főkönyvtáros,
a Bessenyei Társaság elnöke beszéde
- ◆ „Almafától a Morgóig” – avagy Mi történt Bessenyei Györggyel halálát követően?
Dr. Nagy Balázs (PhD),
főiskolai adjunktus előadása
- ◆ Koszorúzás

Közreműködnek:
Sinka Ádám, *Szabados Attila*, iskolánk tanulói,
valamint a gimnázium énekkara

„Bíró sziv. és. erkölcs és józan természet
Egyből, melykébe igazságok lehet.”
Bessenyei György (1747-1811)

A település híres szülöttére emlékeztek

Ünnepi rendezvénysorozattal emlékezett híres szülöttére, Bessenyei Györgyre halálának 206. évfordulóján, február 24-én Tiszabercel.

Az általános iskola sport-, rajz- és műveltségi versenyeknek adott otthont, a Bessenyei Nyelvész Versenyt tizenöt csapat részvételével szervezték meg. A Rétközi Iskolaszövetség iskoláiból érkezett diákoknak nyelvtani, helyesírási, nyelvhelyességi feladatokat kellett megoldaniuk – mind a két korcsoportban ibrányi győzelem született.

Az ünnepi műsorban az iskola irodalomszerető diákjai szerepeltek. Felidéztek Bessenyei György életútját, munkásságát, s az utódok emlékezetét. *Zsíros Antalné* a Bessenyei Társaság elnöksége nevében köszöntötte az ünneplőket. Köszönetet mondott azért, hogy az iskola méltóképpen ápolja Bessenyei hagyatékát. Beszért a testőr-filozófus szellemiségének időszerűségéről és arról, hogy ezt a hagyatékot a jelenkor fiataljainak kell majd átadniuk az elkövetkezendő nemzedékek számára.

Az emlékünnepség a Bessenyei-háznál ért véget: a községi intézmények és a civil szervezetek képviselői koszorút helyeztek el az emlékház falán és a Bessenyei-szobornál.

Zsíros Antalné

*

Koszorúzás a Bessenyei-szobornál

A Bessenyei Társaság tagjai több évtizedes hagyományt követve május 7-én vasárnap délelőtt ünnepélyesen megkoszorúzták névadójuk, Bessenyei György szobrát. Az 1899. május 9-én leleplezett Kallós Ede-alkotás városunk első, adakozásból emelt köztéri szobra.

Az 1928-ban mai helyére, a Bessenyei térre átköltöztetett szobor előtt *Bíró Gábor*, a kisvárdai Bessenyei Gimnázium igazgatója mondott beszédet, melyben Bessenyei nyelvünkhöz fűződő viszonyát emelte ki. Hangsúlyozta, hogy a mai „besisek” számára is fontos a nyelvőrzés, a nyelvművelés. Ennek szép bizonyítéka az is, hogy beszédét követően *Szabados Attila*, a gimnázium 3. osztályos Kazinczy-díjas tanulója mondta el Bessenyei György: Magyarorságról című röpiratának egy részletét.

Az ünnepség végén a szobor talapzatánál koszorút helyeztek el a Bessenyei Társaság tagjai, valamint *Baracsi Endre*, a Megyei Közgyűlés alelnöke, *Szántó Zsolt*, Tiszabercel polgármestere és *Bíró Gábor*, a Bessenyei Gimnázium igazgatója.

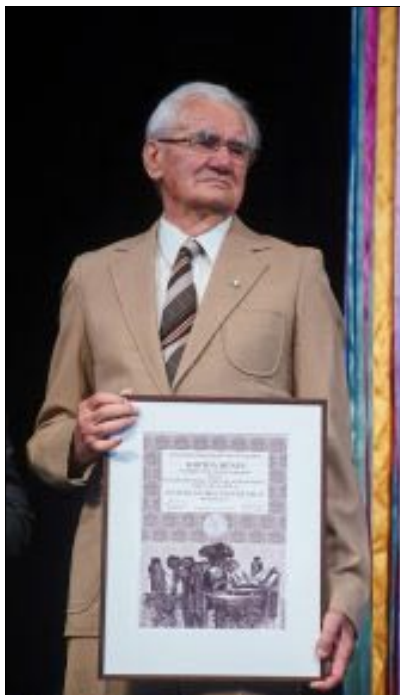
Kührner Éva

*

Kitüntetés

Augusztus 20-án, az államalapító Szent István tiszteletére rendezett önkormányzati ünnepségen Nyíregyháza Megyei Jogú Város Közgyűlésének döntése nyomán Inczédy György Életmű-díj elismerésben részesült *Bartha Dénes* nyugalmazott címzetes igazgató, a Bessenyei Társaság tagja.

Bartha Dénes pedagógus dinasztiából származik. 1948-ban kezdett el dolgozni a Nagy-Kauzsay-tanyán, osztatlan iskolában. A nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola megalakulásával került át a gyakorlóiskolába, mint szakvezető tanár matematika–fizika szakon. 1968. szeptember 1-jével nevezték ki az 110. Sz. Ipari Szakmunkásképző Intézet kettéválasztásával megalakuló új iskola, a 107. Sz. Ipari Szakmunkásképző Intézet igazgatójává. 1988. szeptember 1-jéig irányította az iskola munkáját, ahonnan négy évtizedes pedagógiai munkásság után vonult nyugdíjba. Szerencsére ma is segíti a Wesselényi munkáját. Életútja, emberi magatartása példa a fiatal generáció számára. A díjhoz gratulálunk, és további sok sikert, örömet és jó egészséget kívánunk!

(forrás: <http://nyiregyhaziszc.hu>)

*

Együttműködés a levéltárral

Szeptember 25-én a Kutatói Kerekasztal vendége *dr. Kührner Éva*, a Bessenyei Társaság elnöke volt. Az elnök asszony bemutatójában szólt a 19. század végén alakult körről, amely a polgárosuló Nyíregyházán fontos szerepet játszott a magyar nyelv és a kultúra terjesztésében. Az 1950-es évekbeli kényszerszünetig a város értelmiségének kimagasló személyiségei szervezték a társaság életét, a különböző típusú előadásokat. A némaság éveit követően, 30 évvel ezelőtt az akkori Bessenyei György Tanárképző Főiskola (a mai Nyíregyházi Egyetem) Irodalom Tanszéke szervezte újjá a Bessenyei Társaságot. Alapító elnöke *Bánszki István*, később az Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium igazgatója volt. Lelkes munkájának köszönhetően a tagság gondoskodott a hajdani értékek továbbviteléről. A jelenlegi vezetőség is fontosnak tartja a

Társaság múltjának és a névadó Bessenyei György életének és munkásságának a kutatását, a legújabban feltárt adatok és dokumentumok megismertetését. Erre november 17-i konferenciájukon volt mód. Ehhez kapcsolódott egy kiállítás, is melynek a levéltár adott otthont. A közös munkát a Társaság elnöke és a levéltár igazgatója együttműködési megállapodás aláírásával is megerősítette.

(forrás: http://mnl.gov.hu/mnl/szszbml/hirek/kutato_i_kerek-asztal_1)

*

Bessenyei Emlékülés

2017. november 17-én emlékülést tartott a Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság.

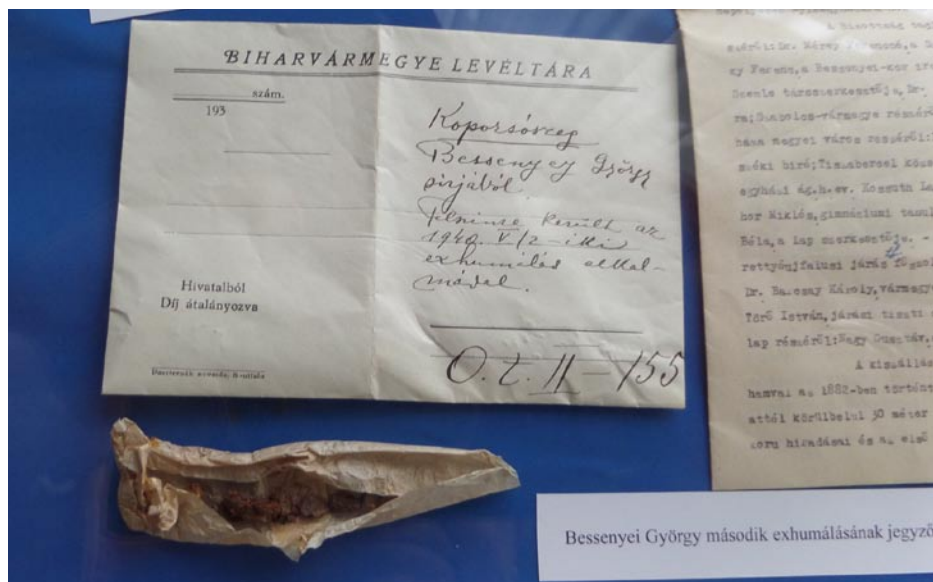
Az emlékülésen előadásokat hallhatott a közönség az újabb Bessenyei kutatásokról. Az előadók között volt *dr. Takács Péter* egyetemi magántanár, *dr. Hegedüs Béla* irodalomtörténész az MTA Irodalomtörténeti Intézetének kutatója, *dr. Szálkai Tamás*, a MNL Hajdú-Bihar Megyei Levéltár levéltárosa és *Komiszár Dénes* helytörténész, aki hónapok óta kutatja a család történetét a MNL Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár munkatársai segítségével.

Az ünnepi eseményen részt vettek a Bessenyei család ma élő tagjai, *Bessenyei Balázs* és *Bessenyei Bálint*, akik a város közgyűjteményeinek adományozták a birtokukban lévő családi iratok és fotók digitális másolatait, valamint Bessenyei György pipáját.

A tudományos ülés helyszínén egy kamarakiállítást is megtekinthettek a vendégek a Bessenyei család és a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár eddig nem látott kincseiből.

Az ünnepségen adták át a középiskolások számára meghirdetett Bessenyei-pályázat díjait is. Az emléküléshez kapcsolódva Bessenyei-kiállítást rendezett a Megyei Levéltár is.

K. É.

Bessenyei György második exhumálásának jegyző

Látogatás a Nyíregyházi Egyetemen

A Bessenyei család képviselői az emlékülést követő napon ellátogattak a Nyíregyházi Egyetemre. Ez a program azért is volt kihagyhatatlan, mert az intézmény több évtizeden át viselte a nagy író nevét. A régió legnagyobb múlttal rendelkező felsőoktatási

intézménye Bessenyei György Tanárképző Főiskolaként ivódott be a megyei és a megyén kívüli emberek tudatába, különösen annak a több ezer pedagógusnak a tudatába, akik az évek alatt az ország legkülönbözőbb tájairól jöttek ide, s szereztek tudást, diplomát, s amikor befejezték tanulmányaikat, Bessenyei szellemiségét is magukkal vitték. Az 1972-es névfelvétel ma már csak történelem, hiszen az ezredfordulón bekövetkezett integrációval alapjaiban változtak meg a körülmények, és az intézmény nevében nem őrizhette meg Bessenyeit, de szellemiségében ma is igyekszik hozzá hű maradni. Ezt a törekvést a leszármazottak is megtapasztalhatták, akiket *Ferencziné dr. Ács Ildikó* oktatási rektorhelyettes fogadott, s intézmény-bemutatójában részletesen szolt a Bessenyei-relikviákról és -hagyományokról. A családtagok örömmel vették, hogy a falak között számos dolog őrzi az író emlékét. Nagy élmény volt számukra megtekinteni a Bessenyeit ábrázoló festményt és a Bessenyei Aulát díszítő Bessenyei-szobrot, az épület falán lévő Bessenyei-domborművet, s azt is megtudhatták, hogy az intézményben működő Tanárképző Központ és a Hotel szintén Bessenyei nevét viseli. Az intézmény-bemutató sétahoz végzős tanító szakos hallgatók is csatlakoztak, akik tanulmányaik során részletesebben megismerkedtek a felvilágosodás meghatározó egyéniségével, így számukra is öröm volt találkozni a Bessenyei család tagjaival.

Nagy Balázs

Tiszaberceli emléktábla-avatás

2017. november 19-én, vasárnap, a többnapos rendezvénysorozat zárásaként az ősi szülőföldre, Tiszabercelre látogatott el a Bessenyei család. Bessenyei György szülőházánál *Szántó Zsolt* polgármester fogadta a vendégeket, majd részletesen ismertette az emlékház történetét, valamint a Bessenyeiek és Tiszabercel kapcsolatát. Kérte a történelem viharai miatt Szabolcstól távol került Bessenyeieket, hogy látogassanak el ide, amikor csak tudnak. A szülőház falán elhelyezett emléktábla megkoszorúzása után a család tagjai megtekintették híres rokonuk kúriáját, majd beírták nevüket az emlékkönyvbe.

A református templomban *Szilágyi Sándor* lelkipásztor keresztelővel egybekötött istentiszteletet mutatott be, hálát adva az egykori Bessenyeiek áldozatkész egyházfenntartó munkájáért. *Komiszár Dénes* történész visszaemlékezésében a 14. századtól kezdve elevenítette fel, hogy milyen anyagi áldozatok árán támogatták a Bessenyeiek a kicsiny, de az évszázadok alatt mégis megmaradt gyülekezetet és annak templomát. Külön kiemelte Bessenyei Boldizsárt, a testőr őst, aki a reformáció meghonosítója volt Bercelen; ő újjátarta fel a romos templomot és öntett bele új harangot 1634-ben, amely címeres emléktáblájukkal együtt elpusztult 1944 őszén, amikor a visszavonuló német csapatok stratégiai jelentősége miatt felrobbantották a templomot. Ezek pótlására és a reformáció 500. évfordulójának megörökítésére készült az az emléktábla, amely a szöszék alatt lett elhelyezve, és amely hirdetni fogja az utókornak a Bessenyeiek emlékét.

Bessenyei Balázs családfő meghatottan mondott köszönetet családjára nevében azért a kegyeletteljes megnyilvánulásért, amellyel a tiszaberceliek ápolják a família emlékét.

Paszabon, a másik ősi Bessenyei-birtokon a református templom megtekintése és a családi sírkert megkoszorúzása után *Tajthy Péter* polgármester fogadta a családtagokat, ismertette a település és a hungarikummá választott szöttes történetét, valamint megmutatta a tájházat. A jóízű népies ételek elfogyasztása után a család tagjai itt is beírták nevüket az emlékkönyvbe, majd abban a reményben tértek haza Budapestre, hogy egy gyümölcsöző kapcsolat jöhet létre újra köztük és a két egykori Bessenyei-település között.

Komiszár Dénes

*

Értékes Esték

A Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság történetéről és kultúraközvetítő tevékenységéről tartott előadást *dr. Kührner Éva*, a Társaság elnöke 2017. december 15-én 16 órától a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár Konferenciatermében.

Az Értékes Esték elnevezésű programsorozatban olyan helyi értékek bemutatására kerül sor, amelyeket felvették, vagy felvételre javasoltak a Nyíregyházi Települési Értéktárba.

A Nyíregyházi Települési Értéktár Bizottság
tisztelettel meghívja Önt
a nyíregyházi nemzeti értékeket bemutató
Értékes Esték
programsorozatára.
2017. december 15-én 16.00 órától

A Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság kultúraközvetítő tevékenységét mint nemzeti értékünket egy vetítéssel egybeközlő előadás keretében ismerhetik meg az érdeklődők.

Helyszín: Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár Konferenciaterem
(4400 Nyíregyháza, Szabadság tér 2.)

Előadó: Dr. Kührner Éva elnök

A részvétel ingyenes. Minden érdeklődőt szeretettel várunk!

NYÍREGYHÁZA
MÓRICZ ZSIGMOND MEGYEI ÉS VÁROSI KÖNYVTÁR KONFERENCIATEREM

NYÍREGYHÁZA

A százhusz éves Társaság jelentős szerepet töltött és tölt be ma is megyénk és Nyíregyháza város kulturális életében. A történelem viharai miatt ugyan több évtizedes némaságra kényszerült, de 30 éve *Bánszki István* vezetésével újjáalakult, és azóta is töretlenül végzi kultúra-közvetítő és a Bessenyei-hagyományokat ápoló tevékenységét.

Ezt a tevékenységet és a Társaság történetét ismerhették meg az érdeklődők az előadásból. Méltán lehetünk büszkéek arra, hogy Nyíregyháza nemzeti értékei között tartják számon.

K. É.

Bessenyei György

Felhívás szerzőinkhez!

Kiadványunk szerkesztésének megkönnyítése érdekében kérjük szerzőinket, hogy kéziratukat lehetőleg elektronikus formában, az alábbi szempontok figyelembevételével készítsék el.

A kéziratokat Times New Roman 12-es betűvel, 1,5-es sortávolsággal kérjük. Az ábrákat, fotókat – címmel ellátva –, külön fájlban (is) kérjük beküldeni. A hivatkozásokat, kiegészítő információkat lábjegyzetben kérjük feltüntetni. A kéziratokat lehetőleg elektronikus formában a bessenyei.tars@gmail.com címre kérjük.

TARTALOM

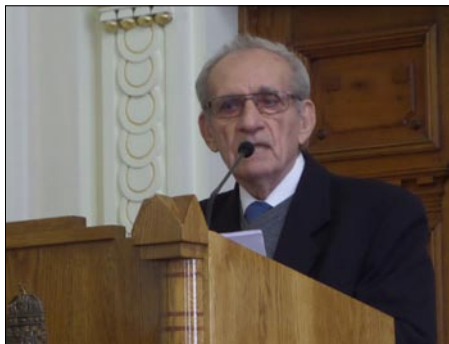
SALLAI JÓZSEF: Ajánlás	5
EXTERDÉNÉ ZSURKAI ILONA interjúja Bánszki István alapító elnökkel	7
ELŐADÁSOK, RENDEZVÉNYEK	
SIPOS LÁSZLÓ: In memoriam Palmyra	13
CSABAI LÁSZLÓ: Hudák hadnagy megbízatása	24
NAGY BALÁZS: Kallódó koporsószegek, avagy Bessenyei György újratemetéseinek máig tartó hatása	34
DOLINAY TAMÁS: Békeház; Hokedli	45
CSERMELY TIBOR: Szent László emlékezete	48
SZILÁGYI LÁSZLÓ: A háromszor született iskola: A 100 éves nyh-i Zrínyi Ilona Gimnázium alapítása és államosítása	54
KOVÁTS JUDIT: Megtagadva (regényrészlet)	61
A Bessenyei-pályázat	68
SZABADOS ATTILA: Holmi mozgás	70
SZENDI-JOÓ INEZ: Bessenyei: Lázálmok	75
SZABÓ JÁZMIN: Egy nap a Tiszánál	79
SZÓLLÓSI KRISZTINA: Hangos gondolat	86
BEMUTATKOZNAK A TÁRSASÁG ÍRÓI, KÖLTŐI	
BODNÁR ISTVÁN: Kölcsey nyomában, Pozsonyban	87
CSERMELY TIBOR: A hivatás; Íráskényszer	89
CZIMBULA IBOLYA: A szeretet-lángok születése	92
VENGRINYÁK JÁNOS: Megállítani az időt	95
A TÁRSASÁG TAGJAINAK IRODALMI-KÖZÉLETI JELENLÉTE	
KÜHRNER ÉVA: Bessenyei és a mai ifjúság	97
BÍRÓ GÁBOR: Bessenyei modernsége	101
CSERMELY TIBOR: Ez is te voltál	105
ERDÉLYI TAMÁS: Arany János 200 – Emlékév	106
ÉVES PROGRAM és KÜHRNER ÉVA elnöki beszámolója a Bessenyei Társaság 2016. II. félévi és 2017. évi tevékenységéről	109
HÍRCSOKOR	
Bessenyei-emléknap Kisvárdán (BELINSZKY ETELKA)	113
A település híres szülőttére emlékeztek (ZSÍROS ANTALNÉ)	114
Koszorúzás a Bessenyei-szobornál (KÜHRNER ÉVA)	114
Kitüntetés (<i>Bartha Dénes</i>)	115
Együttműködés a levéltárral	116
Bessenyei Emlékülés (KÜHRNER ÉVA)	117
Látogatás a Nyíregyházi Egyetemen (NAGY BALÁZS)	118
Tiszaberceli emléktábla-avatás (KOMISZÁR DÉNES)	119
Értékes Esték (KÜHRNER ÉVA)	120
A BESSENYEI TÁRSASÁG 2017. ÉVI ESEMÉNYEI KÉPEKEN	123

A BESSENYEI TÁRSASÁG

2017. évi fontosabb eseményei képeken

JANUÁR: Sipos László
előadása: *In memoriam Palmyra*
(14. oldal)

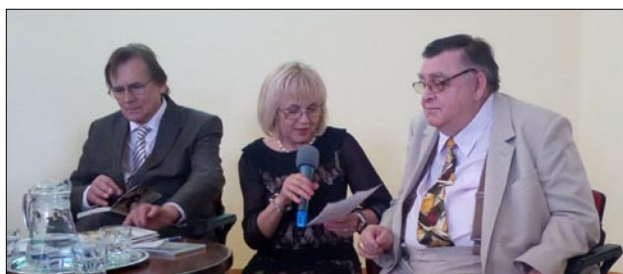
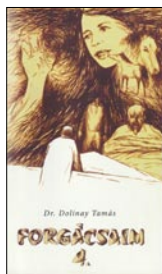
FEBRUÁR: Takács Péter
előadása *A hosszú 19. századot*
lezáró háborús lelkesedésről

MÁRCIUS: Csabai László: Nyárliget felé versben és prózában (25. oldal)

**ÁPRILIS: György-napi ünnepség a Megyeháza Bessenyei Nagytermében.
Nagy Balázs előadása Bessenyei György újratemetéséről (35. o.)**

**MÁJUS: Dolinay Tamás: Forgácsaim 4. kötetének bemutatása,
közreműködik: Zombori Erzsébet és Mohai Gábor (46. o.)**

MÁJUS: Koszorúzás Bessenyei szobránál, Bíró Gábor beszéde (106. o.)

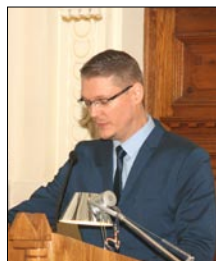
JÚNIUS: Csermely Tibor előadása: Szent László emlékezete (49. o.)

SZEPTEMBER: Szilágyi László előadása a 100 éves Zrínyi Gimnáziumról (55. o.)

OKTÓBER: Kováts Judit: Felejtés és megbocsátás – beszélgetés a Megtagadva és Elszakítva című regényeiről (62. o.)

NOVEMBER: A Bessenyei Társaság emlékülése a Megyeháza Bessenyei György Nagytermében. Előadók: dr. Takács Péter, dr. Hegedüs Béla, dr. Szálkai Tamás és Komiszár Dénes

A középiskolások Bessenyei-pályázata alkotóinak elismerése (71–87. o.)

A Bessenyei család és a kiállítás az emlékülésen

NOVEMBER: Az emlékülésen köszöntik *Bánszki István* alapító elnököt

NOVEMBER: A Bessenyei-szobor megkoszorúzása katonai tiszteletadással

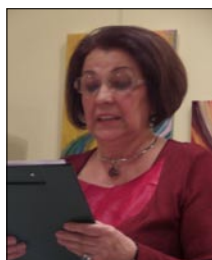

A Társaság bemutatása a Hittudományi Főiskolán, a Megyei Könyvtárban, a Megyei Levéltárban és megállapodás kötése a Levéltárral (116. o.)

Dolinay Tamás kitüntetése a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat emlékérmével

A Társaság tagjainak részvétele más irodalmi-közéleti eseményeken: Erdélyi Tamás továbbjutott a nyugdíjasok regionális szavalóversenyéről, melynek zsűrijében Csermely Tibor és Tóth László is közreműködött (111. o.)

DECEMBER: A Társaság költői, írói bemutatják új műveiket. Csermely Tibor, Czimbula Ibolya, Vengrinyák János és Bodnár István (88–96. oldal)

Hagyományos évváró, karácsonyi találkozó a megyei könyvtárban

„Különösen a mai világban fontos a testörklőtő példája, hogy a külföldön szerzett tudást, tapasztalatokat nemzetségünk érdekében itthon kell kamatoztatni.”

Dr. Kührner Éva
elnök

Mottó:

*„Ez a serleg Bessenyei serlege
Tiszta borral tüzes lelket tölts bele,
Úgy idézd a Bessenyei szellemét,
Műveltségért, magyarságért
Küzdjön minden nemzedék!”*

